Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Handleiding Schoon Belonen

Juni 2015

Dit advies is opgesteld door Ageeth Boos, Cees Riksen en Stan Kerkhofs (Rijkswaterstaat Leefomgeving) in nauwe samenwerking met Jelmer Vierstra en Marthe Huijgens (Natuur en Milieu), Marc Pruijn (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, opdrachtgever), Marc Veenhuizen en Marc van Waas (Vereniging van Nederlandse Gemeenten), Helene van Zutphen en Henk Klein Teeselink (Nederland Schoon) en Bas Peeters (Koninklijke NVRD).

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

1. Inleiding

Belonen is één van de gedragsinstrumenten die naast andere instrumenten op gebied van onder meer beheer, participatie en inrichting, kunnen bijdragen aan minder zwerfafval in de openbare ruimte.

Deze handleiding geeft inzicht in de werking van belonen en beloningssystemen en geeft gemeentes en bedrijven handvatten om bestaande kennis over beloningen toe te gaan passen bij het schoon maken en houden van de openbare ruimte.

Het toepassen van beloningssystemen vergt enige voorbereiding. Deze handleiding helpt om de juiste keuze voor een beloningssysteem te maken afhankelijk van het te bereiken doel.

Het schoonmaken en houden van de openbare ruimte is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van burgers, instellingen, gemeenten en bedrijven. Al deze partijen kunnen bijdragen aan het opruimen of voorkomen van zwerfafval. In deze handleiding richten we ons op gemeenten, bedrijven en instellingen. Deze partijen kunnen zelf initiatieven uitvoeren om de burger te stimuleren een continue bijdrage te laten leveren aan het opruimen of voorkomen van zwerfafval in zijn omgeving. Een goede samenwerking tussen de partijen kan dit effect nog versterken.

Deze handleiding met bijlagen is opgesteld aan de hand van de huidige kennis van zaken en inzichten. Doorontwikkeling van de kennis de komende jaren kan leiden tot andere inzichten.

2. Hoe werkt belonen?

Beloningen zijn vaak zeer effectief in het bewerkstelligen van gedrag. Zij kunnen echter ook onbedoelde effecten opleveren, waardoor het beoogde doel niet altijd wordt bereikt. In dit hoofdstuk wordt het onderwerp "belonen" besproken.

2.1 Verschillende beloningen

Een beloning heeft invloed op onze motivatie. Sommige mensen houden de buurt schoon omdat zij zich daar prettig bij voelen, terwijl anderen de buurt schoon houden voor een financiële vergoeding. Het is afhankelijk van de situatie welk type motivatie het beste gestimuleerd kan worden. Het is daarom belangrijk om te weten welk type motivatie met een bepaalde beloning wordt geactiveerd.
De effectiviteit van een beloning is vervolgens sterk afhankelijk van de mate waarin een persoon behoefte heeft aan die beloning. Er zijn twee soorten beloningen: extrinsiek en intrinsiek motiverende beloningen.

Extrinsiek motiverende beloningen
Hieronder vallen alle beloningen die een bepaalde gedraging bij iemand activeren of in stand te houden. Het meest bekende voorbeeld van een extrinsiek motiverende beloning is geld. Vaak wordt dit type beloning in de "als… dan…" vorm gebruikt. Bijvoorbeeld: als u een leeg flesjes of blikje inlevert, dan krijgt u € 0,05 cent. Het noemen van de beloning is in dit geval de antecedent

die het gedrag probeert te activeren of in stand te houden en de consequentie is de werkelijke uitkering van het geldbedrag.

Intrinsiek motiverende beloningen

Intrinsiek motiverende beloningen richten zich op de behoefte van mensen dat zij iets willen doen wat er toe doet en dat zij leuk vinden. Denk bijvoorbeeld aan het fijne gevoel dat het geven en krijgen van een compliment kan geven. Intrinsiek gemotiveerde mensen ruimen bijvoorbeeld afval op omdat ze het belangrijk vinden om in een schone buurt te wonen of nemen deel aan een opruimactie omdat ze het sociale aspect van de actie leuk vinden.

Welk type beloning is het beste?

Er geldt geen "beste" type beloning. Elk type beloning heeft afhankelijk van de situatie een aantal voor- en nadelen. Als iemand met geldgebrek alleen milieubewuste en duurzame producten wil kopen, dan is deze persoon toch beperkt in zijn keuzes omdat deze producten duurder zijn en hij/zij daar geen geld voor heeft. In dit voorbeeld zou een financiële vergoeding effectief zijn. Iemand met genoeg geld zal daarentegen wellicht op een andere manier aangespoord moeten worden.

Take Home Message

Als een beloning goed aansluit op de behoefte, dan is deze sterk van invloed op gedrag. Beloningen kunnen gericht zijn op het "hebben" *(extrinsiek motiverend)* en gericht zijn op het "willen" *(intrinsiek motiverend).*

2.2 Het effect van verschillende beloningen

De rol van extrinsiek motiverende beloningen op intrinsieke motivatie

Extrinsiek motiverende beloningen kunnen de intrinsieke motivatie verminderen. Dat komt omdat een extrinsiek motiverende beloning een bepaald signaal afgeeft. Een "als… dan…" beloning kan bijvoorbeeld impliceren dat een taak erg moeilijk of saai is. Immers, waarom zou men er anders geld voor geven? Het effect hiervan is dat mensen het gedrag in het vervolg minder leuk vinden, en gaan denken dat zij het voor de extrinsiek motiverende beloning doen. Het gevaar daarvan is dat er in het vervolg uitdoving op kan treden: als de beloning stopt, zal het bijbehorende gedrag ook stoppen .

Voorbeeld: Jan brengt samen met de helft van zijn medebewoners elke week het plastic naar de winkel. De burgemeester wil dat stimuleren: als mensen het plastic bij de winkel inleveren, dan krijgen zij daar een financiële beloning voor. Hierdoor brengen meer mensen hun plastic naar de winkel. Na een tijd moet het project vanwege geldgebrek echter stoppen. Jan en de andere stadsbewoners krijgen geen beloning meer. Mensen vinden het niet leuk dat ze nu plotseling geen beloning meer krijgen. Ook Jan niet. De intrinsieke motivatie is inmiddels sterk verminderd en het aantal bewoners dat het plastic naar de winkel brengt is uiteindelijk minder dan aan het begin van het project.

Negatieve effecten op intrinsieke motivatie voorkomen
Beloningen in de "nu… dat…" vorm kunnen het negatieve effect op intrinsieke motivatie voorkomen. Door op deze manier te belonen wordt er geen beloning verwacht, omdat niet voorafgaand wordt gecommuniceerd dat er een beloning wordt gegeven voor bepaald gedrag. Daardoor kan de beloning geen negatief signaal afgeven zoals bij de "als… dan…" beloning. Bijvoorbeeld: wat goed dat u uw plastic naar de winkel brengt, daarom krijgt u van ons als verrassing een cadeaubon.

In het vervolg zullen mensen het gedrag herhalen en bestaat de kans dat men weer een cadeau zal verwachten. Deze verwachting is echter veel minder sterk dan de verwachting die een "als… dan…" beloning schept. Er is hierdoor een grotere kans dat het gedrag intrinsiek gemotiveerd aan zal houden.

Take Home Message
Extrinsiek motiverende beloningen hebben nadelen als we (1) "als… dan…" beloningen gebruiken, (2) de beloning de suggestie wekt dat het gedrag niet wenselijk is, (3) mensen het gedrag al als belangrijk en/of leuk ervaren en (4) het gedrag zonder beloning al vertoond werd.

Wat voor waarde moet een beloning hebben?
Vaak wordt de hoogte van een beloning bepaald aan de hand van het budget dat beschikbaar is. Doorgaans kan gesteld worden dat men voldoende moet belonen of beter financieel helemaal niet kan belonen.
Het volgende experiment illustreert dit punt: mensen werden gevraagd om geld op te halen voor een goed doel. Als ze goed betaald kregen werd er goed gepresteerd. Indien men niks betaald kreeg, presteerden ze zelfs nog iets beter. Echter, als men maar een beetje betaald kreeg, daalde de prestatie enorm. Er wordt niet meer gekeken vanuit een vriendschappelijke maar vanuit een financiële bril. Er zal gewerkt worden naarmate er betaald wordt.

Kleine extrinsiek motiverende beloningen, die niet in verhouding staan tot het uit te voeren gedrag, kun je daarom beter vermijden. Hoewel een bepaald geldbedrag voor kinderen genoeg kan zijn om een hele dag op te ruimen, zal het voor een volwassene niet de moeite waard zijn om voor dat bedrag een dag te "werken". Echter, als er niet met de financiële bril naar het verzoek werd gekeken, had een volwassene misschien best een dag willen "helpen". In dit geval is het dus bijvoorbeeld beter om te benadrukken dat je eventuele hulp erg waardeert. Je kunt een kleine

beloning ook anders communiceren door bijvoorbeeld uit te leggen dat je het kunt zien als een leuk extraatje voor de wijk en als bevestiging van goed gedrag. Je kunt bij het inleveren van afval, waarvoor enkele eurocenten worden ontvangen, ook spreken van een vergoeding van de waarde die een bepaald product vertegenwoordigt.

Waardering en erkenning kan in sommige gevallen dus beter werken dan een financiële vergoeding. Complimenten en feedback hebben bovendien een positieve invloed op de intrinsieke motivatie. Stel je voor dat een vriend je vraagt hem mee te helpen met het afvoeren van een berg tuinafval. Waarschijnlijk zal je het antwoord op die vraag baseren op de sterkte van jouw vriendschap. Echter, zodra jouw vriend je 20,- euro biedt, zal je het antwoord baseren op de mate waarin je het aanbod redelijk vindt. Die 20,- euro is niet genoeg om een dag lang werk te rechtvaardigen. De kans dat je wilt helpen met het opruimen is door de toevoeging van de financiële tegemoetkoming waarschijnlijk juist kleiner geworden. Omdat je vriend een signaal afgeeft dat hij/zij denkt dat jij financieel beloond moet worden voor hulp, ondermijnt dat bovendien ook jullie vriendschap.

Overige effecten van extrinsiek motiverende beloningen

Geld is een sterke, extrinsiek motiverende, beloning. Mensen hebben geld namelijk simpelweg nodig om te kunnen leven. Hoewel mensen dus intrinsiek zeer gemotiveerd kunnen zijn om zich fulltime bezig te houden met het vrijwillig meewerken aan een schoon Nederland, zullen zij hierin beperkt zijn omdat er ook geld verdiend moet worden. Naast het faciliteren van intrinsieke motivatie, zullen mensen die zich fulltime bezighouden met afval dus ook financieel gecompenseerd moeten worden. Financiële compensatie is echter niet altijd nodig, bijvoorbeeld als mensen met hun dagelijkse werk al genoeg verdienen.

Mensen hebben soms de behoefte om gedrag vanuit de intrinsieke motivatie te vertonen. Een financiële compensatie is dan niet gunstig. Waardering en erkenning heeft in dat geval een positiever effect op motivatie, bijvoorbeeld omdat de reputatie daarbij gebaat is. Hiervoor is het wel belangrijk dat het gedrag publiekelijk wordt vertoond. Gedrag dat niet publiekelijk wordt gezien doet niks voor iemands reputatie. In dat geval is een financiële vergoeding wellicht wel motiverend, bijvoorbeeld als je wilt stimuleren dat men thuis afval scheidt.

Ter illustratie: Wanneer mensen geld kunnen doneren aan een goed doel voor elke kilo afval die ze inleveren, dan heeft dit een sterker effect wanneer mensen kunnen laten zien hoeveel geld ze al gedoneerd hebben. Deze aanpak verliest juist veel van zijn kracht als mensen anoniem het geld moeten doneren.

Naast niet motiverend kan geld ook demotiverend werken. In sommige situaties leidt het krijgen van geld voor het vertonen van sociaal gedrag tot een negatieve invloed op de reputatie. Iemand die welgesteld is zal bijvoorbeeld best wel een keer de straat op willen ruimen. Daarmee laat hij de gemeente en de buren zien dat hij een schone buurt belangrijk vindt. Als er echter een financiële beloning wordt uitgekeerd, bestaat de kans dat hij denkt dat mensen gaan denken dat hij het voor het geld doet. En waarschijnlijk wil deze persoon dat niet. Zijn reputatie is dus afhankelijk van het al dan niet financieel beloond worden.

Beloningen kunnen ook leiden tot asociaal gedrag. Extrinsiek motiverende beloningen kunnen leiden tot bijvoorbeeld vals spel. Betaal je mensen voor elke kilo zwerfvuil die ze inleveren, dan heb je kans dat mensen prullenbakken leeg gaan halen. De fixatie op de beloning kan zo sterk zijn dat mensen slechts hetgeen doen waarmee zij de beloning kunnen bemachtigen.

Over het algemeen kunnen **routinematige gedragingen**, die niet per definitie leuk zijn om te doen (zoals afval opruimen met een prikstok of grijper), geactiveerd of in stand gehouden worden door een extrinsiek motiverende beloning. Immers, mensen zullen zich niet zo snel geroepen voelen om het gedrag intrinsiek gemotiveerd te vertonen. Als het gaat om meer **uitdagende gedragingen**, zoals het samenwerken aan een schone buurt, dient rekening gehouden te worden met nadelige effecten van extrinsiek motiverende beloningen.

Take Home Message
Het is belangrijk om in elke situatie te beoordelen of iemand gebaat is bij een extrinsiek motiverende beloning. Een extrinsiek motiverende beloningen kan namelijk een aantal negatieve effecten met zich meebrengen.

In bijlage 1 "Schoon Belonen, Belonen en het verhelpen van afvalproblematiek" van Dijksterhuis & van Baaren vindt u de uitgebreide tekst over beloningen.

3. Welke beloningssystemen zijn er

Wat voor soort beloningssystemen zijn er?
In dit rapport is een categorisering opgesteld op basis van type maatregel (extrinsieke of intrinsieke), type vergoeding (vast of prijs- of kans gebonden) en type doelgroep, enz. Op basis van deze kenmerken is een onderverdeling gemaakt in type beloningssystemen om zo de verschillende systemen te bundelen en de werking van deze systemen te beschrijven. De indeling zier er als volgt uit:

- Financiële beloningssystemen
    - Inleversystemen gericht op voorkomen van zwerfafval
    - Inleversystemen gericht op afvalscheiding
    - Lokale munt
    - Zakgeldprojecten
- Competitiesystemen
- Sociale systemen
- Funsystemen

Een uitwerking van de verschillende typen beloningssystemen, en de onderliggende projecten, zijn in bijlage 2 beschreven. In de praktijkvoorbeelden wordt onder andere ingegaan op de werking, het effect op schoon en gedrag, doelgroep, goede locaties, financiën, enz.

4. Hoe kunnen gemeenten en bedrijven beloningssystemen inzetten?

Voorbereiding
Zoals in de inleiding al is vermeld vergt het toepassen van beloningssystemen om zwerfafval in de openbare ruimte op te ruimen enige voorbereiding. Afhankelijk van het doel dat je wilt bereiken kan dit variëren van een korte tot een uitgebreide analyse van de huidige situatie.
Factoren waar je bij de analyse rekening mee kunt houden zijn: het doel van de maatregelen, de te bereiken doelgroep (is deze doelgroep al gemotiveerd of nog juist niet, voor welke type belonen zijn ze gevoelig etc.)?), gaat het over een specifieke locatie of juist de gehele gemeente, is het resultaat belangrijk voor de korte of juist de lange termijn enz. Inzicht in de oorzaken, de veroorzakers, de huidige aanpak van zwerfafval en de mate en samenstelling van vervuiling helpt om een goede analyse te maken. De 'Basishandreiking aanpak zwerfafval, een schone gemeente in 7 stappen' (http://www.kenniswijzerzwerfafval.nl/). In stap 2 van deze Basishandreiking wordt toegelicht hoe de huidige situatie en aanpak in kaart wordt gebracht.

Soms zal een gemeente of een bedrijf op voorhand al ideeën hebben wat de doelgroep is en hoe en waar de maatregel toegepast kan worden. Hierbij valt te denken aan het gebruik maken van educatie, het mobiliseren van bepaalde groepen of gebruik maken van afvalscheiding. Maar ook in dit geval wordt aangeraden om eerst een (korte) analyse uit te voeren wat de precieze situatie is, omdat daarmee ook het effect op het huidige zwerfafvalbeleid inzichtelijk wordt gemaakt en zicht komt op kosten, neveneffecten en mogelijke aanvullende maatregelen voor intrinsieke gedragsverandering.

Belonen als instrument
Uit de analyse blijkt dat wanneer je zwerfafval gaat aanpakken er verschillende instrumenten kunnen worden toegepast. Belonen is één van deze instrumenten.

Bij het invoeren van een beloningssysteem zijn verschillende vragen van belang. Ter illustratie worden enkele van deze vragen hieronder weergegeven en worden daarbij voorbeelden genoemd (deze voorbeelden zijn terug te vinden in bijlage 2). In de praktijk zullen meerdere van deze vragen van toepassing zijn en moeten deze antwoorden worden gecombineerd om tot een geschikt beloningssysteem te komen. Enkele voorbeeldvragen zijn:

- Wat wil je bereiken?
    - Beloon je voor een schone omgeving of per kg zwerfafval of per gewerkt uur zwerfafval verzamelen? Met andere woorden, maak je afspraken of een locatie schoon moet zijn (bijvoorbeeld aan de hand van het beeldbestek van de gemeente) zoals gebeurt bij de Dortse Schapenkoppen, of geef je een beloning per kilo of zak opgehaald zwerfafval zoals bijvoorbeeld bij een vuurwerkactie of een zakgeldproject.
- Wat zijn de doelgroepen?

  - Wanneer de doelgroep basisschoolkinderen is kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de Beestenbende (sociaal) of Wijkhelden (zakgeldproject).
  - Zijn de deelnemers al in bepaalde mate gemotiveerd om het goede gedrag te vertonen? In dat geval zijn sociale systemen (o.a. troeptrimmen of een adoptieafvalbak) maar ook het voorbeeld van de Deventer Schoon Familie geschikt om toe te passen.
- Wat is de locatie?
  - Een snoeproute tussen een school en een supermarkt kan worden aangepakt door het systeem van de snoeproute van het Valuascollege toe te passen of door gebruik te maken van een inlevervoorziening met display of een automaat voor blikjes en kleine flesjes op een school.
  - Wanneer men zich wil richten op een specifieke wijk kan gekozen worden om een financieel systeem (bijvoorbeeld een lokale muntsysteem of een inleverautomaat) op te zetten of juist voor een sociaal systeem dat werkt aan sociale cohesie en eigen verantwoordelijkheid nemen zoals bijvoorbeeld een dag waarop al het zwerfafval in de omgeving met de bewoners wordt opgeruimd.
  - Alle winkelgebieden in een gemeente, of alle sportverenigingen, scholen etc. (bijvoorbeeld een competitie zoals de schoonste strand verkiezing of schoonste winkelcentrum).
- Welke neveneffecten kun je bereiken naast een schone leefomgeving?
  - Om de sociale cohesie in een wijk te bevorderen kan bijvoorbeeld worden gekozen om gebruik te maken van sociale systemen (een zwerfafvaldag) of een lokale muntsysteem (bijvoorbeeld Deventer Schapenkoppen) of een competitie tussen buurten of scholen (bijvoorbeeld de goudengrijper actie in Woerden)
  - Wanneer je jongeren een kans wil geven wat extra te verdienen en zich positief te profileren is het uitvoeren van een zakgeldproject (het Geerdink of het Zakgeldbureau 2work4) of een lokale muntsysteem (Crownies) een mogelijkheid.

Toepassen van een beloningssysteem
In de praktijkvoorbeelden (bijlage 2) wordt uitgebreid ingegaan op de werking van de beloningssystemen en worden specifieke voorbeelden gegeven. Het invoeren van een beloningssysteem is vaak maatwerk en de praktijkvoorbeelden kunnen verder worden uitgewerkt naar de lokale situatie. Daarbij is het advies gebruik te maken van (aanvullende) intrinsieke motiverende maatregelen. Voorbeelden van deze intrinsieke motiverende maatregelen die kunnen worden toegepast zijn in hoofdstuk 2 en in de beschreven praktijkvoorbeelden opgenomen.

In de praktijkvoorbeelden wordt ook toelichting gegeven op het invoeren van de beloning. Het praktijkvoorbeeld kan samen met de overige stappen uit de ‘Basishandreiking aanpak zwerfafval, een schone gemeente in 7 stappen’ gebruikt worden om de beloning in te voeren.

5. Samenwerking gemeenten en bedrijven

Bij het schoon maken en houden van de openbare ruimte wordt veelal als eerste naar de gemeente gekeken. Gemeenten zijn echter niet alleen verantwoordelijk. Ook bedrijven en instellingen leveren een bijdrage aan het schoon maken en houden van de openbare ruimte waarbij ze ook beloningssystemen toepassen. In de praktijk leidt juist de bundeling van elkaars kracht, kennis en financiën tot het beste resultaat.

Bedrijven hebben belang bij een schone openbare ruimte zoals:

1. In een schone omgeving voelen mensen zich prettiger. Hierdoor blijven ze er langer en is de kans groter dat ze meer geld uitgeven.
2. Bedrijven kunnen zich hiermee profileren als maatschappelijk verantwoord ondernemer. Dit kan leiden tot meer (tevreden) klanten en beter klantenbinding.
3. Bedrijven kunnen het combineren met andere maatschappelijke doelen die ze sponsoren, zoals wijkactiviteiten, -doelen en sportverenigingen.
4. Bedrijven kunnen er lokaal klanten mee winnen.
5. Bedrijven hebben belang bij een goede relatie met de lokale overheid en corporaties en dergelijke.
6. Het inzamelen van een homogene stroom afvalstoffen kan geld opbrengen. Aandachtspunt is dat de recyclingbaten van materialen uit zwerfafval (tot op heden) in geen verhouding staan tot de kosten van inzameling. Hier liggen mogelijk nog kansen die door samenwerking benut kunnen worden.

Voorbeelden uit de praktijk waarbij gemeenten en bedrijven daadwerkelijk samen verantwoordelijkheid nemen voor een openbare ruimte zonder zwerfafval en elkaar daarbij versterken door kennis, energie en financiën te bundelen zijn beperkt voor beloningssystemen.
Een goede monitoring van de investeringen (tijd, geld…etc.) in relatie tot de opbrengsten (schone omgeving, meer klanten… etc.) ontbreekt veelal. Een voorbeeld dat het dichtst in de buurt komt is de Schoonste Strand Verkiezing. Gemeenten en ondernemers werken samen in het stimuleren van badgasten om schoon gedrag te vertonen door het uitreiken van afvalstrandzakjes met boodschappen die inhaken op de intrinsieke motivatie om schoon gedrag te vertonen.
Een ander voorbeeld is actie "Schone Waal", waarbij burgers de oevers van de Waal schoon maken, de gemeente de actie deels financiert en een restaurant de prijzen sponsort die de vrijwilligers kunnen winnen.

Bovenstaande voorbeelden maken gebruik van de lokale betrokkenheid van burgers en ondernemers. Hoe meer mensen betrokken raken bij hun leefomgeving hoe meer ze bereid zijn om zich in te zetten voor die omgeving.

6. Conclusies

Vanuit de gedragswetenschap wordt aangedragen dat beloningsinstrumenten kunnen bijdragen aan het reduceren van zwerfafval.

Ook vanuit de praktijk zijn er aanwijzingen dat beloningssystemen werken. Een gedegen kwantificering van de exacte bijdrage van beloningssystemen in de totale zwerfafvalaanpak, is met de huidige kennis echter niet mogelijk.

Verder kan geconcludeerd worden dat het goed toepassen van beloningssystemen om voorbereiding vraagt omdat ze anders niet of zelfs averechts kunnen werken.

Voor het bereiken van een duurzame gedragsverandering is het belangrijk om intrinsieke motivatie aan het beloningssysteem toe te voegen.

Bijlagen

Bijlage 1
Paper "Schoon Belonen, Belonen en het verhelpen van afvalproblematiek" van Dijksterhuis & van Baaren.

Bijlage 2
Praktijkvoorbeelden van:

- Financiële beloningssystemen
    - Inleversystemen gericht op het bestrijden van zwerfafval
    - Inleversystemen gericht op afvalscheiding
    - Lokale munt
    - Zakgeldprojecten
- Competitiesystemen
- Sociale systemen
- Funsystemen

Bijlage 3
Matrix met scala aan Nederlandse en internationale voorbeelden van beloningssystemen.

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Bijlage 1

Paper Schoon Belonen

d&b

applied behavioural science

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Gemeente Schoon

Schoon Belonen

Belonen en het verhelpen van zwerfafvalproblematiek

Februari 2015

Inhoud

Schoon Belonen

Dit rapport is onderdeel van de Handreiking Schoon Belonen, uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, Rijkswaterstaat, Stichting Natuur en Milieu, VNG, Nederland Schoon en de NVRD.

Contactgegevens

024 663 96 27
info@db-abs.com

Dijksterhuis & van Baaren
St. Anthoniusplaats 9
6511 TR, Nijmegen
www.db-abs.com

Samenvatting

In dit rapport wordt uiteengezet hoe kennis over de werking van het belonen van gedrag, gebruikt kan worden om een beloningssysteem te ontwikkelen en in te zetten ten behoeve van het verhelpen van zwerfafvalproblematiek. Daartoe wordt allereerst besproken wat een beloning precies inhoudt en in welke vormen deze reeds worden ingezet[1].

Als u verder leest zult u zien dat een beloning één van de in totaal vier mogelijke consequenties is, maar dat een beloning vaak het meest effectief is in het stimuleren van wenselijk gedrag.

Er zijn verschillende typen beloningen. We kunnen bijvoorbeeld een financiële vergoeding als beloning inzetten, maar een compliment of feedback is in sommige situaties effectiever. Ter illustratie: als het te stimuleren gedrag een eenmalige en erg saaie taak is (zoals de prullenbak leegmaken), dan zal een financiële vergoeding het meest effectief zijn in het activeren van dat gedrag. Echter, als het te stimuleren gedrag uitdagend en leuk is (zoals een opruimactie in de vorm van een wedstrijd), dan kan een financiële vergoeding de motivatie juist inperken. Dat heeft te maken met het effect van de verschillende typen beloningen op onze verschillende vormen van motivatie. U zult dus ook lezen dat de effectiviteit van een beloning afhankelijk is van de situatie waarin deze wordt ingezet.

[1] Statiegeld wordt bijvoorbeeld vaak onterecht als beloningssysteem gezien. In de werkelijkheid worden mensen gestraft als ze hun statiegeld houdende artikelen niet terugbrengen. In dat geval krijgen ze namelijk het geld dat ze eerder al betaald hebben niet meer terug.

Over d&b

Prof. dr. Rick van Baaren en prof. dr. Ap Dijksterhuis kennen beiden hun oorsprong aan de Radboud Universiteit Nijmegen als hoogleraren Gedrag & Maatschappij en de Psychologie van het Onbewuste. In 2007 hebben zij gezamenlijk onderzoeks- en adviesbureau d&b opgericht als spin-off van de Radboud Universiteit. Het doel hiervan was eenvoudig: wetenschappelijke kennis op een gedegen manier inzetten in de praktijk.

d&b adviseert daartoe in allerlei gedragsvraagstukken, voor commerciële partijen en veelal landelijke en regionale overheden. Het doel bevindt zich altijd in het veranderen van gedrag, of dat nu eerst intern is of al direct over de doelgroep gaat. Onze visie is dat we waarde creëren door een *onderbouwd* advies te geven. Een aanpak moet *evidence based* zijn zodat middelen direct op een effectieve manier worden ingezet.

Prof. dr. Rick van Baaren

Prof. dr. Ap Dijksterhuis

Over het begin van belonen

Sinds het begin van de mensheid hebben beloningen invloed op ons gedrag. Gewenst gedrag omtrent afval wordt soms ook beloond. Het doel daarvan is om goed gedrag te activeren of juist in stand te houden. In de wetenschap worden de effecten van beloningen al enige tijd onderzocht.

Het eerste onderzoek naar gedragsbeïnvloeding begon zelfs met het bestuderen van belonen. Een eerste theoretische visie op de werking van beïnvloedingsmechanismen kwam vanuit Pavlov (1849) en Skinner (1904). Zij lieten zien dat beloningen en straffen konden dienen om gedrag aan- en af te leren. Tot halverwege de 20ste eeuw werd aangenomen dat een beloning gedrag altijd bekrachtigt en een straf gedrag altijd vermindert. Later onderzoek heeft aangetoond dat dit niet altijd het geval is.

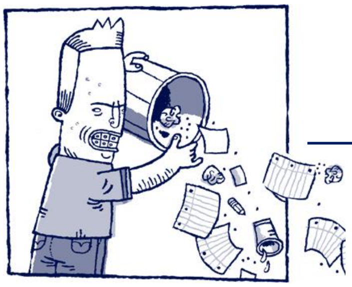
Dit rapport bespreekt wanneer beloningen goed werken en hoe ze het beste ingezet kunnen worden bij het verhelpen van zwerfafvalproblematiek.[2]

Van oorzaak naar gevolg

Een beloning is een consequentie van gedrag. Consequenties beïnvloeden de kans dat gedrag zich in meer of mindere mate zal herhalen. Antecedenten, daarentegen, beïnvloeden gedrag juist voordat het gedrag al dan niet plaatsvindt. Dit principe wordt beschreven in het *Antecedent-Behavior-Consequence* model.

Antecedent
(bv. een verbodsbord)

Gedrag
(bv. afval dumpen)

Consequentie
(bv. een boete)

[2] Meer over Pavlov en Skinner, het ABC model en de verschillende vormen van consequenties is te vinden in hoofdstuk 7 van het handboek *Psychology* van Gleitman, Gross & Reisberg (2010).

Wat zijn effectieve consequenties?

Een antecedent (bv. een verbodsbord) is pas effectief als er een invloedrijke consequentie aan verbonden is (bv. een hoge boete). De mate van invloed van die consequentie is afhankelijk van drie aspecten:

Hoe waarschijnlijk is de consequentie: zeker of onzeker?

Als de kans op een consequentie groot is, dan heeft dat een sterkere invloed op het (uitblijven van) gedrag. Als je bijvoorbeeld zeker weet dat je een boete krijgt voor het bijplaatsen van een zak huisvuil dan neemt de kans af dat mensen dit doen.

Van welke aard is de consequentie: positief of negatief?

Onderzoek toont aan dat positieve consequenties een sterkere invloed hebben op goed gedrag. Het is bovendien makkelijker om een positieve consequentie aan wenselijk gedrag te koppelen. Het is bijvoorbeeld praktischer om op een centraal punt een beloning uit te keren voor het inleveren van afval, dan om op diverse punten boetes uit te delen voor het dumpen afval.

Op welke termijn geldt de consequentie: korte of lange termijn?

Mensen zijn het meest gevoelig voor consequenties die op de korte termijn gelden. De consequentie wordt dan sterker aan het bijbehorende gedrag gekoppeld. Direct beloond worden voor goed gedrag heeft een positiever effect dan pas na verloop van tijd beloond worden voor goed gedrag.

Take Home Message

De consequentie die gekoppeld is aan bepaald gedrag is sterk van invloed op het al dan niet ontstaan of in stand houden van gedrag. Een consequentie is het meest effectief als deze (1) met grote zekerheid plaatsvindt, (2) positief van aard is en (3) op korte termijn wordt gehanteerd.

De 4 verschillende consequenties

Er zijn verschillende soorten consequenties. Ze hebben ieder een andere invloed op gedrag. We onderscheiden straf, uitdoving, vermijding en beloning.

Gedrag bestraffen

Een straf geven heeft het doel om het gedrag van een ander te verminderen. Een straf is dus een eventuele consequentie die iemand kan krijgen voor het vertonen van onwenselijk gedrag. De bedoeling van een straf is dat gedrag ophoudt omdat men anders wederom gestraft kan worden.

Voorbeeld: Klaas gooit een blikje op straat en dat wordt gezien door een politieagent. Klaas krijgt daarom een boete van 100 euro.

Gevolg: in het vervolg zal Klaas zich de negatieve consequentie herinneren en voortaan zijn blikjes in de prullenbak gooien. Echter, een andere mogelijkheid is dat de negatieve consequentie wordt vermeden (zie vermijding). Klaas kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat de politieagent de volgende keer niets ziet.

Gedrag uit laten doven

Als we een positieve of negatieve consequentie veranderen, zal het gedrag van degene waarop de consequentie betrekking heeft ook veranderen. Gedrag kan respectievelijk stoppen of beginnen omdat de gewenste beloning of ongewenste straf niet meer van toepassing is.

Voorbeeld: in 2014 startte een project voor het opruimen van afval. Zes maanden lang was elke kilo afval 30 cent waard. Na 6 maanden wordt besloten dat het project gestopt wordt. Iedereen ruimt nu immers zijn afval op en daarom acht de wethouder de beloning niet meer nodig.

Gevolg: op den duur wordt gestopt met opruimen. Iedereen is immers gewend dat het gedrag beloond wordt, maar dat is nu niet meer het geval.

Gedrag door middel van het vooruitzicht op een consequentie voorkomen

Bepaalde maatregelen kunnen ervoor zorgen dat mensen gedrag vermijden. Als mensen bijvoorbeeld weten dat zij ergens een boete voor kunnen krijgen, dan is het mogelijk dat mensen zich netjes aan de regels houden. Het vooruitzicht op de eventuele boete kan ervoor zorgen dat mensen het gedrag niet zullen vertonen.

Voorbeeld: in de winkel betaal je statiegeld voor verschillende producten. Als je de lege flessen niet terugbrengt, betaal je dus onnodig te veel.

Gevolg: omdat je niet onnodig te veel wilt betalen en graag je geld terug wilt krijgen, breng je de flessen terug. Je wordt dus gestraft als je bepaald gedrag niet vertoont. Een andere mogelijkheid is echter dat er weinig waarde wordt gehecht aan het geld, waardoor de flessen niet teruggebracht worden.

Gedrag belonen

Een beloning wordt gebruikt om gedrag te activeren of in stand te houden. Mensen streven beloningen na waardoor gedrag in stand gehouden kan worden.

Voorbeeld 1: Jan en zijn klasgenoten laten hun afval altijd slingeren op de route tussen school en supermarkt. De gemeente heeft beloofd 500 euro te geven voor een schoolfeest als de route voortaan schoon wordt gehouden.

Gevolg 1: de financiële vergoeding zorgt ervoor dat Jan en zijn klasgenoten de route voortaan schoonhouden. Zij willen namelijk dat geld hebben zodat zij een schoolfeest kunnen gaan organiseren. Het geld is een *extrinsiek motiverende* beloning en wordt verder besproken in Hoofdstuk 2.

Voorbeeld 2: Lisa vindt een schone buurt belangrijk. Als de buurt schoon is voelt zij zicht trots en kan ze 's avonds met een voldaan gevoel naar bed.

Gevolg 2: in dit geval wordt het gedrag geactiveerd en in stand gehouden omdat Lisa dat zelf graag wilt. Het fijne gevoel is een *intrinsiek motiverende* beloning en wordt verder besproken in Hoofdstuk 2.

Beloningen

Beloningen zijn vaak zeer effectief in het bewerkstelligen van gedrag. Beloningen kunnen echter ook onbedoelde effecten opleveren. Daardoor wordt niet altijd het beoogde doel bereikt. In dit hoofdstuk wordt het onderwerp “belonen” besproken.

Verschillende beloningen

Een beloning heeft invloed op onze intrinsieke en extrinsieke motivatie. Sommigen houden de buurt schoon omdat zij zich daar prettig bij voelen (intrinsiek gemotiveerd), terwijl anderen de buurt schoon houden voor een financiële vergoeding (extrinsiek gemotiveerd). Het is afhankelijk van de situatie welk type motivatie het beste gestimuleerd kan worden. Het is daarom belangrijk om te weten welk type motivatie met een bepaalde beloning wordt geactiveerd. De effectiviteit van een beloning is sterk afhankelijk van de mate waarin een persoon behoefte heeft aan die beloning. Het is daarom belangrijk om te weten wat voor beloning in de doelgroep als positief wordt ervaren. Er zijn twee soorten beloningen: extrinsiek en intrinsiek motiverende beloningen.[3]

Extrinsiek motiverende beloningen

Hieronder vallen alle beloningen die aan iemand gegeven kunnen worden om een bepaalde gedraging bij iemand te activeren of in stand te houden. Het meest bekende voorbeeld van een extrinsiek motiverende beloning is geld. Vaak wordt dit type beloning in de “als… dan…” vorm gebruikt. Bijvoorbeeld: als u een kilo afval inlevert, dan krijgt u 30 cent. Het noemen van de beloning is in dit geval de antecedent die het gedrag probeert te activeren of in stand te houden en de consequentie is de werkelijke uitkering van het geldbedrag.[4]

Intrinsiek motiverende beloningen

Hieronder vallen alle beloningen die gefaciliteerd kunnen worden om gedrag te activeren of in stand te houden. Intrinsiek motiverende beloningen richten zich op de

---

[3] Een wetenschappelijke bespreking van intrinsieke en extrinsieke motivatie is te vinden in het artikel *Intrinsic and extrinsic motivations: classic definitions and new directions* van Ryan & Deci (2000).

[4] Meer informatie over extrinsiek motiverende beloningen is te vinden in Kamenica (2012).

behoefte van mensen dat zij iets willen doen wat er toe doet en dat zij leuk vinden. Denk bijvoorbeeld aan het fijne gevoel dat het krijgen van een compliment kan geven. Intrinsiek gemotiveerde mensen ruimen bijvoorbeeld afval op omdat ze het belangrijk vinden om in een schone buurt te wonen of nemen deel aan een opruimactie omdat ze het sociale aspect van de actie leuk vinden.

Intrinsieke motivatie komt dus vanuit de persoon zelf. Het gaat niet om het bemachtigen van een externe "als… dan…" beloning of het ontlopen van een straf. Het gaat om plezier en voldoening. Als mensen intrinsiek gemotiveerd zijn, willen zij iets doen omdat zij dat zelf willen. Extrinsieke motivatie ontstaat uit een externe bron, bijvoorbeeld het vooruitzicht op het verkrijgen van een geldelijke beloning of met de hele klas een dagje naar het pretpark. Metaforisch beschreven: intrinsieke motivatie draait om het spel, extrinsieke motivatie om de knikkers.

Welk type beloning is het beste?

Er geldt geen "beste" type beloning. Elk type beloning heeft afhankelijk van de situatie een aantal voor- en nadelen. Mensen hebben bijvoorbeeld geld nodig om te kunnen leven. Als iemand met geldgebrek alleen milieubewuste en duurzame producten wil kopen, dan is deze persoon toch beperkt in zijn keuzes omdat deze producten duurder zijn en hij/zij daar geen geld voor heeft. In dit voorbeeld zou een financiële vergoeding effectief zijn. Iemand met genoeg geld zal daarentegen wellicht op een andere manier aangespoord moeten worden.

Take Home Message

Als een beloning goed aansluit op de behoefte, dan is deze sterk van invloed op gedrag. Beloningen kunnen gericht zijn op het "hebben" *(extrinsiek motiverend)* en gericht zijn op het "willen" *(intrinsiek motiverend).*

Het effect van verschillende beloningen

Beloningen worden al lang als motivatiemiddel gebruikt. Vaak leidt een beloning echter niet tot het gewenste doel. In de jaren zeventig werd voor het eerst geopperd dat beloningen niet altijd een positieve invloed hebben op gedrag. Sindsdien is meer en meer onderzoek gedaan naar de werking van beloningen en blijken de achterliggende gedragsmechanismen ingewikkelder dan Pavlov en Skinner (zie Hoofdstuk 1) beschreven. In dit hoofdstuk worden voornamelijk effecten van extrinsiek motiverende beloningen besproken, omdat deze vaak negatieve effecten

op gedrag kunnen hebben. Intrinsieke motivatie speelt daarin een rol, en er wordt later uitgebreid besproken hoe dit gefaciliteerd kan worden.

De rol van extrinsiek motiverende beloningen op intrinsieke motivatie

Extrinsiek motiverende beloningen kunnen de intrinsieke motivatie verminderen. Dat komt omdat een extrinsiek motiverende beloning een bepaald signaal afgeeft. Een "als… dan…" beloning kan bijvoorbeeld impliceren dat een taak erg moeilijk of saai is. Immers, waarom zou men er anders geld voor geven? Het effect hiervan is dat mensen het gedrag in het vervolg minder leuk vinden, en gaan denken dat zij het voor de extrinsiek motiverende beloning doen. Het gevaar daarvan is dat er in het vervolg uitdoving op kan treden: als de beloning stopt, zal het bijbehorende gedrag ook stoppen[5].

Voorbeeld: Jan brengt samen met de helft van zijn medebewoners elke week het plastic naar de winkel. De burgemeester wil dat stimuleren: als mensen het plastic bij de winkel inleveren, dan krijgen zij daar een financiële beloning voor. Hierdoor gingen meer mensen hun plastic naar de winkel brengen. Na een tijd moet het project vanwege geldgebrek echter stoppen. Jan en de andere stadsbewoners krijgen geen beloning meer. Mensen vinden het niet leuk dat ze nu plotseling geen beloning meer krijgen. Ook Jan niet. De intrinsieke motivatie is inmiddels sterk verminderd en het aantal bewoners dat het plastic naar de winkel brengt is uiteindelijk minder dan aan het begin van het project.

Negatieve effecten op intrinsieke motivatie voorkomen

Beloningen in de "nu… dat…" vorm kunnen het negatieve effect op intrinsieke motivatie voorkomen. Door op deze manier te belonen wordt er geen beloning verwacht, omdat niet voorafgaand wordt gecommuniceerd dat er een beloning wordt gegeven voor bepaald gedrag. Daardoor kan de beloning geen negatief signaal afgeven zoals bij de "als… dan…" beloning. Bijvoorbeeld: wat goed dat u uw plastic naar de winkel brengt, daarom krijgt u van ons als verrassing een cadeaubon.

In het vervolg zullen mensen het gedrag herhalen en bestaat de kans dat men weer een cadeau zal verwachten. Deze verwachting is echter veel minder sterk dan de

[5] Een uitgebreide bespreking van de invloed van extrinsiek motiverende beloningen op intrinsieke motivatie is te vinden in Sansone & Harackiewicz (2000) en Gneezy (2011).

verwachting die een “als… dan…” beloning schept. Er is hierdoor een grotere kans dat het gedrag intrinsiek gemotiveerd aan zal houden.

Take Home Message

Extrinsiek motiverende beloningen hebben nadelen als we (1) “als… dan…” beloningen gebruiken, (2) de beloning de suggestie wekt dat het gedrag niet wenselijk is, (3) mensen het gedrag al als belangrijk en/of leuk ervaren en (4) het gedrag zonder beloning al vertoond werd.

Wat voor waarde moet een beloning hebben?

Dit is geen gemakkelijke vraag om te beantwoorden. Vaak wordt de hoogte van een beloning bepaald aan de hand van het budget dat beschikbaar is. Doorgaans kan gesteld worden dat men voldoende moet belonen of beter financieel helemaal niet kan belonen.

Het volgende experiment illustreert dit punt: mensen werden gevraagd om geld op te halen voor een goed doel. Als ze goed betaald kregen werd er goed gepresteerd. Indien men niks betaald kreeg, presteerden ze zelfs nog iets beter. Echter, als men maar een beetje betaald kreeg, daalde de prestatie enorm. Er wordt niet meer gekeken vanuit een vriendschappelijke maar vanuit een financiële bril. Er zal gewerkt worden naarmate er betaald wordt.

Kleine extrinsiek motiverende beloningen, die niet in verhouding staan tot het uit te voeren gedrag, kun je daarom beter vermijden. Hoewel een bepaald geldbedrag voor kinderen genoeg kan zijn om een hele dag op te ruimen, zal het voor een volwassene niet de moeite waard zijn om voor dat bedrag een dag te “werken”. Echter, als er niet met de financiële bril naar het verzoek werd gekeken, had een volwassenen misschien best een dag willen “helpen”. In dit geval is het dus bijvoorbeeld beter om te benadrukken dat je eventuele hulp erg waardeert.

Waardering en erkenning kan in sommige gevallen dus beter werken dan een financiële vergoeding. Complimenten en feedback hebben bovendien een positieve invloed op de intrinsieke motivatie. Er wordt vermeden dat een verzoek met de zakelijke bril wordt bekeken. Stel je voor dat een vriend je vraagt hem mee te helpen met het afvoeren van een berg tuinafval. Waarschijnlijk zal je het antwoord op die vraag baseren op de sterkte van jouw vriendschap. Echter, zodra jouw vriend je 20,- euro biedt, zal je het antwoord baseren op de mate waarin je het aanbod redelijk

vindt. Die 20,- euro is niet genoeg om een dag lang werk te rechtvaardigen. De kans dat je wilt helpen met het opruimen is door de toevoeging van de financiële tegemoetkoming waarschijnlijk juist kleiner geworden. Omdat je vriend een signaal afgeeft dat hij/zij denkt dat jij financieel beloond moet worden voor hulp, ondermijnt dat bovendien ook jullie vriendschap.[6]

Overige effecten van extrinsiek motiverende beloningen

Geld is een sterke, extrinsiek motiverende, beloning. Mensen hebben geld namelijk simpelweg nodig om te kunnen leven. Hoewel mensen dus intrinsiek zeer gemotiveerd kunnen zijn om zich fulltime bezig te houden met het vrijwillig meewerken aan een schoon Nederland, zullen zij hierin beperkt zijn omdat er ook geld verdiend moet worden. Naast het faciliteren van intrinsieke motivatie, zullen mensen die zich fulltime bezighouden met afval dus ook financieel gecompenseerd moeten worden. Financiële compensatie is echter niet altijd nodig, bijvoorbeeld als mensen met hun dagelijkse werk al genoeg verdienen.

In sommige situaties is geld voor het leveren van arbeid dus niet motiverend. Mensen hebben soms de behoefte om gedrag vanuit de intrinsieke motivatie te vertonen. Een financiële compensatie is dan niet gunstig. Waardering en erkenning heeft in dat geval een positiever effect op motivatie, bijvoorbeeld omdat de reputatie daarbij gebaat is. Hiervoor is het wel belangrijk dat het gedrag publiekelijk wordt vertoond. Gedrag dat niet publiekelijk wordt gezien doet niks voor iemands reputatie. In dat geval is een financiële vergoeding wellicht wel motiverend, bijvoorbeeld als je wilt stimuleren dat men thuis afval scheidt.

Ter illustratie: Wanneer mensen geld kunnen doneren aan een goed doel voor elke kilo afval die ze inleveren, dan heeft dit een sterker effect wanneer mensen kunnen laten zien hoeveel geld ze al gedoneerd hebben. Deze aanpak verliest juist veel van zijn kracht als mensen anoniem het geld moeten doneren.

Naast niet motiverend kan geld ook demotiverend werken. In sommige situaties leidt het krijgen van geld voor het vertonen van sociaal gedrag tot een negatieve invloed op de reputatie. Iemand die welgesteld is zal bijvoorbeeld best wel een keer de straat op willen ruimen. Daarmee laat hij de gemeente en de buren zien dat hij een schone buurt belangrijk vindt. Als er echter een financiële beloning wordt uitgekeerd, bestaat

[6] In paragraaf 2.3 wordt het faciliteren van intrinsieke motivatie verder besproken.

de kans dat hij denkt dat mensen gaan denken dat hij het voor de centen doet. En waarschijnlijk wil deze persoon dat niet. Zijn reputatie is dus afhankelijk van het al dan niet financieel beloond worden.[7]

Daarnaast wijst onderzoek uit dat mensen minder snel creatieve oplossingen kunnen verzinnen naarmate een financiële beloning hoger wordt. Financiële en andere extrinsiek motiverende beloningen kunnen de creativiteit dus beperken.

Beloningen kunnen ook leiden tot asociaal gedrag. Je krijgt vaak wel wat je bekrachtigt, maar niet altijd waar je daadwerkelijk voor beloont. Extrinsiek motiverende beloningen kunnen leiden tot bijvoorbeeld vals spel. Betaal je mensen voor elke kilo zwerfvuil die ze inleveren, dan heb je kans dat mensen prullenbakken leeg gaan halen. De fixatie op de beloning kan zo sterk zijn dat mensen slechts hetgeen doen waarmee zij de beloning kunnen bemachtigen.

Over het algemeen kunnen **routinematige gedragingen,** die niet per definitie leuk zijn om te doen (zoals afval opruimen met een prikstok of grijper), geactiveerd of in stand gehouden worden door een extrinsiek motiverende beloning. Immers, mensen zullen zich niet zo snel geroepen voelen om het gedrag intrinsiek gemotiveerd te vertonen. Als het gaat om meer **uitdagende gedragingen,** zoals het samenwerken aan een schone buurt, dient rekening gehouden te worden met nadelige effecten van extrinsiek motiverende beloningen.

Take Home Message

Het is belangrijk om in elke situatie te beoordelen of iemand gebaat is bij een extrinsiek motiverende beloning. Een extrinsiek motiverende beloningen kan namelijk een aantal negatieve effecten met zich meebrengen.

Wanneer werken "als… dan…" beloningen wel?

Zoals al eerder besproken hebben mensen geld simpelweg nodig om van te kunnen leven. Mensen met een gebrek aan geld zullen daarom doorgaans eerder gemotiveerd zijn om afval in te leveren als daar geld tegenover staat dan mensen met

[7] De rol van reputatie bij het belonen van gedrag wordt uitgebreid besproken in het artikel *Incentives for Prosocial Behavior: The Role of Reputations* van Exley (2013).

genoeg geld. Er is een aantal situaties waarin extrinsiek motiverende beloningen effectief zijn, bijvoorbeeld als een taak eenmalig is (zoals lege bekers teruggeven op een festival in ruil voor korting op drinken) of als de beloning constant aangehouden wordt en billijk is (een beloning die de moeite waard is voor elke kilo afval). Indien er gebruik gemaakt wordt van “als… dan…” beloningen dient rekening gehouden te worden met onderstaande aspecten.[8]

1. Zorg voor een sfeer waarin de beloonde het doel van het gedrag snapt. Bijvoorbeeld: u draagt bij aan een schoon milieu en dat is belangrijk voor onze maatschappij.
2. Geef eerlijk toe dat de taak saai of moeilijk is als dat ook daadwerkelijk zo is Bijvoorbeeld: puin ruimen is niet leuk, maar wel belangrijk, daarom krijgt u een beloning.
3. Bied autonomie. Bijvoorbeeld: u bepaalt zelf hoe u uw taken uitvoert, wij vertrouwen erop dat u het beste weet hoe de taak voltooid kan worden.

[8] Meer informatie over het stimuleren van wenselijk gedrag met “als… dan…” beloningen is te vinden in het artikel *Incentives and prosocial behavior* van Bénabou & Tirole (2005).

Intrinsieke motivatie faciliteren

Intrinsieke motivatie is noodzakelijk voor het zo soepel mogelijk laten functioneren van gedrag. Intrinsieke motivatie kan gecombineerd worden met extrinsieke motivatie, maar extrinsiek motiverende beloningen kunnen doorgaans makkelijker ingezet worden om gedrag te activeren dan intrinsieke beloningen. Intrinsieke motivatie kan daarentegen niet "gegeven" worden zoals dat met extrinsieke motivatie wel kan. Intrinsieke motivatie moet gefaciliteerd worden. We onderscheiden drie elementen die aanzetten tot intrinsiek gemotiveerd gedrag:

1. **Autonomie**
2. **Meesterschap**
3. **Zingeving**

Als bestaand gedrag deze elementen al bevat, is een extra externe beloning vaak niet nodig. Deze eigenschappen stimuleren namelijk intrinsieke behoeftes: de behoefte aan vrijheid, ontwikkeling en het mee willen werken aan een hoger doel.

Autonomie

Mensen moeten zelf de controle hebben over hun taak (wat ze doen), hun tijd (wanneer ze het doen), hun team (met wie ze het doen) en hun techniek (hoe ze het doen). Autonomie is "het verlangen om de regie te voeren over het eigen leven." Uit onderzoek blijkt dat organisaties die hun mensen autonomie geven beter presteren dan hun concurrenten.

Laat mensen bij het opzetten van een beloningssysteem dus zo veel mogelijk kiezen hoe, wanneer en met wie zij hun werkzaamheden uit willen voeren

Faciliteren in een opruimactie: De eerste stap bij het organiseren van een opruimactie is afspraken maken met de buurt. Hierbij is het heel belangrijk om autonomie te geven en deze te benadrukken: laat mensen zelf nadenken over wat er schoon gehouden moet worden en hoe ze dat willen bereiken. Stel bijvoorbeeld een budget beschikbaar waar mensen zelf schoenen en hesjes van kunnen kopen in plaats van dat je schoenen en hesjes uitdeelt.

Faciliteren in een financieel beloningssysteem: we nemen het voorbeeld van Pietje en zijn klasgenoten die altijd rommel op de grond gooien in de pauze. De gemeente en school belooft ze 500 euro voor een schoolfeest als ze de route netjes houden. Naast de extrinsiek motiverende beloning kan ook autonomie gefaciliteerd worden. Laat de kinderen bijvoorbeeld zelf kiezen met wie, wanneer en hoe ze een bepaald gedeelte opruimen.

Meesterschap

Intrinsieke motivatie vraagt niet om volgzaamheid, maar om betrokkenheid. Betrokkenheid stimuleert namelijk het gevoel dat mensen ergens beter in kunnen worden. Meesterschap is de drang om steeds beter te worden in iets wat ertoe doet. Het is de uitdaging welke zorgt voor een fijn gevoel. En dat motiveert. Mensen hebben namelijk een sterke intrinsieke behoefte om te groeien in hetgeen zij doen. Daarom is het belangrijk om te zorgen voor uitdaging. Dit kan in allerlei vormen gefaciliteerd worden.

Meesterschap is bijvoorbeeld één van de intrinsiek motiverende aspecten in de meeste arbeidsomstandigheden. Zorg er dus voor dat mensen (het gevoel hebben) dat ze beter kunnen worden en dat er groeimogelijkheden zijn. Het is daarbij belangrijk om feedback te geven.

Faciliteren in een opruimactie: op school wordt de boel elke maand flink opgeruimd. Door de deelnemers onderling verschillende rollen te laten verdelen (zie autonomie) kan meesterschap vervaardigd worden. Wie is er bijvoorbeeld het beste in het plannen van de dag, het aansturen van de opruimers, het vinden van afval en het turven van het aantal gevonden blikjes?

Faciliteren via een wedstrijdsysteem: bij de wat saaiere taken kan een competitief element worden ingebouwd: wie verzamelt het meeste gewicht aan afval? Doorgaans vinden mensen het leuk als zij ergens goed in kunnen worden. Door mensen te laten doen waar zij goed in zijn en beter in kunnen worden wordt de intrinsieke motivatie gestimuleerd.

Zingeving

We hebben allemaal het liefst een duidelijke en onbetwistbare reden waarom we iets doen. Zingeving is de behoefte om te doen wat we doen in dienst van iets groters dan onszelf. Als men zich realiseert dat er een achterliggende en zinvolle reden schuilt achter de vraag of men zich volgens een bepaalde manier wil gedragen, wordt dat gedrag bijna vanzelfsprekend.

Een voor de hand liggend motief voor een wereld zonder zwerfafval is het milieu. Hoewel de meeste mensen daar anders over denken, blijkt uit onderzoek dat argumenten die inspelen op het milieu effectiever zijn in het bewerkstelligen van pro-sociaal gedrag dan financiële argumenten. Zo zijn we bijvoorbeeld geneigd om wel wat korter te douchen voor het milieu maar niet omdat het ons geld bespaart.

Ook groepsdoelen op een kleinere schaal kunnen bijdragen aan zingeving. Neem de voorbeelden van supporters van schoon: “een schone straat is gezelliger”, “een schoon centrum winkelt fijner” en “op een schone club smaakt je broodje beter”. Vaak zijn er ook andere argumenten waar mensen een bepaald belang bij hebben. Als het strand schoongehouden wordt, is er bijvoorbeeld ook minder overlast van meeuwen. Laat mensen dus het doel van hun gedrag inzien. Dit zorgt voor duurzamer gedrag.

Faciliteren via een wedstrijdsysteem: in een wedstrijdsysteem kan benadrukt worden dat meedoen erg zinvol is. Het is belangrijk omdat niet alleen persoonlijke doelen gehaald kunnen worden, zoals het winnen van de wedstrijd, maar ook meegewerkt wordt aan hogere doelen, zoals het schoonhouden van een stukje Nederland. Persoonlijke doelen kunnen op die manier een goede combinatie vormen met groepsdoelen.

Faciliteren met fun: met fun kan aandacht gevraagd worden voor een hoger doel. Bijvoorbeeld op een festivalterrein: als daar iemand in een prullenbakkenpak rond loopt, is het leuk om je afval richting hem of haar te gooien. De man in het pak is tegelijkertijd een ambassadeur voor schoon. Hij of zij raakt in gesprek met mensen en kan bijvoorbeeld het belang van schoon op het festivalterrein uitleggen.

Het is altijd belangrijk om intrinsiek motiverende componenten te faciliteren. Ook als er extrinsiek motiverende componenten bijdragen aan het succes van het project, is het belangrijk om een basis van intrinsieke motivatie op te bouwen.[9]

Take Home Message

Betaal genoeg of stimuleer de intrinsieke motivatie. Pas op met extrinsiek motiverende "als… dan…" beloningen: ze kunnen creativiteit beperken en leiden tot asociaal gedrag. In sommige situaties, zoals bij concreet, saai en eenmalig gedrag, werken extrinsiek motiverende beloningen wel. Het is daarbij belangrijk om voor een optimaal motivatieklimaat te zorgen.

Intrinsieke motivatie is effectief en duurzaam, maar kan niet zo makkelijk gegeven worden als een extrinsiek motiverende beloning. Intrinsieke motivatie kan gefaciliteerd door autonomie, meesterschap en zingeving te stimuleren.

[9] Het faciliteren van intrinsieke motivatie wordt uitgebreid besproken in het boek *Drive: The surprising truth about what motivates us* van Pink (2011).

Beloning en timing

Een laatste aspect is het tijdstip en de frequentie van een beloning. De effectiviteit van de beloning is hier namelijk mede afhankelijk van. Hoe sneller de beloning gegeven wordt, hoe effectiever deze is (zie 1.2). Als ervoor gekozen wordt om extrinsiek motiverend te belonen, mag de beloning niet abrupt stoppen.

Als gedrag eenmaal is aangeleerd kan de beloningsfrequentie indien nodig wel langzaam afgebouwd worden. Er moet echter constant rekening mee gehouden worden dat mensen wennen aan de beloning. Als de beloning hetgeen is waarom mensen bepaald gedrag vertonen, zal het gedrag stoppen als de beloning stopt.

De timing en frequentie van een beloning kan uitgewerkt worden in een beloningsschema. Beloningen kunnen *continu* (beloning na wenselijk gedrag) of *onderbroken* (soms een beloning na wenselijk gedrag) uitgekeerd worden. In een onderbroken beloningsschema kan een beloning uitgekeerd worden na een bepaald aantal gedragingen of na een bepaalde tijdsperiode.

Het aantal gedragingen of de tijdsperiode kan *vast* (beloning na bepaald aantal gedragingen of tijdsduur) of *variabel* (beloning na variabel aantal gedragingen of tijdsduur) zijn. Bij concreet gedrag (zoals breng je afval naar ondergrondse container in de Kerkstraat) ligt de voorkeur bij een vast beloningsschema. Als het om een spelvorm of abstract gedrag (zoals zorg voor een schone buurt) gaat, kan een variabel schema vruchten afwerpen.

Er zijn vier verschillende beloningsschema's (zie tabel 1): een schema met (1) een vast ratio, (2) een variabel ratio, (3) een vast interval en (4) een variabel interval.

Schema 1: vast ratio

Gedrag levert altijd een beloning op, zoals 5 eurocent voor een kilo afval. Dit schema wordt dus voornamelijk gebruikt voor het activeren van concreet gedrag met extrinsiek motiverende "als… dan…" beloningen. Gebruik dit schema voor routinematig gedrag dat als saai wordt ervaren. Houd bij het aanhouden van dit schema ook rekening met de punten die in paragraaf 2.2 zijn besproken.

Schema 2: variabel ratio

Na een willekeurig of elke keer opnieuw gekozen aantal gedragingen wordt een beloning uitgekeerd. Dit schema is gebruikelijk en werkt het beste voor concreet gedrag dat al bestaat en waarvoor je mensen toch graag wilt belonen.

Het beste is om dat in de “nu… dat…” vorm te doen (zie paragraaf 2.2). Daardoor wordt namelijk vermeden dat de beloning de intrinsieke motivatie ondermijnt (bijvoorbeeld: ik zie dat je goed werk levert, daarom krijg je een cadeaubon).

Schema 3: vast interval

Elke keer als een bepaalde tijdsperiode is verstreken wordt er een beloning uitgekeerd. Dit schema kan het beste worden ingezet als je niet om een concrete gedraging, maar meer om een bepaalde houding vraagt: elke maand worden mensen beloond die zich bezig houden met een schone buurt.

Schema 4: variabel interval

Op willekeurige of elke keer opnieuw gekozen tijdstippen wordt een beloning uitgekeerd. Dit schema werkt goed voor wedstrijdsystemen. Het beste is ook om daarbij de “nu… dat…” beloningen te gebruiken (bijvoorbeeld: na 3 weken heeft Jantje veruit het meeste afval verzameld. Daarom krijgt hij plotseling een beloning).

Tabel 1: de vier verschillende beloningsschema’s.

1. Vast ratio *Beloning na vast aantal gedragingen, te gebruiken bij:* • Concreet gedrag • Als dan beloningen	***2. Variabel ratio*** *Beloning na willekeurig aantal gedragingen, te gebruiken bij:* • Concreet gedrag • Nu dat beloningen
3. Vast interval *Beloning na vaste tijdsperiode, te gebruiken bij:* • Abstract gedrag • Als dan beloningen	***4 .Variabel interval*** *Beloning na willekeurige tijdsperiode, te gebruiken bij:* • Abstract gedrag • Nu dat beloningen

Motieven en weerstanden

Verschillende maatregelen kunnen ervoor zorgen dat meer burgers gemotiveerd raken en dat weerstand tegen het gewenste gedrag wordt voorkomen of verminderd. In de volgende paragraaf worden de mogelijke motieven en weerstanden besproken. Daarnaast wordt toegelicht hoe deze kennis in de praktijk kan worden ingezet.

Wat zijn motieven en weerstanden?

Als bepaald gedrag ons duidelijke voordelen biedt of voorziet in één of meerdere behoeften, dan zijn we eerder geneigd om dat gedrag te vertonen. Het krijgen van een beloning kan een motief zijn. Voorbeelden van andere motieven zijn:

- Zwerfafval is slecht voor het milieu.
- Als iedereen het afval in de bakken gooit, dan ziet de buurt er netter uit.
- Als de buurt schoon is, dan is mijn huis meer waard.

Ook kunnen er positieve associaties en emoties kleven aan bepaald gedrag, waardoor dat gedrag een goed gevoel oproept. Een veilige en schone omgeving zorgt er bijvoorbeeld voor dat kleine kinderen buiten kunnen spelen.

Er kunnen echter ook weerstanden tegen het gewenste gedrag zijn, die er op hun beurt voor zorgen dat mensen in het probleemgedrag blijven vervallen en belonen niet werkt. Grofweg zijn er drie weerstanden te onderscheiden:

1. *Reactance*: "niemand gaat mij vertellen wat ik wel en niet hoor te doen, want dat bepaal ik zelf wel."
2. *Scepticisme*: "het zet heus geen zoden aan de dijk als ik mijn afval in de prullenbak gooi. De rest doet het ook niet en dat beetje extra maakt niet uit.”
3. *Inertia*: mensen zijn zich er niet bewust van dat ze afval op straat gooien. Het gebeurt automatisch. Wanneer ze erop worden gewezen zijn ze het helemaal met u eens, maar dan nog is de kans aanwezig dat ze het door dagelijkse beslommeringen weer vergeten.

Motieven en weerstanden sluiten elkaar niet uit. Als iemand prima op de hoogte is van de argumenten om geen zwerfafval te laten slingeren, dan kan deze persoon bijvoorbeeld alsnog inertia als weerstand ervaren. Uiteindelijk leidt dit ertoe dat het gewenste gedrag niet tot stand komt. Een oplossing moet daarom zowel de motieven benadrukken, als de weerstanden wegnemen. Het belonen van het

gewenste gedrag zal altijd beter werken wanneer dit wordt gecombineerd met maatregelen die ook de andere motieven en weerstanden aanpakken. Voordat u over maatregelen nadenkt, is het daarom zinvol om te weten van welke motieven en weerstanden er sprake is in uw doelgroep.

Weerstand voorkomen

Wanneer er sprake is van weerstanden dan kunnen deze op vrij eenvoudige wijze weggenomen of voorkomen worden door op een juiste manier te communiceren:

Vermijd reactance door mensen zelf te laten bedenken waarom iets belangrijk is: het werkt vaak veel beter om mensen uit te laten leggen waarom het belangrijk is om hun afval correct weg te gooien, dan door hen dit te vertellen. Mensen hebben namelijk minder weerstand tegen hun eigen argumenten. Hierdoor gaan ze sneller het belang inzien van een bepaald standpunt. Laat deelnemers van een beloningssysteem daarom zelf uitleggen waarom het belangrijk is om zwerfafval op te ruimen en stimuleer dat deze gedachtegang wordt herhaald.

Geef mensen daarnaast autonomie. Dit kan gedaan worden door als gemeente vooral een faciliterende rol te vervullen. Laat mensen zelf bedenken hoe ze een bepaald doel gaan behalen. Hierdoor worden ze meer gemotiveerd. Uit de praktijk blijkt bijvoorbeeld dat jongeren bij het verzamelen van het zwerfafval behoefte hebben om de werkzaamheden op hun eigen manier uit te voeren. Zo waarderen de jongeren het erg wanneer ze op een leuke manier mogen opruimen. Bijvoorbeeld door zwerfaval in elkaars zakken te gooien.

Erken de tegenargumenten die mensen kunnen hebben. Soms vinden mensen het vies, lastig of vervelend om zwerfafval op te ruimen. Door dit vooraf te benoemen zijn mensen eerder geneigd om mee te werken. Voorbeeld in een gesprek: "ik kan me voorstellen dat u het vies vindt om afval van een ander op te rapen, maar het is toch belangrijk dat u het doet".

Plaats mensen in een positieve rol. Mensen gaan zich vaak naar zo'n rol gedragen. De Beestenbende en Wijkhelden passen dit principe bijvoorbeeld toe door kinderen uit te roepen tot milieuheld van de buurt. De kinderen, en ook hun ouders, passen zich vervolgens aan die rol aan.

U kunt aangeven dat elk kleine beetje helpt. Het geven van het goede voorbeeld kunnen buren en kinderen overhalen om ook het goede gedrag te vertonen. Daarnaast is het belangrijk om garanties te geven. Op het gebied van afvalscheiding kunt u bijvoorbeeld garanderen dat het gescheiden afval ook daadwerkelijk

gescheiden opgehaald en verwerkt wordt, en dat dit bijdraagt aan een beter milieu. Cijfers en statistieken zijn hierbij zeer behulpzaam.

Onbewust gedrag beïnvloeden

Vooral bij gedrag dat vaak voorkomt (gewoontegedrag) speelt ons impulsief en veelal onbewust gedrag een grote rol. Dit betekent dat u meer moet doen dan informatie zenden om dit gedrag te veranderen. U kunt burgers als het ware op een subtiele manier bij de hand nemen en het gewenste gedrag introduceren. Twee technieken die zich goed lenen rond beloningssystemen zijn sociale bewijskracht en het kweken van *commitment*.

Sociale bewijskracht

Als mensen moeten beslissen hoe ze in een situatie worden geacht te denken of handelen, kijken ze onbewust naar hetgeen zij denken dat andere mensen in die situatie doen. Vervolgens kopiëren ze dat gedrag. Iedereen denkt uniek te zijn en rationeel te werk te gaan, maar in veel gevallen volgen we blindelings de massa. De mate waarin anderen bepaald gedrag vertonen, is dan ook een belangrijke – zo niet de belangrijkste – voorspeller voor de kans dat wij het ook gaan doen. In de sociale psychologie staat dit verschijnsel bekend als sociale bewijskracht. U kunt dit principe benutten door in de communicatie te appelleren aan het feit dat de meeste mensen zich aan de regels houden en geen zwerfafval veroorzaken.

Benadruk het gewenste gedrag. Laat zien dat veel mensen het al goed doen. Een goed voorbeeld doet goed volgen. Bevestig goed gedrag door bij wijze van beloning een foto te nemen van iedereen die het juiste gedrag toont.

Praktijkvoorbeeld 1: De #zwerfie actie is een reactie op de populariteit van de selfie (een foto van jezelf, selfie was het woord van het jaar in 2013): je maakt en deelt een foto van jezelf terwijl je afval opruimt. Daarmee laat je zien dat iedereen een steentje bij kan dragen en inspireer je anderen. Een zwerfie kan een beloningsactie ondersteunen.

Praktijkvoorbeeld 2: delen van foto's van bijvoorbeeld de Landelijke OpschoonDag op Twitter en Facebook of van een zakgeldproject in een regionaal weekblad. Daarmee inspireer je anderen en laat je zien dat iedereen een steentje bij kan dragen.

Commitment en consistentie

Als mensen eenmaal "ja" hebben gezegd op een klein verzoek, dan zijn ze eerder geneigd ook in te stemmen op een groter verzoek dat in lijn ligt met het kleinere verzoek. Bij het inzetten van beloningssystemen kan dit ook gebruikt worden.

Laat mensen – het liefst publiekelijk – toezeggingen doen. Laat ze iets ondertekenen of bijvoorbeeld een sticker plakken. Gebruik de afbeelding ook in latere communicatie.

Praktijkvoorbeeld: wanneer je lid wordt van de Deventer Schoon Familie onderteken je een verklaring waarin je aangeeft dat je zal bijdragen aan het schoonhouden van de straat. Daarnaast ontvangt men ook een welkomstpakket met daarin onder andere enkele cambi's, informatie en een gevelplaatje. Met dit plaatje laat je zien dat je lid bent van de Deventer Schoon Familie.

Voor meer informatie over het inzetten van gedragsbeïnvloeding en welke stappen er nodig zijn voor gedragsverandering verwijzen wij u naar het stappenplan gedragsverandering van GemeenteSchoon. Deze is hier te vinden.

Afsluiting

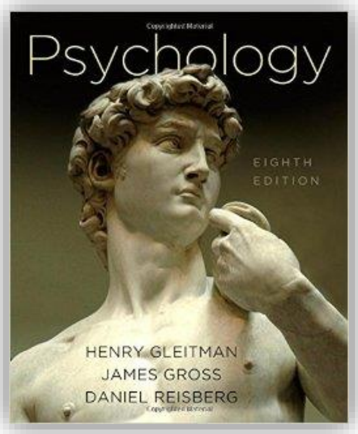
We hebben gezien dat beloningen effectief zijn in het bewerkstelligen van gedrag. Echter, om een goed beloningssysteem op te zetten moet rekening gehouden worden met diverse aspecten. Naast de verschillende typen beloningen die ingezet kunnen worden is ook de situatie en de invloed op de verschillende motivatiesystemen van belang. Eenzelfde beloning kan in de ene situatie namelijk effecten hebben die het in de andere situatie niet heeft. Het is belangrijk om altijd intrinsieke motivatie zo veel mogelijk te faciliteren. Al met al dient dit rapport om te helpen bij het opzetten van een effectief en efficiënt beloningsysteem.

Voor meer informatie over belonen en het verhelpen van zwerfafvalproblematiek kunt u Gemeente Schoon of Dijksterhuis & Van Baaren benaderen. Zie daarvoor www.gemeenteschoon.nl of www.db-abs.com.

Referentielijst

In het huidige rapport is informatie uit zowel psychologische handboeken als uit wetenschappelijke artikelen besproken.

Handboeken

Auteur(s): Gleitman, H., Gross, J. & Reisberg, D.

Boektitel: *Psychology*

Uitgever: W. W. Norton & Company (2010)

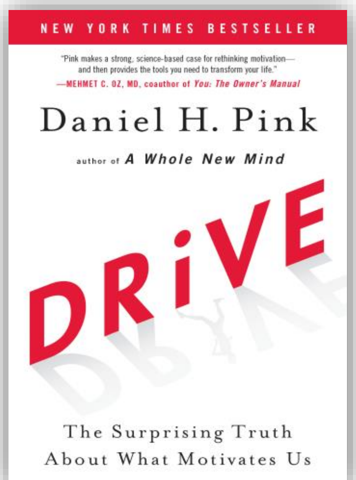
Samenvatting: *Psychology* is een veelgebruikt handboek met de meest recente (basis)kennis over allerlei onderwerpen binnen de psychologie.

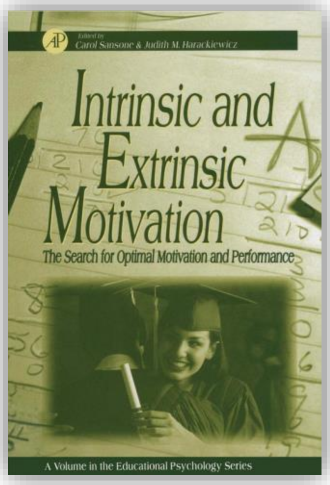
Auteur(s): Pink, D.

Boektitel: *Drive*

Uitgever: Penguin (2011)

Samenvatting: Daniel Pink weet met zijn boek *Drive* op een toegankelijke manier te vertellen wat de *do's and don'ts* van motivatie zijn. In dit boek ligt de focus op het belang van intrinsieke motivatie.

Auteur(s): Sansone, C & Harackiewicz, J.

Boektitel: *Intrinsic and Extrinsic Motivation*

Uitgever: Academic Press (2000)

Samenvatting: In dit boek wordt intrinsieke en extrinsieke motivatie uitgebreid besproken. In hoofdstuk 2 ligt de focus op de invloed van extrinsiek motiverende beloningen op intrinsieke motivatie.

Artikelen

Bénabou, R., & Tirole, J. (2005). *Incentives and prosocial behavior*. National Bureau of Economic Research.

Exley, C. (2013). *Incentives for Prosocial Behavior: The Role of Reputations* (No. 12-022). Stanford University Paper.

Gneezy, U. (2011). When and why incentives (don't) work to modify behavior. *The Journal of Economic Perspectives*, 191-209.

Kamenica, E. (2012). Behavioral economics and psychology of incentives. *Annu. Rev. Econ.*, *4*(1), 427-452.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, *25*(1), 54-67.

Bijlage 2

Praktijkvoorbeelden

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Beloningssysteem – Inleversystemen gericht op het bestrijden van zwerfafval

Dit praktijkvoorbeeld bevat een toelichting op het beloningssysteem inleversystemen gericht op het bestrijden van zwerfafval. Het tweede type inleversystemen, waarbij het hoofddoel afvalscheiding is en het bestrijden van zwerfafval een neveneffect, is uitgewerkt in het praktijkvoorbeeld 'Inleversystemen gericht op afvalscheiding'

Een inleversysteem voor het bestrijden van zwerfafval is een voorbeeld van een *financieel beloningssysteem*. Er zijn systemen voor één enkele fractie of voor meerdere fracties tegelijkertijd. Doel van zo'n systeem is het geven van een positieve prikkel gericht op het voorkomen dat afval op de grond wordt achtergelaten en op het opruimen van zwerfafval. Het betreft afval dat niet thuis maar op locatie of onderweg vrijkomt. Initiatiefnemers van inleversystemen kunnen zijn verenigingen, supermarkten, winkelcentra, vervoersbedrijven, scholen en gemeenten etc. Zij hebben naast een schone omgeving ook andere redenen voor de invoering van een dergelijk systeem, bijvoorbeeld om bewustzijn te creëren voor een schone omgeving, klantenbinding door service naar klanten, minder reinigen, imago verbetering etc.

Momenteel zijn de systemen slechts op kleine schaal ingevoerd. Ervaringen in het buitenland, zoals Noorwegen, tonen aan dat opschaling eventueel mogelijk is.
De systemen verschillen ten aanzien van:

- Beloning per stuk of per "volle" zak
- Beloning voor alleen flesjes of voor meerdere soorten drankenverpakkingen, zoals flesjes, blikjes, etc

Werking van het systeem
Bij het inleveren van afval ontvangen de mensen of de organiserende organisatie, zoals bijvoorbeeld een sportvereniging, direct een beloning. De hoogte en wijze van belonen verschilt. In de praktijk wordt dit systeem nog slechts op kleine schaal toegepast. De verwachting is dat dit systeem geoptimaliseerd kan worden als het op een groter schaalniveau wordt ingevoerd. Het voordeel is dat het inleveren van afval dan ook steeds meer de norm zal worden.

Supermarkt in Eerbeek

De inleversystemen zijn er voor verschillende doelgroepen. Ze kunnen stimuleren dat mensen nieuw gedrag aanleren, zoals in dit geval het voorkomen en opruimen van zwerfafval. Een bijkomend voordeel van het systeem is dat mensen de waarde van afval zien en dat mensen buitenshuis hetzelfde gedrag kunnen vertonen als thuis. In de praktijk gaat de invoering van dit systeem meestal gepaard met maatregelen voor het stimuleren van de intrinsieke motivatie. Denk bijvoorbeeld aan 'een fijne schoolomgeving', een

‘goed doel’ waarvoor wordt gespaard, of is de ‘schone omgeving’ onderdeel van de normen en waarden van een school of vereniging en is het systeem daarbij een handig hulpmiddel.
Het extra benadrukken van deze intrinsieke motivatie is belangrijk bij invoering van een dergelijk systeem. Zo wordt voorkomen dat bij het veranderen van de beloning het effect op gedrag vermindert.

Verschillende voorbeelden van inleversystemen gericht op bestrijden van zwerfafval
Inleversystemen zijn er voor blikjes, kleine flesjes en soms ook drankpakjes. Voor deze items wordt een vergoeding uitgekeerd, bijvoorbeeld in de vorm van een bestedingstegoed of aan de deelname aan een (mini)loterij of een gezamenlijk doel.
In supermarkten kunnen naast kleine flesjes en blikjes in sommige gevallen ook batterijen, lampen, frituurvet worden aangeboden. Voor deze fracties ontvangt men geen vergoeding, maar het biedt wel service om meerdere fracties in te leveren.

Inleversystemen vind je vooral op scholen en supermarkten, maar ze zijn ook mogelijk bij sportclubs, universiteiten, grote wooneenheden en andere locaties waar veel mensen komen zoals stations, winkelcentra of de milieustraat. De beheerder van de locatie beheert ook het systeem. Daardoor is het ingezamelde zwerfafval bedrijfsafval en moet de beheerder over de verwerking afspraken maken met de inzamelaar. Ook gemeenten kunnen optreden als beheerder van een systeem. In de onderstaande links staan enkele voorbeelden van geschikte locaties.

Het is mogelijk dat gemeente en verenigingen of bedrijven onderling afspraken maken over de afvoer van de materialen, omdat het systeem bijdraagt aan een schonere leefomgeving. Er wordt in dit kader geëxperimenteerd om het plastic materiaal dat wordt ingezameld af te voeren met het Plastic Heroes systeem, zie ook het voorbeeld van de “Schoonste club van Nederland” verder in de tekst. Voordelen van deze opzet zijn dat het ingezamelde materiaal wordt gerecycled (dit draagt bij aan de intrinsieke motivatie) en een beter renderende exploitatie. Die betere exploitatie komt doordat het geïntegreerd wordt in een “dichter” inzamelsysteem en de vergoedingen per ton via het Afvalfonds hoger zijn. Let wel, het inleveren van bedrijfsafval door gemeenten in het Plastic Heroes systeem staat op gespannen voet met de Wet markt en Overheid en is de vergoeding vanuit het Afvalfonds alleen bedoelt voor gescheiden kunststofverpakkingen die vrijkomen bij huishoudens
Overigens moet het samen inleveren worden afgezet tegen de milieuwinst die kan optreden als bij bedrijven de gescheiden ingezamelde stromen ook apart worden ingeleverd en niet met de gemengde fracties bij een inleversysteem.

Voorbeeld: Pilot inleversysteem met beloning voor PET-flesjes
In Emmen, Zwolle, Rotterdam en Helmond is in 2005 ervaring opgedaan met belonen voor ingezamelde PET-flesjes. Op eigen terrein van scholen, sportkantines, winkels, wijkcentra, benzinestations etc. stond een speciale container waarin de consument de flesjes deponeerde. Scholen, sportverenigingen etc. konden de beloning aan een eigen goed doel besteden. Ook commerciële instellingen, zoals benzinestations, wasstraten, snackbars en supermarkten konden inzamelen en aansluiten bij een wijkdoel of sparen voor een ander goed doel.
Medewerking van de consument werd gestimuleerd door de opbrengst aan een relevant goed doel te besteden en door te wijzen op het positieve milieueffect dat bereikt wordt door de gescheiden inzameling van PET-flesjes.
De beloning was per ingezamelde zak. Per ingezamelde zak van ca. 200 flesjes werd € 4,- per zak uitgekeerd aan de beheerder (dus gemiddeld € 0,02 eurocent per flesje). In Rotterdam werd € 7,- per volle zak uitgekeerd dus € 0,035 eurocent per flesje.

Conclusies
De respons was het hoogst daar waar de betrokkenheid met het lokale doel het hoogste was. Het populair maken van het doel was een belangrijke succesfactor. De hoogste respons werd gehaald via de supporters van voetbalvereniging Emmen. De hogere vergoeding in Rotterdam had geen zichtbaar effect op de respons.
Met een lokale inzamelaar werden afspraken gemaakt voor het inzamelen van de zakken, het bijhouden van de aantallen zakken per doel en het afleveradres. Bij controle van de inhoud van de zakken bleek dat er sprake was van schone fracties, met heel weinig vervuiling

Investeringen en kosten
- Bekendmaken dat dit mogelijk is voor lokale stakeholders
- Afspraken maken met inzamelpunten en wijkdoelen
- Aanschaf en distributie van containers
- Afspraken met inzamelaars
- Selectieve controle
- Financiële afwikkeling

Nu is er de mogelijkheid om aan te sluiten op de Plastic Heroes inzameling

Deze proeven hadden als hoofddoel betere scheiding en de stimulering maatschappelijke betrokkenheid. De lokale ervaringen waren dat men zich ook inzette om flesjes uit het zwerfafval te verzamelen buiten de inzamelwijken. Ook zagen verschillende lokale partijen dat het bijdroeg aan het zingevingsgevoel (men realiseert zich dat er een achterliggende en zinvolle reden schuilt om de flesjes in te zamelen en men kan bijdragen aan het doel van de wijk) van mensen.
De beloningen werden gefinancierd door de toenmalige Stichting inzameling PET-flesjes. De stichting was een initiatief van het verpakkend bedrijfsleven.

Een andere mogelijke optie is een vergoeding per kg of per zak ingeleverd materiaal aan een maatschappelijke organisatie. Hierdoor kunnen exploitatiekosten lager zijn. De samenwerking die nodig is om "massa te maken", leidt tot verhoging van intrinsieke motivatie en daarmee hogere opbrengst veroorzaakt doordat leden de handen in een slaan om een beloning voor de vereniging te verdienen. Een mooi voorbeeld is de actie van Nedvang bij sportverenigingen voor het inleveren van kunststof verpakkingen, waarmee invulling wordt gegeven aan artikel 9.8 van de Raamovereenkomst verpakkingen 2013-2022. Een maatschappelijke organisatie kan er eventueel voor kiezen per item te belonen om ook een prikkel te hebben voor individuen om zwerfafval op te ruimen.

Exploitatiekosten kunnen worden verlaagd door afspraken met de gemeente of een particuliere inzamelaar over waar en wanneer de ingezamelde fracties worden overgedragen.

Enkele voorbeelden van inleversystemen op scholen en stations zijn:
- Ecoeuro's, www.ecoeuros.nl
- Greenup, www.tomrasystems.nl/tag/greenup-2

Voorbeeld: Schoonste Club van Nederland
Supporter van Schoon, Plastic Heroes, Vereniging van Sport en Gemeenten, Duurzaam Verenigen en de Klaas-Jan Huntelaar Foundation hebben de actie Schoonste Club van Nederland in het leven geroepen. De club die het meest actief bezig is met duurzaamheid en sportiviteit, maakt kans op duurzame prijzen.

Uit het onderzoek, dat is uitgevoerd onder 571 sportverenigingen die mee hebben gedaan aan 'de Schoonste Club van Nederland' bleek dat 42% plastic apart houdt. Van het overige deel van de verenigingen wil 75% dit ook. In de praktijk blijkt dat die 42% meelift in het gemeentelijke afvalcircuit. Er wordt wel ingezameld door de private sector maar dit is zeer beperkt, want dit is kostbaar, en dit gebeurt vaak ook nog alleen als zij ook de inzamelaar zijn van het reguliere huishoudelijke afval. http://www.schoonsteclubvannederland.nl/.

Voor de wet zijn sportclubs bedrijven en het afval dat er vrijkomt bedrijfsafval. Kunststofafval bij clubs lijkt echter meer op kunststofafval uit huishoudens.
De volumes bij de clubs zijn klein en de clubs die kunststof scheiden liggen geografisch te ver uit elkaar. Schaalvergroting en/of verdichting van de inzamellogistiek is dan gewenst. Gemeenten hebben de beschikking hebben over de benodigde inzamelstructuur en kunnen dit afval inzamelen. Het merendeel van de gemeenten weet dat dit op gespannen voet staat met de Wet Markt en Overheid. Gemeenten kunnen deze afvalstroom inzamelen mits het apart wordt geregistreerd. In de praktijk worden er door gemeenten wel pilots uitgevoerd.

Een aparte inzamelroute door de private sector is tot nu toe niet effectief en efficiënt gebleken. Inschatting is dat het bij sportverenigingen gaat om circa 400 kg kunststof per sportpark per jaar. Hiervan is 80% PET.

Effect op zwerfafval
De in dit document omschreven inleversystemen hebben bestrijding van zwerfafval als hoofddoel. Beheerders van inleversystemen, zoals supermarkteigenaren en scholen geven aan dat de omgeving schoner wordt en dat dit beeld gedeeld wordt door de actieve deelnemers. Over de mate waarin de omgeving daadwerkelijk schoner wordt en blijft is geen kwantitatieve informatie.

Ook vanuit de directe omgeving van de locaties van de inleversystemen komen signalen dat men positief is over de toepassing van deze systemen. Dit kan echter vooralsnog niet met cijfers worden onderbouwd, omdat veel gebruikers er voor kiezen om de resultaten van dit systeem niet te monitoren op het effect op zwerfafval en gedrag. Aangezien invoering vaak ook gepaard gaat met aanvullende maatregelen, zoals extra lessen over zwerfafval, meer aandacht voor preventie etc, is het ook niet mogelijk om effecten alleen toe te delen aan de gehanteerde beloningssysteem.

Om het effect op zwerfafval te bepalen is het nodig om te weten of flesjes, blikjes, drankverpakkingen etc. worden ingeleverd die zwerfafval waren of waren geworden. In de praktijk blijkt dat veruit het grootste deel van de verkochte flesjes nooit zwerfafval wordt. Schatting is dat ongeveer 5% van de verkochte flesjes en blikjes in Nederland momenteel in het zwerfafval terecht komt (bron: MilieuCentraal 'Zwerfafval', 2015).

Overige niet vergoedbare fracties
Het is niet duidelijk of ook de fracties waarvoor geen vergoeding wordt ontvangen afnemen in de openbare ruimte. De verwachting is dat deze fracties niet worden opgeraapt. Wel werkt een schone omgeving preventief. Dus als de flesjes en blikjes weg zijn, dan is de drive om ander materiaal weg te gooien minder, waardoor er ook minder zwerfafval ontstaat.

Besparing op reiniging
Over de directe besparing van de huidige kleinschalige inleversystemen op scholen, stations en supermarkten op de kosten van reiniging zijn op dit moment geen kwantitatieve gegevens beschikbaar. Aangenomen mag worden dat het preventieve karakter en de daarmee gepaard gaande gedragsverandering wel kan leiden tot besparing.

Monitoren
We raden aan om bij invoering van het inleversysteem het project te monitoren (inclusief nul-meting) op schoon en gedragseffect. Een goede monitoring toont het effect van het systeem en geeft informatie op welke punten verbetering mogelijk is. Een schonere omgeving kan bijvoorbeeld leiden tot aanpassingen in de reinigingsinzet.

Effect op gedrag
Het inleversysteem stimuleert gedrag dat mensen nog niet uit zichzelf vertonen. De extrinsieke beloning verleidt mensen en verenigingen tot het gewenste gedrag; het opruimen of voorkomen van zwerfafval. Daarnaast draagt een inleversysteem er aan bij dat mensen zich ervan bewust worden dat afval waarde heeft en een grondstof is voor nieuwe producten.
Gesteld kan worden dat extrinsiek motiverende beloningen de intrinsieke motivatie kan ondermijnen. Dit systeem leidt daarom vooral tot duurzaam gedrag op schoon wanneer de

beloning op peil blijft. Houd er dus rekening mee dat het gedrag mogelijk zal stoppen als de beloning wordt afgebroken.
Theorie wijst echter ook uit dat het systeem na geruime tijd mogelijk leidt tot gewoontegedrag bij de mensen die de kleine flesjes en blikjes inleveren. Na stopzetting van het systeem blijft het gewenste gedrag in dat geval bestaan. Wanneer de wens is om de beloning te beëindigen is daarom het advies om eerst na te gaan of het gedrag voldoende is ingesleten en vervolgens de beloning geleidelijk te verlagen en het effect op gedrag goed te monitoren.

Intrinsieke motiverende maatregelen
Om te stimuleren dat de mensen dit gedrag ook zonder, of met een lagere, externe financiële prikkel (de extrinsieke motivatie) uitvoeren, kunnen de aanvullende intrinsiek motiverende factoren worden toegepast.

Geef de deelnemers het gevoel van *autonomie bij het inleveren van afval*. Iedereen kan namelijk zelf, binnen de openingstijden, bepalen wanneer hij zijn fracties wil inleveren, mits er voldoende gelegenheid is. Ook wordt de autonomie vergroot wanneer mensen zelf kunnen bepalen hoe ze de beloning gebruiken. Uit de praktijk blijkt dat sparen voor een goed doel een extra motivatie geeft.

Naast autonomie vergroot ook *meesterschap* de intrinsieke motivatie. Meesterschap is de drang om steeds beter te worden in iets wat ertoe doet. Wanneer het gespaarde gedrag zichtbaar is en te vergelijken met andere deelnemers stimuleer je mensen om meer in te leveren. Het is daarom aan te raden om het voor de deelnemers zichtbaar te maken hoeveel ze hebben gespaard ten opzichte van anderen. Ook kan meesterschap van toepassing zijn wanneer bewoners acties in de buurt organiseren om blikjes en flesjes in te leveren.

Houd er rekening mee dat deze vormen van autonomie en meesterschap er toe kunnen leiden dat er slimme manieren worden gezocht om extra flesjes in te leveren waarvoor het systeem eigenlijk niet is bedoeld. Zoals dat mensen bijvoorbeeld de flesjes van thuis of buren verzamelen om deze in te leveren. Bij de toepassing van een inleversysteem moet goed worden nagedacht hoe dit kan worden voorkomen.

Als laatste is *zingeving* een belangrijk element dat bijdraagt tot intrinsiek gemotiveerd gedrag. Zingeving is de behoefte om te doen wat we doen in dienst van iets groters dan onszelf. Als men zich realiseert dat er een achterliggende en zinvolle reden schuilt achter de vraag of men zich volgens een bepaalde manier wil gedragen, wordt dat gedrag sneller vanzelfsprekend. Wanneer deelnemers zelf vertellen waarom ze meedoen (de 'waarom vraag' is hier belangrijk. Waarom is zwerfafval opruimen belangrijk? Waarom is een schone omgeving belangrijk? Waarom is het dan belangrijk om milieuvervuiling tegen te gaan et cetera.) versterkt dit de intrinsieke motivatie om het zwerfaval op te ruimen. Ook het scheiden van de verpakkingen, zodat het niet bij het restafval komt, zal voor deelnemers bijdragen aan de zingeving.
Denk daarnaast bijvoorbeeld aan de trots van een sportvereniging (zie voorbeeld Volendam) of leerlingen van een school waar milieubewustzijn hoog in het vaandel staat. Ook bedrijven kunnen het systeem gebruiken ter ondersteuning van een groen imago.

In de communicatie is het daarom belangrijk om naast de beloning ook het effect op de leefomgeving, het vergroten van samenhang in de buurt en de waarde (en het vermeden verbruik) van grondstoffen te benadrukken.

Effect inleversystemen op huidige inzameling
Dit inleversysteem met belonen kan worden opgezet door gemeenten, bedrijven, verenigingen of een samenwerking daarvan. Het is dan voor plastic flesjes een aanvulling op het bestaande inzamelsysteem van kunststofverpakkingsafval uit huishoudens (Plastic Heroes). Het aanvullende inleversysteem leent zich goed voor toepassing op specifieke locaties als scholen en drukbezochte gebieden als winkelcentra en sportvelden. Voordelen zijn dat de gemeente meer inzamelt en dat dit systeem, geflankeerd met intrinsieke gedragsmaatregelen, kan bijdragen tot gedragsverandering met betrekking tot het ontdoen van deze verpakkingen.

De kans bestaat dat inwoners door het belonen plastic flesjes van thuis niet meer inleveren in de Plastic Heroes bak, maar bij het aanvullende inleversysteem. De mate van verschuiving is afhankelijk van de hoogte van de vergoeding en het gemak dat geboden wordt. Het is voor gemeenten goed hier rekening mee te houden bij het opzetten van het systeem en bij het berekenen van de kosten, omdat deze verschuiving ook effect heeft op de exploitaties van de inleversystemen. Ondanks dit zogenaamde kannibaliserende effect is een beloningssysteem een serieuze keuzemogelijkheid.

Wat is de doelgroep?
De inleversystemen kunnen specifiek voor een bepaalde doelgroep worden ingezet, zoals bijvoorbeeld scholieren of reizigers van het openbaar vervoer. Dit systeem kan echter ook worden ingezet in supermarkten, tankstations of winkelcentra, in dat geval is het systeem van toepassing op een veel bredere doelgroep.

Ecoeuro's op een basisschool

Het is ook mogelijk om verenigingen en clubs te mobiliseren om extra geld in te zamelen voor goede doelen (bijvoorbeeld de clubkas) of dat een school of vereniging zelf een inleversysteem plaatst waarbij de opbrengsten voor de basisschool of vereniging zijn. Door meer kunststof en blik gescheiden aan te bieden daalt de hoeveelheid restafval. In artikel 9.8 van de Raamovereenkomst verpakkingen 2013-2022 staat hierover het volgende: "Als verenigingen, clubs en maatschappelijke organisaties actief bijdragen aan de inzameling, zal in overleg met de gemeente, zo goed mogelijk worden gefaciliteerd dat een deel van de opbrengsten van diverse afvalstromen naar hen terugvloeien". Aanbieders van bedrijfsafval kunnen met hun inzamelaar in overleg over wat dit betekent voor hun verwerkingscontract

Wat is de beste locatie?

Het gemak om het inleversysteem te bereiken is van zeer groot belang. Drukke, maar goed bereikbare locaties zijn een voorwaarde. Ook locaties waar mensen al een goed gevoel hebben zoals scholen of sportverenigingen of locaties waar in de huidige situatie al afval wordt verzameld zijn geschikt. Bijvoorbeeld milieuparkjes of bij een sportvereniging waar al afval, bijvoorbeeld papier, wordt ingezameld.

Ecoeuro's op een station

Inleversystemen worden voornamelijk op drukke locaties geplaatst waar dergelijke verpakkingen veel worden gebruikt, zoals scholen, verenigingen en stations. Het is echter ook mogelijk om deze bij een supermarkt te plaatsen omdat dit een drukbezochte locatie is waar mensen regelmatig hun boodschappen doen.

Wanneer meerdere partijen, denk aan supermarkten of particuliere inzamelaars de handen in elkaar slaan is het mogelijk dat inlevervoorzieningen en eventueel automaten in verschillende locaties in een gemeente worden geplaatst zodat bewoners 'altijd' de flesjes en blikjes ergens kunnen inleveren zonder dat ze deze lang bij zich hoeven te dragen. Een groot netwerk vergroot het gemak bij de burger en daarmee ook de deelname.

Communicatie en bekendheid

Bekendheid van het systeem vergroot de deelname. Daarom is het van belang om bij aanvang van het project, vóór de inwerkingtreding van het systeem, te zorgen voor een duidelijke communicatie over de werking en voordelen van het inleversysteem. Voor inleversystemen bij supermarkten en op andere openbare locaties is de doelgroep zeer divers. Dit vraagt een brede communicatie aanpak die geïntegreerd is met de gedragsmaatregelen. Voor de inleversystemen op bijvoorbeeld scholen kan gerichter gebruik worden gemaakt van media die specifiek gericht is op de doelgroep.

Verenigingen zijn een aparte doelgroep die interessant zijn voor de inleversystemen. Het is daarom goed om speciale communicatie voor deze doelgroep in te zetten. Aparte aandacht is hier nodig voor bezoekende verenigingen en publiek.

Er geldt dat niet alleen moet worden ingezet op traditionele media (persberichten en websites) maar dat ook social media, zoals Twitter, Facebook en Instagram een interessante media zijn. Dit is een goede manier om met jongeren en volwassenen te communiceren en de actie bekendheid te geven. Om mensen te stimuleren om het onderwerp op social media te promoten, kan er ook een wedstrijd of loterij onder de likers en sharers worden uitgeschreven. De prijs van deze actie moet dan wel aansluiten bij het thema afval omdat bijvoorbeeld bij een geldprijs de kans ontstaat dat "jezelf van de goede kant laten zien" ondermijnd wordt. Zorg er dus voor dat een soort van reputatie boost hier de beloning is voor liken en sharen. Zoals bijvoorbeeld een meet & greet of dag samen opruimen met een Bekende Nederlander. Bekende Nederlanders (of bekende

plaatselijke helden) kunnen daarnaast worden benaderd om de actie meer reuring te geven en aan te sluiten bij de doelgroep.

Het is ook belangrijk om te kijken hoe de beloning wordt gecommuniceerd. Als een bedrag per item niet tot de verbeelding spreekt, kun je ook zeggen wat het voor een gemiddeld persoon per maand of per jaar op levert.

Na aanvang blijft communicatie van belang. In de praktijk blijkt dat het aantal deelnemers aan inleversystemen gericht op afvalscheiding ook na bijvoorbeeld enkele maanden of zelfs één jaar nog steeds toeneemt. Bij scholen en verenigingen zijn er ieder jaar weer nieuwe leerlingen. Om de deelname te vergroten kan worden gewerkt met speciale acties (iedere nieuwe deelnemer ontvangt een plantje of grijper) en andere winmogelijkheden.

Bij inleversystemen is op scholen na verloop van tijd een afname van het aantal ingeleverde items zichtbaar. Een goede doorlopende communicatie gericht op versterking van de intrinsieke motivatie kan dat wellicht verhelpen. Het is aan te raden om in de buurt van de inleverautomaat communicatie te gebruiken die is gericht op de zingeving. Bijvoorbeeld door posters bij de inleverlocatie op te hangen met daarop waarom het belangrijk is om het zwerfafval juist hier in te leveren? Selfpersuasion is hier ook een nuttig gedragsinstrument om gedragsverandering te beïnvloeden. Suggestie ook om een deel van de opbrengst ten goede te laten komen aan het eindfeest van de examenklas. Zo geven ouderejaars het goede voorbeeld gedrag en zullen zij jongerejaars aanspreken op weggooigedrag wat bij de laatste groep leidt tot een toename van de intrinsieke motivatie.
Er kan daarnaast bijvoorbeeld gekozen worden om gebruik te maken van speciale acties om het systeem (opnieuw) onder de aandacht te brengen.

Welke partijen zijn betrokken bij een inleversysteem?
Inleversystemen gericht op bestrijden van zwerfafval worden in veel gevallen niet door een gemeente, maar juist door het bedrijfsleven of een school geïnitieerd en geëxploiteerd. Voor het bedrijfsleven (bijvoorbeeld bij een supermarkt, op een OV-station of een tankstation) is dit inleversysteem voornamelijk gericht op de mogelijke extra toeloop naar de winkels in combinatie met maatschappelijk verantwoord te ondernemen; zorg voor een schone omgeving en invulling van de 25 meterregel. Voor scholen kan dit inleversysteem bijdragen aan educatie van de leerlingen en een betere verstandhouding met de omgeving.
Een inleversysteem kan voor bedrijven een manier zijn om via financiële betrokkenheid via sponsoring, hun maatschappelijke betrokkenheid te tonen.

Momenteel zijn er in Nederland geen systemen die op grote schaal functioneren. Schaalvergroting kan wel een mogelijkheid zijn. Hiervoor is het noodzakelijk dat verschillende partijen zoals bedrijven en inzamelaars gaan samenwerken. Schaalvergroting is wellicht ook mogelijk doordat afval gebundeld wordt ingeleverd, denk aan aanbieden van afval door verenigingen.

De gemeente kan baat hebben bij deze inleversystemen, ze zorgen voor extra scheiding en een reductie van het zwerfafval op korte en lange termijn. Om dit te stimuleren kan aan het volgende worden gedacht:

- Bijdragen aan de bekendheid van het inleversysteem in supermarkten, sportclubs en scholen.
- Op elkaar afstemmen van verschillende inleversystemen binnen de gemeente en deze met elkaar te vergelijken en zorgen dat ze van elkaar leren.
- Bundeling van aanbieders ten behoeve van een groter aanbod en meer efficiency.
- Educatie aan leerlingen over afval in combinatie met het inleversysteem. Er zijn aanwijzingen dat educatie bij kan dragen aan het succes van de inleversystemen op scholen.

Hoe wordt de vergoeding uitgekeerd?

Het tegoed voor de aangeboden fracties (per stuk of per zak of kilogram) wordt in de praktijk op verschillende manieren uitgekeerd. Het tegoed wordt direct bijgeschreven op een deelnemerspas. De deelnemer bouwt op deze manier een spaarsaldo op. Dit saldo kan worden uitgekeerd aan de deelnemer, aan een vereniging of ander goed doel. Ook kan voor een opzet worden gekozen waar men geen geld ontvangt, maar waar men spaart voor producten. Intrinsieke motivatie wordt versterkt als de deelnemer zelf kan kiezen voor de wijze van belonen (autonomie). Nadeel van het passysteem is dat het gespaarde bedrag niet direct wordt uitbetaald en daarmee voor sommige mensen minder interessant is. Zorg er daarom voor dat er ook producten zijn waarvoor niet lang gespaard hoeft te worden.

Een andere methode is het direct uitkeren van het tegoed via een bonnensysteem. Deze bonnen kunnen dan direct, bijvoorbeeld bij een supermarkt, een kantine of een koffiezaak, worden ingeleverd. De directe beloning moet dan wel voldoende groot zijn, een zeer kleine vergoeding is minder interessant. Deze methode is daarom niet geschikt voor inlevering van verpakkingen per stuk, maar is wel toepasbaar voor inlevering van zakken of per kilogram

Greenup op een middelbare school

In plaats van een passysteem kan ook een telefoonapplicatie worden ontwikkeld waarop men kan zien wat er is gespaard. Er is nog geen voorbeeld van een dergelijke applicatie.

Hoogte van de vergoeding?

Bij inleversystemen gericht op bestrijden van zwerfafval is er door supermarkten geëxperimenteerd met de hoogte van het bestedingstegoed. Bij de ingebruikname van het systeem is er vaak € 0,05 per item vergoed. Een dergelijk hoge vergoeding kan een grotere aantrekkingskracht hebben dan het gebied waar de initiatiefnemer zich op richt en kan afval onttrekken dat normaal via het Plastic Heroes systeem wordt ingezameld. De kosten voor het uitkeren van de tegoeden kunnen dan

hoger uitvallen dan vooraf begroot. Wanneer vervolgens de vergoeding wordt verlaagd, heeft dit een groot effect op het aantal ingeleverde items en het aantal deelnemers.

Zorg er aan de andere kant voor dat bij de start het bedrag niet té laag is. Het effect van een te lage beloning waardoor mensen niet worden gemotiveerd, wordt door een latere ophoging niet meer goed gemaakt. Beter is het om vanaf het begin te communiceren dat de beloning een stimulans is, dat deze niet in verhouding staat tot de inspanning en dat de hoogte van de beloning kan worden aangepast. Door hierbij ook resultaten te communiceren en wat met het ingeleverde materiaal is gedaan blijven mensen betrokken. In de praktijk is na de start na verloop van tijd de beloning vaak bijgesteld naar ca. € 0,01 tot € 0,03 cent per item.
Je kunt een kleine beloning ook anders communiceren door bijvoorbeeld uit te leggen dat je het kunt zien als een leuk extraatje voor de wijk en als bevestiging van goed gedrag. Je kunt bij het inleveren van afval, waarvoor enkele eurocenten worden ontvangen, ook spreken van een vergoeding van de waarde die een bepaald product vertegenwoordigt.

Uit cijfers uit de praktijk blijkt dat er weinig verschil is tussen een vergoeding van € 0,01 en € 0,02 per item. Deze vergoedingen zijn beiden laag en weinig onderscheidend van elkaar. Met dit bedrag worden er geen mensen buiten de directe omgeving aangetrokken, maar het is voldoende om het gewenste gedrag te activeren uit de omgeving van de supermarkt.

Om een inleversysteem op de lange termijn te laten bestaan en op die manier een gedragsverandering te bewerkstelligen, is de business case van belang. De vergoeding moet voldoende hoog zijn en er moet een stabiele geldstroom zijn om mensen structureel te verleiden het goede gedrag te gaan vertonen.
Gemeenten of inzamelbedrijven zouden ook pilots kunnen starten met organisaties voor het vergoeden van grotere hoeveelheden kunststofflesjes, blikjes en kartonnen drankverpakkingen. Door een financiële stimulans in te bouwen voor grotere hoeveelheden monostromen wordt samenwerking verhoogd, dalen de handlingskosten voor gemeenten of inzamelaar en worden waardevolle afvalstromen hergebruikt.

Status
Het inleveren van afval is voor sommige personen statusverhogend, deze mensen laten graag in het openbaar zien dat ze bijdragen aan een schone leefomgeving.

Het financieel belonen in een publieke setting kan echter ook negatief van invloed zijn. Sommige personen willen juist geen afval inleveren voor een financiële beloning, omdat ze niet willen dat anderen denken dat ze dat voor het geld doen. Deze personen zijn daarom lastig te bereiken met een financieel beloningssysteem.

Voor de inleversystemen gericht op bestrijden van zwerfafval kan de beloning worden afgestemd op de doelgroep. Het is hierbij verstandig om hier, vóór het invoeren van het systeem, al onderzoek naar te doen. Het is belangrijk om potentiele deelnemers te betrekken bij de beloning, bijvoorbeeld door een enquête onder deze doelgroep of door gebruik te maken van reeds bestaande inleversystemen.

Sparen
Wanneer er bij een inleversysteem gespaard kan worden voor producten is het aan te raden om ook producten aan te bieden waar men niet lang voor hoeft te sparen. Dan kan men snel resultaat zien wanneer men dat belangrijk vindt.

In plaats van een directe financiële vergoeding is ook een donatie aan goed doel een mogelijkheid. Door mensen de keuze te geven het geld te schenken aan een goed doel wordt gebruik gemaakt van de wens op eigen autonomie en zingeving. Dit heeft een positieve invloed op het aantal deelnemers. Ook de keuze voor een doel dicht bij huis leidt tot meer deelnemers. Denk aan de 'Doekoe'- actie van Supermarkt Coop waar burgers voor producten muntjes krijgen en deze vervolgens kunnen schenken aan een school in de buurt voor sport- en speelmiddelen.

Kosten van de inleversystemen
De kosten van het systeem zijn afhankelijk van:

- Afschrijving op de inzamelvoorziening, dus van al of niet gebruik van automaten versus een goedkopere bak
- Opname in een inzamelstructuur, of speciaal voor dit systeem een logistiek moeten organiseren
- Evt. handeling van de beheerder
- De hoogte van de vergoeding

Voordat tot de aanschaf van een systeem wordt overgegaan is het voor de exploitatie van belang te berekenen hoeveel flesjes worden ingezameld en wat de opbrengsten zijn en dit af te zetten tegen de kosten.

Greenup
De Greenup, waarmee kleine flesjes en blikjes kunnen worden ingezameld, kan worden gekocht of gehuurd. De aanschafprijs van de Greenup bedraagt € 8.950,- (excl. BTW). De huur bedraagt € 3.250,- (excl. BTW) per jaar, inclusief service en onderhoud en een verbinding met TomraPlus. De huur periode is voor tenminste 2 jaar.

Greenup

De vergoeding voor de ingeleverde flesjes en blikjes verschilt tussen de verschillende scholen en supermarkten. Deze loopt uiteen van enkele tientallen tot meer dan 1000 ingeleverde stuks per maand. De vergoeding ligt vaak op € 0,01 of € 0,02.

Opbrengsten
De opbrengsten voor bijvoorbeeld een supermarkt zijn lastig kwantitatief te bepalen. Er zijn geen cijfers over de toename van het aantal klanten binnen de winkel. Wel wordt het initiatief vaak goed gewaardeerd door de aanwezige klanten.

Met dit beloningssysteem worden ook kosten gemaakt voor flesjes en blikjes die anders ook in de afvalbak terecht zouden komen en geen zwerfafval zouden zijn geworden.

Kosten voor verwerking

De kosten van een systeem zullen lager uitpakken wanneer de positieve de waarde van afvalstromen zoals bijvoorbeeld het PET wordt uitbetaald. Hierover kunnen afspraken worden gemaakt met de particuliere inzamelaar of de gemeente. Schaalvergroting draagt ook bij aan de reductie van de kosten, onder andere doordat afval gebundeld wordt ingeleverd. Ook is het een mogelijkheid dat het verpakkend bedrijfsleven een bijdrage levert voortvloeiend uit de afspraak in de Raamovereenkomst verpakkingen 2013-2022.

Beloningssysteem – Inleversystemen gericht op bestrijden van zwerfafval

Het maatschappelijke praktijkvoorbeeld van "inleversystemen gericht op bestrijden van zwerfafval"	
1. Beschrijving van het systeem	Het principe van een inleversysteem is dat er een beloning wordt gegeven voor ingeleverd 'afval'. Er zijn verschillende vormen van inleversystemen bekend. De inleversystemen kunnen geschikt zijn voor één enkel, of voor meerdere fracties. De beloning per aangeboden fractie is zeer divers. In dit praktijkvoorbeeld wordt het inleversysteem voor kleine flesjes en blikjes besproken.
2. Toepasbaarheid systeem (stedelijkheidsklasse, type zwerfvuilproblematiek)	Het inleversysteemgericht op kleine flesjes en blikjes is primair gericht op het terugdringen van zwerfafval. In de praktijk blijkt dat veruit het grootste deel van de verkochte flesjes nooit zwerfafval wordt. Schatting is dat ongeveer 5% van de verkochte flesjes en blikjes in Nederland momenteel in het zwerfafval terecht komt. Schatting is dat landelijk ongeveer 5% van de flesjes en blikjes momenteel in het zwerfafval terecht komt. Inleversystemen vind je vooral op scholen en supermarkten, maar ze zijn ook mogelijk bij sportclubs, universiteiten, grote wooneenheden en andere locaties waar veel mensen komen zoals stations, winkelcentra of de milieustraat.
3. Totale kosten (systeem en ambtelijke overhead)	Bij gebruik van een automaat worden de kosten voor inleversystemen voor flesjes en blikjes ingeschat op enkele tientallen tot enkele honderden euro's per maand voor de vergoeding plus de mogelijke kosten van een automaat. De kosten van een systeem zullen lager uitpakken wanneer een vergoeding voor de afvalstromen zoals bijvoorbeeld het PET worden uitgekeerd of door maatschappelijke organisaties in bulk te laten inzamelen. Ook is het een mogelijkheid dat het verpakkend bedrijfsleven een bijdrage levert voortvloeiend uit de afspraak in de Raamovereenkomst verpakkingen,
4. Effect op schoon (in ruimte en tijd)	Ervaringen van beheerders van inleversystemen geven aan dat de omgeving schoner wordt en dat dit gedeeld wordt door de actieve deelnemers van de systemen. Er zijn echter geen cijfers die dit onderbouwen, een goede monitoring ontbreekt. We raden aan om bij invoering van het inleversysteem het project te monitoren (inclusief nul-meting) op schoon. Het is van belang dat aandacht is voor het zwerfafval dat moet worden opgeruimd door de reiniging omdat vaak met een beeldbestek wordt gewerkt. Ook is niet duidelijk of ook de fracties waarvoor geen vergoeding wordt ontvangen afneemt in de openbare ruimte.
5. Neveneffecten binnen het domein (educatief/opvoedkundig effect)	De inleversystemen werken met een financiële vergoeding voor de ingeleverde fracties en mensen worden vooral aangezet om het gedrag uit te gaan voeren. De inleversystemen op scholen bieden een aanknopingspunt om een educatief programma op te stellen. Een andere neveneffect is de

	verschuiving van flesjes en blikjes van de afvalbak naar het inleversysteem.
6. Neveneffecten buiten het domein (sociale cohesie, tegenprestatie, etc.)	Een systeem om verpakkingen in te leveren kan zorgen voor een verhoogd betrokkenheid bij de eigen buurt, bijvoorbeeld wanneer gezamenlijk opruimacties worden georganiseerd
7. Welke gewenste effecten op schoon mist het systeem (en waar mogelijk aanvullend beleid nodig is)	Het is niet duidelijk of naast de vergoedbare fracties ook andere fracties worden verzameld en ingeleverd. Ook het effect op gedrag van een inleversysteem is niet inzichtelijk.

Beloningssysteem – Inleversystemen gericht op afvalscheiding

Dit praktijkvoorbeeld bevat een uitgebreide toelichting op het beloningssysteem inleversystemen gericht op afvalscheiding en het voorkomen van zwerfafval een neveneffect is. Het tweede type inleversystemen, waarbij het hoofddoel voorkomen van zwerfafval is, is uitgewerkt in het praktijkvoorbeeld 'Inleversystemen gericht op voorkomen zwerfafval'.

Werking van inleversystemen

Een inleversysteem is een voorbeeld van een *Financieel beloningssysteem*. Het principe van een inleversysteem is dat een beloning wordt gegeven voor ingeleverd 'afval'. Bij het inleveren van afval ontvangen de mensen direct een beloning. De hoogte en wijze van belonen verschilt.

De inleversystemen gericht op afvalscheiding kunnen voor verschillende doelgroepen worden ingezet. Over het algemeen werken inleversystemen het beste bij doelgroepen die nog niet, of weinig, intrinsiek gemotiveerd zijn.

Ze kunnen stimuleren dat mensen nieuw gedrag aanleren zoals in dit geval het voorkomen en opruimen van zwerfafval. Een bijkomend voordeel van het systeem is dat mensen hierdoor de waarde van afval zien. In de praktijk gaat de invoering van dit systeem meestal gepaard met maatregelen voor het stimuleren van de intrinsieke motivatie. Denk bijvoorbeeld aan 'een fijne schoolomgeving', een 'goed doel' waarvoor wordt gespaard, of is de schone omgeving onderdeel van de normen en waarden van een school en vereniging en is het systeem daarbij een handig hulpmiddel.

Het extra benadrukken van deze intrinsieke motivatie is belangrijk bij invoering van een dergelijk systeem. Zo wordt voorkomen dat bij het veranderen van de beloning het effect op gedrag vermindert.

Verschillende voorbeelden van inleversystemen

Voor enkele van de aangeboden fracties wordt een vergoeding, meestal per kg, uitgekeerd. De gemeente of de ondernemer bepaalt voor welke fracties dit geldt en wat de hoogte is van deze vergoeding. De overige fracties kunnen wel worden aangeboden, maar hiervoor wordt geen vergoeding uitgekeerd.

De vergoeding kan hierbij op verschillende manier worden uitgekeerd, bijvoorbeeld sparen op een passysteem, een tegoed op een uitgeprinte bon of een donatie aan een goed doel. Deze inleversystemen worden vaak op meerdere locaties binnen een gemeente aangeboden.

Enkele voorbeelden van dit systeem zijn:

- Afval loont, www.afvalloont.nl
- De Retourette, www.retourette.nl
- Afval 3x beter Etten Leur, www.afval3xbeter.nl

In de komende paragrafen worden verschillende criteria van het inleversysteem beschreven.

Effect op zwerfafval

Inleversystemen waar meerdere fracties kunnen worden aangeboden hebben vaak een tweeledig doel:

- Hoofddoel: het verhogen van de scheiding van huishoudelijk afval (en daarmee ook de recycling).
- Secundair doel: het reduceren van zwerfafval.

Beheerders van inleversystemen, zoals Afval loont, de Retourette en gemeentelijke beheerders geven aan dat de omgeving schoner wordt en dat dit gedeeld wordt door de actieve deelnemers aan de systemen. Ook vanuit de directe omgeving van de locaties van de inleversystemen komen signalen dat men positief is over de toepassing van deze systemen, het is nog te vroeg om dit al met metingen te kunnen onderbouwen.

In Etten-Leur blijkt uit de schouwronde zwerfafval dat in de periode waarin de proef liep, de hoeveelheid gemeten zwerfafval stabiel is gebleven: op sommige plaatsen ligt iets meer en op sommige plaatsen ligt iets minder. Kleine toenames of afnames zijn in de gehanteerde schouwmethodiek niet goed vast te stellen. Tijdens de proef zijn wel aanwijsbaar mensen actief gaan opruimen en hebben het plastic en blik tegen betaling bij de inleverpunten aangeboden. Wel is in Etten-Leur het aantal bijplaatsingen met 45% flink afgenomen.

Overige niet vergoedbare fracties

Bij inleversystemen gericht op afvalscheiding zal een zeer groot deel van het ingeleverde materiaal afkomstig zijn uit huishoudens en een kleiner deel is afkomstig uit de openbare ruimte. Het is niet duidelijk of ook de fracties waarvoor geen vergoeding wordt ontvangen afnemen in de openbare ruimte. De verwachting is dat deze fracties niet worden opgeraapt en daarmee in de openbare ruimte blijven liggen. Wel werkt een schone omgeving preventief. Dus als de flesjes en blikjes weg zijn, dan zal de drive om ander materiaal weg te gooien minder zijn en daarmee ook kunnen leiden tot minder zwerfafval.

Doordat het directe effect op zwerfafval niet voldoende inzichtelijk is, is het in deze fase nog onduidelijk of er op gemeentelijke taken, zoals schoonmaken van de openbare ruimte, kan worden bespaard. Daarnaast is er vaak geen samenhang tussen de reiniging van de openbare ruimte en het inleversysteem. Mogelijke reductie van het zwerfafval zal daardoor niet altijd van invloed zijn op reinigingskosten. Het is daarom van belang om deze goed op elkaar af te stemmen zodat de reductie van het zwerfaval ten gevolge van het inleversysteem effect heeft op de reinigingskosten.

Monitoren
We raden aan om bij invoering van het inleversysteem het project te monitoren (inclusief nul-meting) op schoon en gedragseffect. Een goede monitoring toont het effect van het systeem en geeft informatie op welke punten verbetering mogelijk is. Een schonere omgeving kan bijvoorbeeld leiden tot aanpassingen in het contract met de reinigende organisatie.

Toekomstige resultaten
Afval loont evalueert op dit moment het project in Rotterdam Hoogvliet. Resultaten van dit project worden in de loop van 2015 verwacht. Voor het project Afval loont in Barendrecht wordt een grootschalige monitoring op schoon en op gedrag uitgevoerd. De 0-meting heeft eind februari 2015 plaats gevonden en de eerste vervolg meting zal plaatsvinden in september 2015. De resultaten hiervan worden eind 2015 verwacht.

Effect op gedrag
Voor het inleversysteem geldt dat ze gedrag activeren dat mensen nog niet uit zichzelf vertonen. Het is dus vooral geschikt om te zorgen dat mensen het gewenste gedrag, het opruimen of voorkomen van zwerfafval, gaan vertonen door gebruik te maken van een extrinsieke beloning (de vergoeding in de vorm van een tegoed). Daarnaast draagt een inleversysteem er aan bij dat mensen de waarde van afval gaan inzien en beseffen dat ze geld kunnen verdienen door goed met hun afval om te gaan.
Over het algemeen kan ervan uit worden gegaan dat extrinsiek motiverende beloningen de intrinsieke motivatie ondermijnen. Dit systeem leidt daardoor alleen tot duurzaam gedrag op schoon wanneer de beloning op peil blijft. Houd er dus rekening mee dat het gedrag zal stoppen als de beloning niet meer geldt. Indien het systeem echter al geruime tijd bestaat zal er op den duur een gewoontegedrag optreden bij de mensen die de kleine flesjes en blikjes inleveren en bestaat de kans dat mensen het gewenste gedrag blijven uitvoeren.

Intrinsieke motiverende maatregelen
Om de kans te verhogen dat de mensen dit gedrag ook zonder, of met een lagere, externe financiële prikkel (de extrinsieke motivatie) uitvoeren, kunnen nog aanvullende intrinsiek motiverende factoren worden toegepast.

Inleversystemen geven de deelnemers bij voorkeur een zekere mate van *autonomie*. Iedereen kan namelijk zelf, binnen de openingstijden, bepalen wanneer hij zijn fracties wil inleveren, mits er natuurlijk voldoende gelegenheid is. Ook wordt de autonomie vergroot wanneer mensen zelf kunnen bepalen waarvoor ze het gespaarde bedrag kunnen inzetten.
Naast autonomie is ook *meesterschap* een vorm van intrinsieke motivatie. Meesterschap is de drang om steeds beter te worden in iets wat ertoe doet. Wanneer het gespaarde gedrag zichtbaar is en te vergelijken met andere deelnemers stimuleer je mensen om meer in te leveren. Het is daarom aan te raden om het voor de deelnemers zichtbaar te maken hoeveel ze hebben gespaard ten opzichte van anderen. Ook kan meesterschap van toepassing zijn wanneer bewoners acties in de buurt organiseren om blikjes en flesjes in te leveren.

Als laatste is *zingeving* een element dat bijdraagt tot intrinsiek gemotiveerd gedrag. Zingeving is de behoefte om te doen wat we doen in dienst van iets groters dan onszelf. Als men zich realiseert dat er een achterliggende en zinvolle reden schuilt achter de vraag of men zich volgens een bepaalde manier wil gedragen, wordt dat gedrag sneller vanzelfsprekend. Wanneer deelnemers zelf vertellen waarom ze meedoen (de 'waarom vraag' is hier belangrijk. Waarom is zwerfafval opruimen belangrijk? Waarom is een schone omgeving belangrijk? Waarom is het dan belangrijk om milieuvervuiling tegen te gaan et cetera.) versterkt dit de intrinsieke motivatie om het zwerfaval op te ruimen.
In de communicatie is het daarom belangrijk om naast de beloning ook het effect op de leefomgeving, het vergroten van samenhang in de buurt en de waarde (en het vermeden verbruik) van grondstoffen te benadrukken.

Effect inleversystemen op huidige inzameling?
Bij het invoeren van een inleversysteem is het van belang dat dit goed wordt afgestemd met het huidige gemeentelijke inzamelsysteem, omdat anders de mogelijkheid bestaat dat er twee systemen voor dezelfde fractie binnen een gemeente worden aangeboden. Bijvoorbeeld wanneer er in het huidige inzamelsysteem plastic wordt ingezameld met Plastic Hero zakken of dat plastic kan worden aangeboden in containers is het vergoeden van alle plastic in een inleversysteem wellicht overbodig. Ook kan dit van invloed zijn op de totale (inkomsten) van plastic voor een gemeente. Immers, er wordt in een inleversysteem een tegoed uitgekeerd dat van invloed zal zijn op de totale winst voor bijvoorbeeld plastic. Dit effect geldt overigens ook voor andere fracties.

Wat is de doelgroep?
Inleversystemen gericht op afvalscheiding worden in het algemeen ingezet om een gehele gemeente, of bij grote gemeenten een stadsdeel, te bedienen. Voor een goede werking van een dit systeem is een grote doelgroep van belang. De doelgroep bestaat uit alle bewoners in de nabijheid van het systeem, van kleine kinderen tot 65 plussers.

Het is ook mogelijk om verenigingen en clubs te mobiliseren om extra geld in te zamelen voor goed doelen (bijvoorbeeld de clubkas).

Wat is de beste locatie?
De locatie van een inleversysteem is afhankelijk van de doelgroep.
Inleversystemen gericht op afvalscheiding worden vaker op meerdere locaties binnen een gemeente aangeboden, om het inzamelen zo makkelijk mogelijk te maken. Bij voorkeur zijn deze locaties goed bereikbaar, is er voldoende parkeergelegenheid en is de locatie in de buurt van winkels of gelegen op een drukke route naar een winkelplein. De inleversystemen gericht op afvalscheiding zijn in principe overal (alle stedelijkheidsklasses) toepasbaar, maar er is de verwachting dat op locaties met veel hoogbouw het systeem kan bijdragen aan het percentage gescheiden afval.

Locaties waar in de huidige situatie al afval wordt verzameld zijn ook geschikt, bijvoorbeeld milieuparkjes of bij een sportvereniging waar al afval, bijvoorbeeld papier, wordt ingezameld.

Het is van belang dat er goed wordt onderzocht of een locatie voldoende rendabel is. Het is verstandiger om bij succes een extra locatie toe te voegen dan een locatie wegens tegenvallende resultaten te moeten sluiten. Dit laatste zorgt namelijk mogelijk voor negatieve aandacht en kan mensen het gevoel geven dat het systeem niet werkt.

Het gemak om het inleversysteem te bereiken is van zeer groot belang. Drukke, maar goed bereikbare locaties zijn erg belangrijk.

Communicatie en bekendheid

Mensen kunnen alleen maar gebruik maken van het inleversysteem indien ze bekend zijn met het systeem. Het is daarom van belang om bij aanvang van het project, vóór de inwerkingtreding van het systeem, te zorgen voor een duidelijke communicatie over de werking en voordelen van het inleversysteem. Voor inleversystemen gericht op afvalscheiding is de doelgroep zeer divers en dus kan hier het beste een breed palet aan media worden ingezet. Voor de inleversystemen op bijvoorbeeld scholen kan gerichter gebruik worden gemaakt van media die specifiek gericht is op de doelgroep.

Verenigingen en clubs zijn een aparte doelgroep die interessant zijn voor de inleversystemen. Het is daarom goed om speciale communicatie voor deze doelgroep in te zetten.

Er geldt dat niet alleen moet worden ingezet op traditionele media (persberichten en websites) maar dat ook social media, zoals Twitter, Facebook en Instagram een interessante media zijn. Dit is een goede manier om met jongeren en volwassenen te communiceren en de actie bekendheid te geven. Om mensen te stimuleren om het onderwerp op social media te promoten, kan er ook een wedstrijd of loterij onder de likers en sharers worden uitgeschreven. De prijs van deze actie moet dan wel aansluiten bij het thema afval omdat bijvoorbeeld bij een geldprijs de kans ontstaat dat "jezelf van de goede kant laten zien" ondermijnd wordt. Zorg er dus voor dat een soort van reputatie boost hier de beloning is voor liken en sharen. Zoals bijvoorbeeld een meet & greet of dag samen opruimen met een Bekende Nederlander. Bekende Nederlanders (of bekende plaatselijke helden) kunnen daarnaast worden benaderd om de actie meer reuring te geven en aan te sluiten bij de doelgroep.

Het is ook belangrijk om te kijken hoe de beloning wordt gecommuniceerd. Als een bedrag per item of per kilo niet tot de verbeelding spreekt, kun je ook zeggen wat het voor een gemiddeld persoon per maand of per jaar op kan leveren.

Ook na aanvang blijft deze communicatie van belang. Het blijkt dat het aantal deelnemers aan inleversystemen gericht op afvalscheiding ook na bijvoorbeeld één jaar nog steeds toeneemt. Om de deelname te vergroten kan worden gewerkt met speciale acties (iedere nieuwe deelnemer ontvangt een gebakje) en andere winmogelijkheden.

Welke partijen zijn betrokken bij een inleversysteem?
Dit systeem kan met behulp van een externe partij, maar ook geheel in eigen beheer van de gemeente, worden uitgevoerd. Wanneer er een externe partij wordt betrokken kan de gemeente bepalen welke taken onder de verantwoordelijkheid van de externe partij vallen. Voorbeelden van deze taken zijn onder andere:

- beheer van de filialen,
- de software,
- de bemensing,
- logistiek,
- communicatie,
- financiële afwikkeling met de burgers.

Bij uitbesteding aan een externe partij zullen de taken bij een gemeentelijke organisatie beperkt zijn. Mogelijke partijen zijn in dat geval:

- gemeentelijk adviseur afvalbeleid,
- werknemer van de gemeentelijke financiële afdeling,
- externe partij.

Wanneer een gemeentelijke organisatie besluit om het inleversysteem zelf uit te gaan voeren, of wanneer de gemeente bij samenwerking met een externe partij wel zelf verantwoordelijk is voor de exploitatie, zullen er veel meer partijen binnen de gemeente moeten worden betrokken. In dat geval zijn de mogelijke personen binnen het team:

- gemeentelijk adviseur afvalbeleid, als projectleider,
- werknemer van de gemeentelijke financiële afdeling voor uitkering van de tegoeden,
- communicatieadviseur voor exposure, nieuwsberichten,
- coördinator van de bemensing van het inleversysteem,
- logistiek adviseur voor de verzameling en aanbieden van fracties aan de verwerker,
- verzamelaar van de aangeboden fracties,
- externe partij, met een beperkte rol.

Hoe wordt de vergoeding uitgekeerd?
Het tegoed voor de aangeboden fracties kan op verschillende manieren worden uitgekeerd. Het tegoed kan worden bijgeschreven op een deelnemerspas. De bedragen voor het ingeleverde afval worden dan toegekend aan het spaarsaldo van de deelnemer. Bij een bepaald saldo kan dit bedrag worden uitgekeerd aan de deelnemer, aan een vereniging of ander goed doel. Ook kan voor een opzet worden gekozen waar men geen geld ontvangt, maar waar men spaart voor producten. Nadeel van het passysteem is dat het gespaarde bedrag niet direct wordt uitbetaald en daarmee voor sommige mensen minder interessant is. Zorg er daarom altijd voor dat er ook producten zijn waarvoor niet lang gespaard hoeft te worden.

In plaats van een passysteem kan ook een telefoonapplicatie worden ontwikkeld waarop men kan zien wat er is gespaard. Er is nog geen voorbeeld van een dergelijke applicatie.
Een andere methode is het direct uitkeren van het tegoed via een bonnensysteem. Deze bonnen kunnen dan direct, bijvoorbeeld bij een supermarkt, worden ingeleverd. De directe beloning moet dan wel voldoende groot zijn, een zeer kleine vergoeding is minder interessant.

Hoogte van de vergoeding?
De vergoeding bij Afval loont in Barendrecht is als volgt
Textiel, € 0,10 per kg,
Plastic, € 0,15 per kg,
Papier, € 0,04 per kg,
Klein Elektrisch, € 0,05 per kg,
Frituurvet, € 0,15 per kg,
Metaal, € 0,10 per kg.

De vergoeding die Afval loont zal uitkeren zal per gemeente worden bepaald en is onder meer afhankelijk van de marktprijs en een inschatting van het ingeleverde materiaal.

In Etten-Leur bedroeg de vergoeding:
Plastic, € 0,30 per kg,
Blik, € 0,30 per kg.

Voor aanvang van het invoeren van een inleversysteem gericht op afvalscheiding zal eerst duidelijk moeten worden afgewogen hoe hoog de vergoeding per kg ingeleverd materiaal zal bedragen. Dit gebeurt op basis van een inschatting van het ingeleverde materiaal, de marktprijs en schaalgrootte.

Om een inleversysteem op de lange termijn te laten bestaan en op die manier een gedragsverandering te bewerkstelligen, is de business case van belang. De vergoeding moet voldoende hoog zijn en er moet een stabiele geldstroom zijn om mensen structureel te verleiden het goede gedrag te gaan vertonen.

Status
Het inleveren van afval voor sommige personen statusverhogend, deze mensen laten graag in het openbaar zien dat ze bijdragen aan een schone leefomgeving.

Het financieel belonen in een publieke setting kan echter ook negatief van invloed zijn. Sommige personen willen juist geen afval inleveren voor een financiële beloning, omdat ze niet willen dat anderen denken dat ze dat voor de centen doen. Deze personen zijn daarom lastig te bereiken met een financieel beloningssysteem.

Een anonieme donatie aan een goed doel levert zeer lage resultaten op en wordt daarom afgeraden. Wanneer de donatie wel openbaar is, en daarmee statusverhogend, zal deze mogelijk wel interessant zijn. Ook een doel dat dichtbij de mensen staat (een wijkdoel) zal interessant zijn.

Voor de inleversystemen gericht op afvalscheiding kan de beloning worden afgestemd op de doelgroep. Het is hierbij verstandig om hier, vóór het invoeren van het systeem, al onderzoek naar te doen. Het is belangrijk om potentiele deelnemers te betrekken bij de beloning, bijvoorbeeld door middel van een enquête onder deze doelgroep of door gebruik te maken van reeds bestaande inleversystemen.

Sparen
Wanneer er bij een inleversysteem gespaard kan worden voor producten is het aan te raden om ook producten aan te bieden waar men niet lang voor hoeft te sparen. Dan kan men snel resultaat zien wanneer men dat belangrijk vindt.

Kosten van de inleversystemen
Afval loont
Afval loont biedt twee varianten aan.

Outsourcing. In deze variant betaalt de gemeente een vast bedrag per huishouden voor alle huishoudens binnen de gemeente of stadsdeel waar Afval loont wordt ingevoerd. Gemiddeld ligt dit bedrag rond € 10,- per huishouden. Afval loont verzorgt in deze variant onder meer de logistiek, de huur van de locatie en inzamelmiddelen, de bemensing, training en kleding van het personeel, software, de website en de uitbetalingen. Daarnaast ontvangt Afval loont de vermeden verwerkingskosten die de gemeente bespaart (doordat er minder restafval hoeft te worden verbrand). Ook de opbrengsten van de afvalstromen komen ten gunste van Afval loont.
Een deel van het bij Afval loont ingeleverde afval verschuift van de inzamelstructuur van de gemeente naar Afval loont. Omdat de gemeente hierdoor minder afval hoeft in te zamelen, kan bijvoorbeeld bespaard worden op de inzameling van restafval, papier en wellicht kunststof. De bewoners sparen daarnaast via Afval loont voor extra inkomsten. Deze inkomsten komen niet bij de gemeente terecht, maar bij de *gemeenschap*.

Franchise. In deze variant ligt er meer verantwoordelijkheid bij de gemeente. De gemeente zorgt in deze variant zelf voor bijvoorbeeld de logistiek, de huur van de locatie en de bemensing. Afval loont zorgt onder meer voor de software, training en kleding van het personeel, geeft advies bij de opstart en verzorgt de website en de uitbetalingen. Een gemeente betaalt een bedrag van € 7.500,- per maand per filiaal (dit bedrag neemt af wanneer er sprake is van meerdere filialen).
De opbrengsten van de afvalstromen zijn in deze variant voor de gemeente. Het bedrag dat de bewoners sparen komen niet bij de gemeente, maar zijn inkomsten voor de gemeenschap.

Een tussenvariant tussen outsource en franchise behoort ook tot de mogelijkheden.

Retourette
De Retourette investeert zelf in de winkels en andere locaties en neemt hierbij de exploitatierisico's voor haar rekening.
Van de gemeente vraagt de Retourettewe het volgende:
- (beperkte) eenmalige bijdrage voor uitwerking van maatwerkplan, welke afhangt van de grootte van de gemeente / doelgebied;
- gedurende 2 jaar een vergoeding voor vermeden verbrandingskosten;
- bijdrage voor opstart communicatie;
- assistentie bij het verkrijgen van de materiaalvergoeding voor kunststof en andere PV-stromen;
- bereidheid om vanuit bestaand gemeentebeleid mee te denken in het minimaliseren van aanloopkosten.

Etten-Leur
In Etten-Leur zijn de kosten bekend van de pilotstudie. De koste voor de pilot bedroegen € 118.785,-. De grootste kosten post betrof het personeel (63%). De grondstoffenvergoeding aan de burgers bedraagt 22% van de kosten. De opbrengsten bedroegen € 12.553,-.
De verwachting van de gemeente is dat de inzet van arbeid aanmerkelijk goedkoper kan dan dat in de proef het geval was. Bemensing van de inzamelpunten met uitkeringsgerechtigden die als gevolg van de wet Klijnsma, vanaf 1 januari een tegenprestatie van gemiddeld 15 uur per week moeten leveren voor het verkrijgen van een uitkering kunnen zorgen voor een verlaging van de personeelskosten.

Met een inleversysteem gericht op afvalscheiding worden ook kosten gemaakt voor materialen die anders ook gescheiden zouden worden of anders in de afvalbak terecht zouden komen. En daarmee dus sowieso geen zwerfafval zouden zijn geworden.

Besluitvorming
Bij het invoeren van een omvangrijk systeem zoals het afvalscheidingsinleversysteem zal naar alle waarschijnlijkheid ook de raad een beslissing dienen te nemen. Uit ervaringen bij de invoering van dergelijke systemen volgt hier een opsomming van belangrijke vraagstukken voor het raadsoverleg:
- Waarom wordt gekozen voor de inzet van een externe partij?
- Welke alternatieven zijn er voor de externe partij?
- Wie draagt de verantwoordelijkheid voor de exploitatie?
- Wat zijn de kosten voor de gemeente?
- Hoe groot is de gemiddelde opbrengst per inwoner?
- Wat is de invloed op de afvalstoffenheffing?
- Welke risico's loopt de gemeente?

De onderstaande links verwijzen naar de relevante documenten omtrent de besluitvorming van beloningssystemen in de gemeenteraad. Ondanks dat ieder beloningssysteem maatwerk betreft kunnen deze documenten, waaronder ook de vragen die de verschillende partijen hebben gesteld ten aanzien van de invoering van de beloningssystemen, helpen bij de voorbereiding van de besluitvorming.

Barendrecht - Afval loont
Etten-Leur - Afval 3x beter

Beloningssysteem – Inleversystemen gericht op afvalscheiding

Het maatschappelijke praktijkvoorbeeld van "inleversystemen gericht op afvalscheiding"	
8. Beschrijving van het systeem	Het principe van een inleversysteem is dat er een beloning wordt gegeven voor ingeleverd 'afval'. Er zijn verschillende vormen van inleversystemen bekend. De inleversystemen kunnen geschikt zijn voor één enkel, of voor meerdere fracties. De beloning per aangeboden fractie is zeer divers.
9. Toepasbaarheid systeem (stedelijkheidsklasse, type zwerfvuilproblematiek)	Het inleversysteem gericht op afvalscheiding heeft als hoofddoel het scheiden van afval. Het effect op zwerfafval is beperkt. Veruit het grootste deel van het ingeleverde materiaal was nooit zwerfafval geworden. De inleversystemen gericht op afvalscheiding zijn in principe overal (alle stedelijkheidsklasses) toepasbaar, maar er is de verwachting dat op locaties met veel hoogbouw het systeem kan bijdragen aan het percentage gescheiden afval. De kleinschalige inleversystemen worden voornamelijk toegepast in supermarkten, stations en scholen en zijn daarmee vaak gericht op een specifieke doelgroep.
10. Totale kosten (systeem en ambtelijke overhead)	Afvalscheidingssystemen lijken voor sommige systemen op langere termijn kostenneutraal uitgevoerd te kunnen worden voor de *gemeenschap*.
11. Effect op schoon (in ruimte en tijd)	Ervaringen van beheerders van inleversystemen geven aan dat de omgeving schoner wordt en dat dit gedeeld wordt door de actieve deelnemers van de systemen. We raden aan om bij invoering van het inleversysteem het project te monitoren (inclusief nul-meting) op schoon. Het is van belang dat aandacht is voor het zwerfafval dat moet worden opgeruimd door de reiniging omdat vaak met een beeldbestek wordt gewerkt. Ook is niet duidelijk of ook de fracties waarvoor geen vergoeding wordt ontvangen afneemt in de openbare ruimte.
12. Neveneffecten binnen het domein (educatief/opvoedkundig effect)	De inleversystemen werken met een financiële vergoeding voor de ingeleverde fracties en mensen worden vooral aangezet om het gedrag uit te gaan voeren. Een andere nevenaffect is de verschuiving van flesjes en blikjes van de afvalbak naar het inleversysteem.
13. Neveneffecten buiten het domein (sociale cohesie, tegenprestatie, etc.)	De inleversystemen gericht op afvalscheiding worden vaak bemand door mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Deze inzet leidt mogelijk tot het verhogen van de kans op werk voor deze personen, en daarmee uiteindelijk verlaging van de bijdrage door de gemeente.
14. Welke gewenste effecten op schoon mist het systeem (en waar dus mogelijk aanvullend beleid voor nodig is)	Het is niet duidelijk of naast de vergoedbare fracties ook andere fracties worden verzameld en ingeleverd. Ook het effect op gedrag van een inleversysteem is niet inzichtelijk.

Beloningssysteem – Lokale munt

Uitgebreide toelichting op het beloningssysteem

Werking van het lokale muntsysteem

Een lokale munt is een voorbeeld van een *Financiële beloning*. Het principe van de Lokale munt is dat er een schoonmaakactie (zwerfafval) of een ander karweitje wordt uitgevoerd waarvoor men dan een lokale munt ontvangt. Deze lokale munt kan dan worden ingeleverd om daarvan bijvoorbeeld een filmkaartje te kopen of om spullen te kopen die weer bijdragen aan een schone leefomgeving.

Het lokale muntsysteem activeert gedrag dat mensen nog niet uit zichzelf vertonen en bevestigd bestaand goed gedrag . Het is dus vooral geschikt om te zorgen dat mensen het gewenste gedrag, het reduceren van zwerfafval, gaan uitvoeren. Om vervolgens te zorgen dat de mensen dit gedrag ook zonder de externe financiële prikkel (de extrinsieke motivatie) uitvoeren, kunnen nog aanvullende intrinsiek motiverende factoren worden toegepast. Deze intrinsieke maatregelen worden in dit document besproken.

Verschillende voorbeelden van Lokale munten

Er zijn verschillende voorbeelden van Lokale Munten in Nederland waarbij het verzamelen van zwerfafval een van de activiteiten is waarvoor men de lokale munt kan verdienen. Deze systemen verschillen onderling onder meer op de volgende punten:

- *Doelgroep.* Het systeem is toegankelijk voor iedereen of voor een bepaalde doelgroep.
- *Verzilveren van de lokale munt.* In de meeste systemen kunnen de lokale munten verzilverd worden voor (korting op) uitjes en gebruiksartikelen. Soms kunnen zelf diensten worden gevraagd die met de lokale munt worden betaald. In één systeem kunnen de munten alleen verzilverd worden voor energiebesparende, schoonmaak- en opruimartikelen.

Crownies in Den Haag

In Den Haag zijn de lokale munten, de Crownies, specifiek bestemd voor jongeren die door welzijnsorganisaties worden uitgekozen om deel te nemen aan het project om daarmee preventief te zorgen dat jongeren minder overlast zullen geven, maar ze juist actief laten participeren in de eigen buurt. De jongeren moeten zich zelf inschrijven voor een klus die wordt aangeboden door woningcorporaties, sportverenigingen en winkelcentra. Ongeveer de helft van de klussen richt zich op zwerfafval. Met de Crownies kunnen vervolgens onder andere kaartjes voor de bioscoop en het zwembad worden gekocht.

http://www.crownies.nl/

De Deventer Schoon Familie in Deventer
De Deventer Schoon Familie is voor iedereen toegankelijk in de gemeente Deventer en is specifiek gericht op (zwerf)afval. Mensen/huishoudens kunnen zich aanmelden om lid te worden en tekenen daarbij een verklaring dat ze meehelpen om de straat schoon te houden. Er worden in principe geen klussen aangeboden, maar men voert zelf acties uit en laat het afval ophalen door een koeriersdienst (deze zijn onderdeel van het activeringsbedrijf Cambio, de uitvoerende organisatie, die ook de de reiniging verzorgt) in ruil voor de lokale munt, de Cambi's. De Cambi's kunnen alleen worden verzilverd voor energiebesparende, schoonmaak- en opruimartikelen.
http://www.deventerschoonfamilie.nl/

Makkie in Amsterdam
Het is voor iedereen in de Indische Buurt mogelijk om zich aan te melden voor Makkie. Makkies worden verdiend wanneer er voor een buurtbewoner of een organisatie een klus wordt uitgevoerd. Een Makkie kan worden ingeleverd bij lokale winkeliers en ondernemers of kan je zelf een dienst vragen (bijvoorbeeld hulp vragen bij een klusje) die met een Makkie wordt betaald. Daarmee help je de buurt, je buren én jezelf, want met gespaarde Makkies vind jij weer de helpende hand van een buur of kun je betalen bij lokale winkeliers en ondernemers.
http://www.makkie.cc/

Schapekoppen in Dordrecht
Schapekoppen is een Lokale muntsysteem voor iedereen in de wijken Bleijenhoek en Noordflank. Iedereen kan zich zelf aanmelden. Vervolgens moet men zelf aangeven dat ze bijvoorbeeld een straat willen schoonhouden, en dus het zwerfafval verzamelen. Daarvoor ontvangt men dan per kwartaal Schapekoppen. Deze munten kunnen worden ingeleverd bij lokale ondernemers.
http://www.wijkendordrecht.nl/schapekop

In de komende paragrafen worden verschillende criteria van het lokale muntsysteem beschreven.

Doelen van de lokale munt
De Deventer Schoon Familie is specifiek gericht op het schoon en opgeruimd houden van de omgeving. Ook het systeem van de Schapekoppen is gericht op het meewerken aan een schone en groene buurt.
De andere systemen zijn breder opgezet en daar is het schoonhouden en opruimen van de buurt één van de nevendoelen van lokale muntsysteem. De Makkies zijn erop gericht om buurtbewoners actiever voor de buurt in te zetten en elkaar te ondersteunen om de buurt leefbaarder, levendiger en schoner te maken. Voor de Crownies geldt dat deze gericht zijn om jongeren, aangewezen door welzijnsorganisaties, zich enthousiast maken om iets in de eigen buurt te doen en tevens het creëren van een positievere beeldvorming van de jongeren.

Het is dus van belang om op voorhand te bepalen of het lokale muntsysteem alleen gericht is op een schonere omgeving, of dat er ook nog andere doelen van toepassing zijn.

Effect op schoon

Het opruimen of voorkomen van zwerfafval (en het verbeteren van de leefbaarheid) is een belangrijk doel van de lokale muntsystemen.

In sommige lokale muntsystemen, zoals de Makkies en de Schapekoppen, worden in de praktijk minder acties uitgevoerd op het gebied van zwerfafval, maar meer op groen en andere klussen. Bij de Deventer Schoon Familie en de Crownies is het reduceren van zwerfafval wel een zeer groot gedeelte van de werkzaamheden. Ook heeft een lokale muntsysteem effect op bewoners die niet actief deelnemen in het systeem. Door deze acties wordt namelijk een goed voorbeeld gegeven en dit versterkt het groepsgevoel in een buurt.

Relatie met reinigingstaak

Crownies, Makkies en Schapekoppen

Bij deze lokale muntsystemen zijn er wel signalen dat de omgeving waar de schoonmaakactie wordt uitgevoerd schoner wordt, maar het daadwerkelijke effect op schoon wordt niet gemonitord. Bij de Crownies en de Makkies bepaalt een begeleider meestal wanneer de klus is voltooid. Vaak wordt er gedurende een vooraf bepaalde tijd zwerfafval geraapt en wordt niet gestuurd op hoe schoon de locatie moet zijn. Bij de Schapekoppen kunnen de deelnemers zelf aangeven dat ze een locatie (bijvoorbeeld een straat) schoonhouden, maar ook hierbij geldt dat er geen controle is op schoon.

Er is daardoor ook geen inzicht in het opgehaalde zwerfafval en of het daadwerkelijk schoner wordt op korte en lange termijn. Doordat het directe effect op zwerfafval niet altijd voldoende inzichtelijk is, is het niet altijd duidelijk of er op gemeentelijke taken, zoals schoonmaken van de openbare ruimte, kan worden bespaard. Bij deze systemen is er geen samenhang tussen de reinigingstaak van de openbare ruimte en het effect op schoon van de lokale munt. Ondanks dat het op sommige locaties misschien schoner wordt heeft dit daarom geen direct invloed op de reinigingskosten van een gemeente.

Deventer Schoon Familie

De Deventer Schoon Familie wordt uitgevoerd door een organisatie die naast het lokale muntsysteem ook de reinigingstaak van de stad in haar portefeuille heeft. De actieve wijken/buurtschappen van de Deventer Schoon Familie zijn bekend bij deze organisatie. Deze informatie wordt gezamenlijk met het registratiesysteem van de koeriersdiensten meegenomen in het schema van de reiniging. Het effect op schoon van het lokale muntsysteem is daarmee ook een besparing op het schoonmaken van de openbare ruimte (de reinigingskosten) van de gemeente.

Monitoren
We raden aan om een project te monitoren (inclusief nul-meting) op schoon, maar ook op het zwerfafval dat moet worden opgeruimd door de reiniging omdat vaak met een beeldbestek wordt gewerkt.
Met een goede monitoring kan het effect van het project worden aangetoond en hiermee kan verantwoording worden gegeven voor het uitvoeren van een het project. Met aantoonbare resultaten kan vervolgens ook worden bepaald of het lokale muntsysteem een rol kan vervullen in de reinigingstaak van de gemeente.

Effect op gedrag
Lokale muntsystemen hebben meestal tot doel om zwerfafval op de korte termijn tegen te gaan, maar willen gedragsverandering op de langere termijn ook bewerkstelligen. Daarnaast zijn lokale muntsystemen ook gericht op het vergroten van betrokkenheid van buurtbewoners en een gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid.

Het lokale muntsysteem is gericht om gedrag te activeren dat nog niet uit zichzelf wordt vertoond. Het is dus vooral geschikt om te zorgen dat het gewenste gedrag, het opruimen of voorkomen van zwerfafval, wordt geactiveerd door gebruik te maken van een extrinsieke beloning (de vergoeding in de vorm van de lokale munt). Over het algemeen kan ervan uit worden gegaan dat extrinsiek motiverende beloningen de intrinsieke motivatie ondermijnen. Dit systeem leidt daardoor in principe niet tot duurzaam gedrag op schoon. Houd er dus rekening mee dat het gedrag zal stoppen als de beloning niet meer geldt.

Intrinsieke motivatie
Om te zorgen dat het gedrag ook zonder de externe financiële prikkel (de extrinsieke motivatie) wordt uitgevoerd, kunnen nog aanvullende intrinsiek motiverende factoren worden toegepast.
In de Deventer Schoon Familie is de lokale munt alleen inwisselbaar tegen energiebesparende en schoonmaak- en opruimartikelen. Daarnaast zorgen deze beloningen ervoor dat een solidariteit met de buurt wordt gecreëerd Ook in Dordrecht ontvangt de organisatie van de Schapekoppen signalen dat de deelnemers graag de beloning willen gebruiken om planten of schoonmaakspullen aan te schaffen.
Een beloning die is gericht op het schoonhouden van de omgeving zal door de ontvanger minder sterk als een extrinsieke beloning worden ervaren dan een kaartje voor de bioscoop, maar zal eerder bijdragen aan de intrinsieke motivatie van een deelnemer en daarmee aan het effect op lange termijn. Ook een beloning die inspeelt op het buurtgevoel zal inwerken op de intrinsieke motivatie.

Wanneer je lid wordt van de Deventer Schoon Familie onderteken je een verklaring waarin je aangeeft dat je zal bijdragen aan het schoonhouden van de straat. Daarnaast ontvangt men ook een welkomstpakket met daarin onder andere enkele cambi’s, informatie en een gevelplaatje. Met dit plaatje laat je zien dat je lid bent van de Deventer Schoon Familie. Dat is goed voor de

herkenbaarheid, maar het is ook handig voor medewerkers die het aangeboden afval komen ophalen.

De mate van *autonomie* (die bijdraagt aan de intrinsieke motivatie) van de deelnemers is afhankelijk van de opzet van de lokale munt. Wanneer er moet worden ingeschreven voor een activiteit hebben de deelnemers minder autonomie dan bij een systeem waar ze zelf de activiteit organiseren of wanneer de deelnemers zelf de straat schoonmaken en schoonhouden voor een langere periode.

In het eerste geval moet namelijk op een afgesproken tijd de activiteit worden uitgevoerd. Het is aan te raden om, wanneer er sprake is van toezicht, de deelnemers te betrekken bij de opzet van de activiteit. Hoe willen de deelnemers de opdracht uitvoeren? Door de deelnemers te betrekken bij de opdracht voelen ze zich meer betrokken en dit zal positief bijdragen aan het effect op langere termijn.

Naast autonomie is ook *meesterschap* een vorm van intrinsieke motivatie. Meesterschap is de drang om steeds beter te worden in iets wat ertoe doet. Wanneer het effect van de activiteit zichtbaar is (bijvoorbeeld door monitoring, maar ook door feedback van de omgeving) stimuleer je de deelnemers om nog betere resultaten te behalen. Het is daarom goed om resultaten te publiceren. Dit kan door de het totaal opgehaalde zwerfafval of veel beter hoe lang iemand al een straat/gebied/park schoonhoudt, van een deelnemer zichtbaar te maken op bijvoorbeeld een website. Artikeltjes over de actie in bijvoorbeeld een regionaal weekblad, met positieve reacties van buurtbewoners, zorgen ook voor een positieve feedback.

Als laatste is *zingeving* een element dat bijdraagt tot intrinsiek gemotiveerd gedrag. Het is goed om de deelnemers te wijzen op het effect van de acties en dat ze hiermee bijdragen aan een mooie en schone buurt en stad. Wanneer deelnemers zelf vertellen waarom ze meedoen (de 'waarom vraag' is hier belangrijk. Waarom is zwerfafval opruimen belangrijk? Waarom is een schone omgeving , voor een betrokken buurt, omdat ik het leuk vind om iets met mijn buurt te doen, etc belangrijk? Waarom is het dan belangrijk om milieuvervuiling tegen te gaan et cetera.) versterkt dit de intrinsieke motivatie om het zwerfaval op te ruimen.
Het is belangrijk dat deelnemers zelf regelmatig kunnen aangeven waarom ze het belangrijk vinden. Dit kan bijvoorbeeld ook door een woordvoerder waarmee de deelnemers zich verbonden voelen.

Wat is de doelgroep?
De lokale muntsystemen zijn vaak gericht op alle leeftijdsklassen. De Crownies in Den Haag vormen hierop een uitzondering.
De doelgroep voor de Crownies is van 8 t/m 23 jaar. In de praktijk zijn het echter vooral kinderen van 8 t/m 12 jaar die meedoen. De jongeren kunnen zich niet zelf aanmelden om deel te nemen aan de Crownies, maar ze moeten hiervoor worden benaderd door een welzijnsorganisatie. Nadat de jongeren lid zijn geworden kunnen ze zichzelf inschrijven voor verschillende werkzaamheden.

Bij de Makkies en bij de Schapekoppen geldt dat iedereen die in de betreffende wijk (de Indische buurt in Den Haag of de Bleijenhoek en Noordflank in Dordrecht) woont zich kan aanmelden voor het lokale muntsysteem. In Deventer kan iedere inwoner zich aanmelden. Een aanmelding wordt per adres geregistreerd. Dat houdt in dat het gehele huishouden dan gebruik maakt van het lidmaatschap van degene die zich heeft aangemeld.

Bereik van de lokale munt

Het bereik van de verschillende lokale muntsystemen is erg wisselend.
Bij Schapekoppen zijn er in de twee wijken ongeveer 20 aanmeldingen (dat is ongeveer 2% van de inwoners) en doen er via een basisschool ongeveer 40-45 leerlingen mee in het project. Bij de Deventer Schoon Familie zijn er bijna 4000 aanmeldingen en hebben er in 2014 368 koeriersdiensten voor zwerfafval gereden en nog honderden voor onder andere bladafval.
Bij Crownies, waar de deelname specifiek bestemd is voor jongeren die door welzijnsorganisaties worden uitgekozen, is er in potentie een kleine vijver om uit te vissen. In 2014 hebben 478 kinderen deelgenomen aan 283 activiteiten (909,5 uur).
Het totale bereik is nog veel groter, er is namelijk een groep mensen die ziet dat het systeem werkt en dat de buurt schoner wordt.

Vanuit Makkies zijn geen cijfers bekend van het aantal mensen dat deelneemt aan een zwerfafvalactie.

Aanvullende acties

Binnen de Deventer Schoon Familie wordt er een paar maal per seizoen een schoonmaakactie georganiseerd. De acties zijn gekoppeld aan de seizoenen: in het voorjaar een actie tegen zwerfvuil, in de zomer tegen onkruid, in de herfst om de bladeren op te ruimen en op nieuwjaarsdag voor het opruimen van de vuurwerkresten. Ook niet-leden van de Deventer Schoon Familie kunnen aan deze actie meedoen, ze ontvangen dan echter geen Cambi's. Wel worden extra beloningen beschikbaar gesteld, zoals plantjes of wat lekkers.
Ook bij de Crownies is er een vuurwerkactie waar iedereen aan kan meedoen en een beloning kan verdienen, ook als ze geen lid zijn van de Crownies.

Welke locaties zijn mogelijk?

De verschillende projecten hebben hun eigen wijze om te bepalen waar het zwerfafval wordt verzameld. Hieronder worden de verschillende methodes weergegeven.

Opdrachtgever bepaalt

Bij de projecten waarbij kan worden ingeschreven voor een specifieke zwerfafvalactiviteit (Crownies en Makkies) bepaalt in de meeste gevallen de opdrachtgever, bijvoorbeeld een woningbouwcorporatie of een bedrijvenpark, op welke locaties het zwerfafval wordt verzameld. Dit zullen dan voornamelijk de locaties zijn van de opdrachtgever. Op deze manier worden niet perse de locaties aangepakt waar veel sprake is van zwerfafval.

Deelnemers bepalen zelf

Bij de Deventer Schoon Familie en de Schapekoppen kunnen deelnemers zelf bepalen welke locatie ze willen schoonmaken (voor een langere periode). Er kan dan bijvoorbeeld worden gekozen voor de eigen buurt (maar dat is niet perse de locatie met het meeste zwerfafval), of vraag aan de mensen of ze een locatie kennen waar juist veel zwerfafval ligt. Door de deelnemers dit zelf te laten bepalen voelen zich meer betrokken.

Ook bij de gemeente zijn de locaties bekend waar veel zwerfafval ligt. Dit zijn vaste locaties (bijvoorbeeld snoeproutes, maar ook de hangplekken) of locaties die in overleg met de reinigingsdienst worden aangewezen. Het is aan te raden om deze informatie te delen met de opdrachtgevers (woningbouwcorporatie) en de deelnemers zodat er een overwogen keuze gemaakt kan worden waar de activiteit wordt uitgevoerd.

Communicatie en bekendheid

Bij Crownies worden de deelnemers actief benaderd om deel te nemen. Dit systeem is ook alleen bedoeld voor jongeren die bekend zijn bij welzijnsorganisaties. Wanneer deze jongeren zich hebben ingeschreven moeten ze zich wel zelf aanmelden voor klussen. Om deze deelnemers te informeren kun je gebruik maken van sociale media zoals Facebook en Twitter, of een website en een nieuwsbrief.

Ook wanneer iedereen zich kan aanmelden bij het lokale muntsysteem is het goed om gebruik te maken van sociale media. Om mensen te stimuleren om het onderwerp op social media te promoten, kan er ook een wedstrijd of loterij onder de likers en sharers worden uitgeschreven. De prijs van deze actie moet dan wel aansluiten bij het thema afval omdat bijvoorbeeld bij een geldprijs de kans ontstaat dat “jezelf van de goede kant laten zien” ondermijnd wordt. Zorg er dus voor dat een soort van reputatie boost hier de beloning is voor liken en sharen. Zoals bijvoorbeeld een meet & greet of dag samen opruimen met een Bekende Nederlander. Bekende Nederlanders (of bekende plaatselijke helden) kunnen daarnaast worden benaderd om de actie meer reuring te geven en aan te sluiten bij de doelgroep. Zo zijn alle wethouders in Deventer lid geworden van de Deventer Schoon Familie.
Omdat de potentiele deelnemers in dit geval niet bekend zijn (iedereen mag namelijk mee doen) is het aan te raden om ook in te zetten op flyers, folders en artikelen in lokale weekbladen.

In Deventer krijgen leden van de Deventer Schoon Familie een gevelplaatje waarop staat vermeld dat deze mensen lid zijn en dat ze zich inzetten voor een schone leefomgeving. Dit draagt bij aan de bekendheid van de lokale munt, maar ook aan de betrokkenheid met en van de buurt.

Welke partijen zijn betrokken bij een lokaal muntsysteem?

Alle lokale muntsystemen worden door een externe partij uitgevoerd. De gemeente is in bijna alle gevallen de opdrachtgever die het systeem financiert.

Alle taken die horen bij het opzetten en uitvoeren van het systeem liggen in dat geval bij de externe partij. Vanuit de gemeente wordt er in principe alleen een projectleider aangesteld. Deze heeft een betrekkelijk kleine rol binnen het project.

Voorbeelden van een externe partij zijn Bureau Halt (Crownies), een activeringsbedrijf (Deventer Schoon Familie), een partnerschap tussen o.a. stichtingen, woningbouwcorporaties en de gemeente (Makkies) of een adviesbureau (Schapekoppen).

Wat is de vergoeding?
De waarde van de verschillende lokale munten wordt hieronder weergegeven. Bij Crownies, Schapekoppen en Makkies kunnen de lokale munten verzilverd worden voor (korting op) uitjes en gebruiksartikelen. Bij de Makkies kunnen zelf diensten worden gevraagd die met de lokale munt worden betaald. Bij de Deventer Schoon Familie kunnen de munten alleen verzilverd worden voor energiebesparende, schoonmaak- en opruimartikelen.

Crownies
Voor een uur werken ontvangen de jongeren 30 Crownies. Omgerekend naar de prijs van de beloningen is dit € 2,50. Deze Crownies kunnen ze vervolgens inwisselen in de beloningenshop op de website. De aankoop is voor woningcorporaties, sportverenigingen en winkelcentra € 4,20 per 30 Crownies. Gemeentelijke diensten en non-profit organisaties betalen € 3,00 voor 30 Crownies. Naast beloningen kunnen Crownies ook worden ingeleverd voor goede doelen. Een overzicht met waar de Crownies ingeleverd kunnen worden en hoeveel Crownies dat kost vindt u hier.

Deventer Schoon Familie
Iedereen die zich aanmeldt bij de Deventer Schoon Familie ontvangt vijf Cambi's. Omgerekend is deze lokale munt ongeveer € 0,50 waard. Voor elke aangemelde koeriersdienst ontvangt men twee Cambi's. De Cambi's kunnen alleen worden verzilverd voor energiebesparende en schoonmaak- en opruimartikelen. Een overzicht met waar de Cambi's ingeleverd kunnen worden en hoeveel Cambi's dat kost vindt u hier.

Makkies
Makkies zijn een soort vouchers of spaarpunten. Er zijn hele en halve Makkies en ze zijn er zowel in de vorm van papier als digitaal. Eén Makkie staat voor één uur inzet. Met je Makkies beloon je jouw buren wanneer zij een klusje voor jou doen. Ook kan deze lokale munt verzilverd worden voor een korting bij organisaties en ondernemers in de buurt. Een overzicht met waar de Makkies ingeleverd kunnen worden en hoeveel Makkies dat kost vindt u hier. Met Makkies kun je ook zelf hulp vragen voor een klus.

Schapekoppen
Bij de Schapekoppen ontvangt iedereen die zich aanmeldt één Schapekop. Het opruimen van zwerfafval levert 3 Schapekoppen per kwartaal op. Deze lokale munten kunnen worden ingeleverd bij plaatselijke ondernemers. Een overzicht met waar de Schapekoppen ingeleverd kunnen worden

en hoeveel Schapekoppen dat kost vindt u hier. In de praktijk blijkt dat een groot gedeelte van de verdiende lokale munten in Dordrecht niet wordt uitgegeven.

Aantal uren dat wordt deelgenomen?
In 2014 zijn er bij het project de Crownies door de jongeren ongeveer 1000 uur gewerkt. Een redelijk groot gedeelte hiervan bestaat uit zwerfafval verzamelen. Bij de Deventer Schoon Familie hebben er in 2014 368 koeriersdiensten voor zwerfafval gereden en nog honderden voor onder andere bladafval. Het is niet bekend hoe groot het effect van de verklaring en het gevelplaatje is op het schoonmaken en houden van de omgeving.
Vanuit Makkies en de Schapekoppen zijn er geen getallen over de deelname aan zwerfafvalacties.

Besluitvorming
De Deventer Schoon Familie is bottom-up ontstaan en er is nooit raads- of collegebesluit aan te pas gekomen. Het succes van de Deventer Schoon Familie is mede ontstaan doordat klein is begonnen en dat dit langzaam is verbeterd.
Voor Makkie en Schapekoppen is geen informatie over de besluitvorming.

Kosten van de lokale muntsystemen
De gemeente subsidieert het project Crownies voor ongeveer € 100.000 (voorheen was dit € 200.000) per jaar. Hiervoor levert Halt een projectleider voor 12 uur in de week en daarnaast wordt er nog ongeveer 40 uur in de week door Halt-medewerkers aan dit project gewerkt. Halt voert het gehele project in eigen beheer uit en heeft hiervoor van de gemeente een takenpakket (promotie, grote activiteiten, benaderen organisaties, enz.) ontvangen.
Vanuit de gemeente zijn er (via de stadsdelen) meerder personen bij betrokken. Het aantal uren voor deze gemeenteambtenaren is zeer beperkt (o.a. contact over voortgang).
De uren van de welzijnswerker zijn daarbij niet opgenomen in het gesubsidieerde bedrag. Deze wordt betaald door de welzijnsorganisatie (en dus indirect ook door de gemeente).

Het project de Deventer Schoon Familie wordt uitgevoerd door het activeringsbedrijf Cambio in opdracht van de gemeente Deventer als onderdeel van een opdracht waarin zowel de reiniging als de Deventer Schoon Familie zijn opgenomen. De totale opdracht bedraagt ongeveer € 200.000 per jaar. Door Cambio wordt geschat dat ongeveer 20% van dat bedrag (= € 40.000) naar de Deventer Schoon Familie gaat. Er wordt vanuit Cambio 3 Fte ingezet voor de Deventer Schoon Familie.

Vanuit Makkies en de Schapekoppen zijn geen gegevens over de financiën bekend.

Beloningssysteem – Lokale munt

Het maatschappelijke praktijkvoorbeeld van "lokale muntsystemen"	
15. Beschrijving van het systeem	Het principe van de Lokale munt is dat er een schoonmaakactie (zwerfafval) of een ander karweitje wordt uitgevoerd waarvoor men dan een lokale munt ontvangt. Deze lokale munt kan dan worden ingeleverd om daarvan bijvoorbeeld een filmkaartje te kopen of om spullen te kopen die weer bijdragen aan een schone leefomgeving.
16. Toepasbaarheid systeem (stedelijkheidsklasse, type zwerfvuilproblematiek)	Een lokale munt kan binnen een wijk of een gehele gemeente worden ingezet. Het is niet altijd specifiek gericht op zwerfafval, al zijn er ook lokale muntsystemen waarbij dat wel het geval is.
17. Totale kosten per inwoner (systeem en ambtelijke overhead)	De kosten voor een lokale muntsysteem lopen erg uiteen. Wanneer de lokale munt inzet op een specifieke doelgroep, en deze ook begeleidt, dan liggen de kosten per bereikte deelnemer of per gebied / wijk een stuk hoger dan wanneer alleen een soort faciliterende rol wordt verleend.
18. Effect op schoon (in ruimte en tijd)	Het lokale muntsysteem activeert gedrag dat mensen nog niet uit zichzelf vertonen. Het is dus vooral geschikt om te zorgen dat mensen het gewenste gedrag, het reduceren van zwerfafval, gaan uitvoeren of het gewenste gedrag te bevestigen. Om vervolgens te zorgen dat de mensen dit gedrag ook zonder de externe financiële prikkel (de extrinsieke motivatie) uitvoeren, kunnen nog aanvullende intrinsiek motiverende factoren worden toegepast. Dit gebeurt o.a.al bij de Deventer Schoon Familie Het daadwerkelijke effect op schoon wordt meestal niet gemonitord. Er zijn voorbeelden waar de lokale munt en de reinigingstaak op elkaar zijn afgestemd Mogelijke reductie van het zwerfafval zal heeft daardoor invloed op reinigingskosten.
19. Neveneffecten binnen het domein (educatief/opvoedkundig effect)	Deelnemers worden geactiveerd om het gewenste gedrag uit te gaan voeren. Het is belangrijk om aandacht te besteden aan de waarom-vraag en aan de bijdrage die je hiermee levert aan de buurt en om deze bijdrage te laten zien aan de buurt.
20. Neveneffecten buiten het domein (sociale cohesie, tegenprestatie, etc.)	Soms worden jongeren ingezet die via een welzijnsorganisatie worden benaderd voor het project. De jongeren krijgen op deze manier ook de mogelijkheid om positief bij te dragen aan de wijk.
21. Welke gewenste effecten op schoon mist het systeem (en waar dus mogelijk aanvullend beleid voor nodig is)	Er is in de meeste gevallen geen samenhang met de reinigingsdienst van de gemeente. Ook het effect op gedrag van een lokale munt is niet inzichtelijk. Bij de Deventer Schoon Familie gebeurt dit al wel.

Beloningssysteem – Zakgeldprojecten

Uitgebreide toelichting op het beloningssysteem

Werking van zakgeldprojecten

Een zakgeldproject is een voorbeeld van een *Financiële beloning*. Het principe van een zakgeldproject is dat (meestal) kinderen of jongeren enkele uren in de week zwerfafval verzamelen in ruil voor 'zakgeld'. Projecten waar de vergoeding substantieel hoger is dan zakgeld (of een vrijwilligersbijdrage) zijn niet in dit praktijkvoorbeeld opgenomen.

Zakgeldprojecten zijn gericht op de jeugd. Naast de vergoeding is de onderlinge samenwerking en het groepsgevoel erg van belang, de jeugd hecht hier veel waarde aan.

Verschillende voorbeelden van zakgeldprojecten

Er is een tweedeling gemaakt in de zakgeldprojecten. Ten eerste zijn dit de projecten die gericht zijn op zeer jonge kinderen en waar de beloning, en vaak ook de duur van de activiteit beperkt is. Ten tweede zijn dit de projecten die meer gericht zijn op de middelbare schooljeugd en waar de duur van de activiteit langer en de totale vergoeding vaak hoger is.

Zakgeldprojecten voor basisschoolleerlingen

Deze projecten zijn gericht op leerlingen van de basisschool, vanaf ongeveer groep 3. Deze kinderen gaan één keer per maand (of soms iets vaker) buiten schooltijd de straat op met een begeleider. Per keer wordt er dan tot maximaal één uur buiten gelopen en wordt het zwerfafval geraapt. De vergoeding voor deze kinderen is beperkt.
Een voorbeeld hiervan zijn de Wijkhelden, http://wijk-helden.nl/.

Zakgeldprojecten voor middelbare scholieren.

Deze projecten zijn gericht op jongeren van de middelbare school. In sommige gevallen betreft het jeugd die overlast veroorzaakt, maar dat is zeker geen voorwaarde. Deze groep werkt gemiddeld enkele uren in de week, meestal onder begeleiding van een begeleider. Doordat deze groep vaak meer uren maakt dan de basisschoolleerlingen verdienen ze meer. De vergoeding per uur is voor deze groep ook vaak beperkt, al zijn er ook systemen waar een grotere vergoeding wordt gegeven.

Zakgeldbureau 2work4

Enkele voorbeelden zijn:

- Het zakgeldbureau 2work4 in Leiden, http://www.zakgeldbureau2work4.nl/
- Het Geerdink, Hengelo, http://www.hetgeerdink.nl/global/nl/zakgeldproject
- Gemeente Oirschot, http://www.oirschot.nl/inwoners/zakgeldproject_44175/

In de komende paragrafen worden verschillende criteria van het zakgeldsysteem beschreven.

Doelen van zakgeldprojecten

De zakgeldprojecten voor basisschoolkinderen zijn vooral gericht op het reduceren van zwerfafval, bewustwording en effect op de omgeving (ouders) van de kinderen. De zakgeldprojecten voor de middelbare schooljeugd hebben vaak meerdere doelen:

- het reduceren van zwerfafval en daarmee een fijnere leefomgeving
- begeleiden van de jongeren en voorbereiden op een 'echt' baantje
- zorgen dat de omgeving zich een positiever beeld vormt van de jongeren die (mogelijk) overlast veroorzaken

Verder geldt voor allebei de doelgroepen dat het meedoen aan een zakgeldproject de jongeren bewust maakt van zwerfafval.

Effect op schoon

Voor alle zakgeldprojecten geldt dat het reduceren van zwerfafval een belangrijk doel van het project is.

Beheerders van zakgeldprojecten, zoals gemeentelijke ambtenaren of mensen bij een bedrijf of corporatie geven aan dat de omgeving waar de schoonmaakactie wordt uitgevoerd schoner wordt en dat dit gedeeld wordt door de deelnemers van de systemen. Ook vanuit de directe omgeving van de locaties komen signalen dat men positief is over de toepassing van de zakgeldprojecten.

Het daadwerkelijke effect op schoon wordt meestal niet gemonitord. Er is soms wel inzicht in het aantal opgehaalde zakken met zwerfvuil, maar daarmee is niet aan te tonen of het daadwerkelijk schoner wordt op korte en lange termijn.

Relatie met reinigingstaak

Doordat het directe effect op zwerfafval niet altijd voldoende inzichtelijk is, is het niet altijd duidelijk of er op gemeentelijke taken, zoals schoonmaken van de openbare ruimte, kan worden bespaard. Daarnaast is er vaak geen samenhang tussen de reiniging van de openbare ruimte en het zakgeldsysteem. Mogelijke reductie van het zwerfafval zal daardoor niet altijd van invloed zijn op reinigingskosten.

In Oirschot wordt het zakgeldproject wel begeleid door een medewerker van de reinigingsdienst. Deze medewerker kan op basis van zijn ervaring en zijn actuele kennis van de situatie een goede keuze maken voor de locatie waar veel zwerfafval zal liggen. Deze opzet kan zorgen voor een kostenreductie van de reinigingstaak van de gemeente.

Monitoren

We raden aan om een project te monitoren (inclusief nul-meting) op schoon, maar ook op het zwerfafval dat moet worden opgeruimd door de reiniging omdat vaak met een beeldbestek wordt gewerkt.

Met een goede monitoring kan het effect van het project worden aangetoond en hiermee kan verantwoording worden gegeven voor het uitvoeren van een zakgeldproject. Met aantoonbare resultaten kan vervolgens ook worden bepaald of het zakgeldsysteem een rol kan vervullen in de reinigingstaak van een gemeente of bedrijf.

Effect op gedrag
Zakgeldprojecten hebben meestal tot doel om zwerfafval op de korte termijn tegen te gaan, maar willen gedragsverandering op de langere termijn ook bewerkstelligen.

Een zakgeldproject activeert gedrag dat de jongeren nog niet uit zichzelf vertonen. Het is dus vooral geschikt om te zorgen dat jongeren het gewenste gedrag, het opruimen of voorkomen van zwerfafval, gaan uitvoeren door gebruik te maken van een extrinsieke beloning (de vergoeding in de vorm van zakgeld). Ook voor de mensen uit de omgeving van de jongeren treedt door dit project bewustwording op.
Over het algemeen kan er vanuit worden gegaan dat extrinsiek motiverende beloningen de intrinsieke motivatie ondermijnen. Dit systeem leidt daardoor niet tot duurzaam gedrag op schoon. Houd er dus rekening mee dat het gedrag zal stoppen als de beloning niet meer geldt.

Intrinsieke motivatie
Om te zorgen dat de jongeren dit gedrag ook zonder de externe financiële prikkel (de extrinsieke motivatie) uitvoeren, kunnen nog aanvullende intrinsiek motiverende factoren worden toegepast. Ook kunnen deze motiverende maatregelen van toepassing zijn op de omgeving waar de jongeren het zwerfafval opruimen.

Zakgeldprojecten geven de deelnemers beperkte *autonomie*. Iedereen moet namelijk op gezette tijden de ronde lopen en kan niet zelf bepalen wanneer hij deze ronde wil lopen. In de manier van uitvoering kunnen de jongeren wel invloed hebben. Uit de praktijk blijkt dat jongeren bij het verzamelen van het zwerfafval behoefte hebben om de werkzaamheden op hun eigen manier uit te voeren. Het is daarbij aan te raden om de jongeren te betrekken bij de manier waarop wordt gewerkt. Zo waarderen de jongeren het erg wanneer ze het opruimen op een leuke manier mogen uitvoeren. Bijvoorbeeld door zwerfaval in elkaars zakken te gooien. Ook vinden de jongeren het prettig wanneer ze hun eigen slimme aanpak kunnen delen met anderen en wanneer ze meezoeken naar locaties waar het meeste valt op te ruimen.

Zwerfafval Bingo
Bron: Wijkhelden

Naast autonomie is ook *meesterschap* een vorm van intrinsieke motivatie. Meesterschap is de drang om steeds beter te worden in iets wat ertoe doet. Wanneer het effect van het zakgeldproject zichtbaar is (bijvoorbeeld door monitoring, maar ook door feedback van de omgeving) stimuleer je de jongeren om nog betere resultaten te behalen. Ook kunnen de jongeren worden uitgedaagd om slimme manieren te bedenken om de straat schoon te houden
Bij de basisschooljeugd kan ook gebruik worden gemaakt van zwerfafvalbingo om te zorgen dat de kinderen steeds beter worden in het verzamelen van zwerfafval en dat ze een goed inzicht krijgen in het zwerfafval dat ze oprapen en dat daarmee niet meer op straat en in de natuur ligt, maar dat er juist sprake is van een schone buurt.

Als laatste is *zingeving* een element dat bijdraagt tot intrinsiek gemotiveerd gedrag. Het is van belang dat de jongeren gaan inzien dat hun bijdrage zin heeft en dat ze een verschil kunnen maken, bijvoorbeeld doordat ze een voorbeeldfunctie vervullen en dat daarmee steeds meer mensen dit gedrag gaan vertonen en dat de omgeving blij met hun is. Dit goede voorbeeld zorgt ook dat er in de omgeving wordt gewezen op het belang van het opruimen en voorkomen van zwerfafval.

Het wordt ook aangeraden om met de jongeren te praten tijdens het verzamelen van het zwerfafval en daarbij te vragen waarom het belangrijk is om het zwerfafval te verzamelen. Hiervoor is het dus van belang dat de begeleider wordt geïnstrueerd om de jongeren te laten nadenken over het nut van wat ze doen. Voor de oudere jeugd moet worden opgepast dat het niet te belerend is.

Wat is de doelgroep?
Zakgeldprojecten zijn bedoeld voor kinderen en jeugd tot maximaal 15-16 jaar. Binnen deze groep is er een tweedeling in de zakgeldprojecten. De eerste groep zijn de basisschoolkinderen voor wie het zakgeldproject vaak een avontuur is waarbij ze dan aanvullend een beetje zakgeld ontvangen. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de wijkhelden die in groepjes, onder begeleiding van een volwassene op straat samen het zwerfafval verzamelen.

Hesjes en prikkers
Bron: Wijkhelden

De tweede groep is de jeugd op de middelbare school. Ondanks dat deze groep mag meedoen totdat ze 16 jaar oud zijn blijkt uit de praktijk dat het meestal om jongeren van 12 tot en met 14 gaat. Deze groep wil graag wat verdienen, maar is dan nog te jong voor een echt baantje.
Voor deze jongeren kan een keuze worden gemaakt of het zakgeldproject bedoeld is voor een bepaalde groep jeugd binnen de gemeente of dat het project voor alle jeugd toegankelijk is.
In het eerste geval kan er bijvoorbeeld worden gekozen om de jeugd die (mogelijk) overlast veroorzaakt te motiveren om deel te nemen aan het project, zoals in Leiden en in Hengelo wordt gedaan. Bij de jongeren in Hengelo werd aangegeven dat ze zich vervelen en dat ze geen geld hebben om ergens leuke dingen te doen. Door deelname aan het project kunnen ze een extra zakcentje verdienen maar wordt er ook een signaal afgegeven naar de buurt en draagt dit mogelijk bij aan een positievere beeldvorming van de jongeren. Er kan echter ook voor worden gekozen om juist 'voorbeeldjongeren' te laten deelnemen aan het project en dat deze vervolgens een positieve invloed hebben op andere jongeren.

Ook hebben de deelnemende jongeren soms een positieve invloed op hun vrienden doordat ze elkaar gaan corrigeren om geen zwerfafval te veroorzaken. Ze hebben namelijk geen zin om later de 'rotzooi van hun vrienden' op te ruimen. Er zijn echter ook aanwijzingen dat jongeren stoppen

met het zakgeldproject omdat ze door anderen worden uitgelachen. Het is namelijk niet altijd stoer om zwerfafval te verzamelen voor een zakcentje.

Ook kan speciaal gekozen worden voor jeugd die extra begeleiding nodig heeft om een 'baantje' te vinden en die ook tijdens het uitvoeren extra begeleiding nodig hebben.

Voor allebei de groepen geldt dat de kinderen en de jeugd als vliegwiel kunnen dienen richting volwassenen. Volwassenen worden vaak betrokken door de kinderen door dat ze actief als begeleider meewerken of doordat ze door het gedrag van hun kinderen geactiveerd worden om mee te doen.

Welke locaties zijn mogelijk?
De verschillende zakgeldprojecten hebben hun eigen wijze om te bepalen waar het zwerfafval wordt verzameld. Hieronder worden de verschillende methodes weergegeven om te bepalen welke locaties worden schoongemaakt.

Opdrachtgever bepaald
De opdrachtgever, bijvoorbeeld een woningbouwcorporatie of een bedrijvenpark, bepaalt op welke locaties het zwerfafval wordt verzameld. Dit biedt voor een bedrijf de kans om zich te profileren in de omgeving. Dit zullen dan voornamelijk de locaties zijn van de opdrachtgever. Op deze manier worden niet perse de locaties aangepakt waar veel sprake is van zwerfafval.

Vaste locatie waar de jongere ook rondhangen
In projecten die als hoofddoel hebben om 'hangjongeren' te begeleiden wordt vaak gekozen om het zwerfafval te verzamelen op de locaties waar de jongeren normaal gesproken aanwezig zijn. Dit zal dan bijdragen aan de positieve beeldvorming van deze jongeren omdat ze positief bijdragen aan de buurt. Daarnaast worden de jongeren er door de omgeving vaak (onterecht) verantwoordelijk voor gehouden dat er op deze locaties veel zwerfafval ligt.
Een ander effect is het onderling corrigeren van de jongeren. Degenen die meewerken in het project hebben namelijk geen zin om later de 'rotzooi van hun vrienden' op te ruimen.

Medewerker van de reinigingsdienst bepaald
Wanneer het zakgeldproject wordt begeleid door een medewerker van de reinigingsdienst dan kan deze op basis van zijn ervaring en zijn actuele kennis van de situatie een goede keuze maken voor de locatie waar veel zwerfafval zal liggen. Deze jongeren ruimen het zwerfafval daarom niet altijd op dezelfde locatie op, maar juist op de locaties waar het die week extra nodig is. De jongeren verzamelen dan wel vaak op dezelfde locatie.

De vrijwillige begeleider bepaald
Bij de basisschoolleerlingen is er vaak een vrijwilliger (bijvoorbeeld een ouder van een van de kinderen) die bepaalt waar het zwerfafval wordt verzameld. Dit is vaak in de eigen wijk of in de buurt van de wijk. Deze kinderen lopen maximaal een uur en het gebied is daarmee ook beperkt.

De keuze van de doelgroep (basisschool, gemiddelde middelbare scholier of juist hangjongeren) kan van invloed zijn op de locatie waar het zwerfafval wordt verzameld. Wanneer het project vooral gericht is op het reduceren van zwerfafval verdient het de voorkeur om goed te bekijken op welke locaties het meeste zwerfafval ligt. Ook de jongeren zelf kunnen hier aan bijdragen. Dit kunnen vaste locaties zijn (bijvoorbeeld snoeproutes, maar ook de hangplekken) of locaties die in overleg met de reinigingsdienst worden aangewezen. Het is aan te raden om deze informatie te delen met de opdrachtgevers (woningbouwcorporatie) en de begeleiders zodat er een overwogen keuze gemaakt kan worden waar de activiteit wordt uitgevoerd.

Communicatie en bekendheid

Er zijn twee manieren om jongeren te werven voor een zakgeldproject:

- Jongeren kunnen zichzelf opgeven. Dit kan alleen wanneer het project voor alle jongeren toegankelijk is en er geen sprake is van een specifieke doelgroep.
- Jongeren worden actief benaderd door de gemeente of een welzijnsorganisatie. Deze methode is vooral bedoeld om een specifieke doelgroep te laten deelnemen aan het zakgeldproject, maar kan ook worden toegepast wanneer het voor alle jongeren toegankelijk is.

Er wordt gebruik gemaakt van folders die op scholen en in supermarkten worden opgehangen. Meestal worden deze advertenties ook in de lokale weekbladen geplaatst en worden er artikeltjes in deze weekbladen opgenomen. Door deze communicatie worden niet alleen de jongeren bereikt, maar het is ook belangrijk om te zorgen voor bekendheid in de omgeving zodat mensen de werkzaamheden niet onterecht aanzien voor straf en dat de buurt een positief gevoel krijgt. Er wordt namelijk daadwerkelijk actie ondernomen tegen het zwerfafval.

Naast de traditionele media (persberichten en websites) is het ook goed om in te zetten op social media, zoals Twitter, Facebook en Instagram. Dit is een goede manier om met jongeren te communiceren en de actie bekendheid te geven. Om mensen te stimuleren om het onderwerp op social media te promoten, kan er ook een wedstrijd of loterij onder de likers en sharers worden uitgeschreven. De prijs van deze actie moet dan wel aansluiten bij het thema afval omdat bijvoorbeeld bij een geldprijs de kans ontstaat dat "jezelf van de goede kant laten zien" ondermijnd wordt. Zorg er dus voor dat een soort van reputatie boost hier de beloning is voor liken en sharen. Zoals bijvoorbeeld een meet & greet of dag samen opruimen met een Bekende Nederlander. Bekende Nederlanders (of bekende plaatselijke helden) kunnen daarnaast worden benaderd om de actie meer reuring te geven en aan te sluiten bij de doelgroep.

Uit de praktijk blijkt dat mond-tot-mondreclame voor een groot gedeelte zorgt voor nieuwe aanwas in de zakgeldprojecten.

Positieve beeldvorming

Wanneer de jongeren met gekleurde hesjes aan in groepen op straat het zwerfvuil verzamelen wordt dit soms door omstanders gezien als een straf voor de jongeren. Terwijl het natuurlijk een vrijwillige actie is waarvoor de jeugd een zakcentje ontvangt.

Een goede communicatie en de juiste framing van het zakgeldproject, ook tijdens het project, zorgt voor een betere beeldvorming van het project. Ook het gebruik van bijvoorbeeld een groot logo met daarop bijvoorbeeld in grote letters 'Afval-rangers' of 'Zakgeldproject' op het hesje kan dit vooroordeel mogelijk wegnemen.

Voorbeeld van een positieve beeldvorming. Dit logo staat op de hesjes in Oirschot.

Wanneer de jongeren wat ouder zijn kan er misschien beter voor worden gekozen om ze geen hesjes te laten dragen maar dat ze een 'stoerdere' jas dragen. Deze stoerdere jas kan er ook voor zorgen dat de jongeren zich meer zullen gaan identificeren met het project.
Een andere optie is om helemaal geen jas of hesje dragen. De middelbare scholieren zullen het misschien niet cool vinden om met een hesje of jas te lopen. Een ander voordeel is dat er niet direct een associatie optreedt met straf wanneer er geen hesjes worden gedragen.

Het wegnemen van dit vooroordeel is van groot belang omdat de jongeren niet willen dat het opruimen van zwerfafval geassocieerd wordt met straf.

Welke partijen zijn betrokken bij een zakgeldproject?
Een zakgeldproject kan door een gemeente, of door een externe partij, worden uitgevoerd. De gemeente is in bijna alle gevallen een belangrijke partij die ook het project bekostigd. Maar ook andere bedrijven of corporaties dragen bij aan de financiering.

De volgende rollen zijn te onderscheiden:
- gemeentelijk adviseur afvalbeleid of iemand van het uitvoerende bureau of corporatie, als projectleider en werver van de jongeren. Het is belangrijk dat de werver een voor jongeren aanstekelijk persoon is.
- begeleider van de jongeren op straat;
- communicatieadviseur voor exposure, nieuwsberichten;
- verzamelaar van de aangeboden fracties.

Vanwege de kleine opzet van een zakgeldproject zal de bijdrage van bijvoorbeeld de communicatieadviseur en de projectleider erg beperkt zijn.

Als externe partij kan bijvoorbeeld een welzijnsorganisatie, een stichting of een afvalinzamelaar bij het project worden betrokken. Ook zijn er voorbeelden van speciale zakgeldbureaus waar je ervaring kan opdoen en je een zakcentje verdient.

Wat is de vergoeding?
Bij zakgeldprojecten is er sprake van een kleine vergoeding (ook wel vrijwilligersbijdrage genoemd) voor de jeugd die deelneemt. De vergoeding bij de zakgeldprojecten ligt ongeveer tussen de € 2,- en € 2,75 per uur. De gemeente kan zelf bepalen hoe hoog deze vergoeding is.

Bij sommige zakgeldprojecten is er geen differentiatie tussen de verschillende leeftijden en is de vergoeding vastgesteld op bijvoorbeeld € 2,50 per uur, ongeacht de leeftijd. In andere projecten wordt juist wel een kleine differentiatie aangehouden en kan per uur meer worden verdiend bij een hogere leeftijd. Ook kan worden gekozen om jeugd te belonen wanneer ze zich goed inzetten door de vergoeding iets te verhogen. Deze verhoging kan ook weer teniet worden gedaan wanneer ze zich in het vervolg juist niet goed gedragen.

Soortgelijke projecten waar de vergoeding substantieel hoger ligt dan bovengenoemde bedragen zijn niet in dit praktijkvoorbeeld opgenomen. Er was daar geen sprake meer van een zakgeldproject, maar van een daadwerkelijke baan. De maximale vrijwilligersvergoeding van jongeren onder de 23 jaar is vastgesteld op 2,50 euro per uur (www.belastingdienst.nl).

Uitbetaling
Jongeren ontvangen hun vergoeding graag zo vaak mogelijk. Veel zakgeldprojecten betalen daarom tweewekelijks uit aan de jongeren. Vaak wordt de vergoeding ook nog contant uitbetaald aan de jongeren. Het wordt daarom aangeraden om de betaling, zeker voor de middelbare schooljeugd, niet pas maandelijks uit te betalen en bij voorkeur contant.

Wanneer er slechts één keer in de maand zwerfafval wordt verzameld, bijvoorbeeld bij de basisschoolleerlingen zal de uitbetaling natuurlijk ook maar één keer in de maand zijn.

Aantal uren dat wordt deelgenomen?
In de zakgeldprojecten wordt vaak gedurende een vooraf bepaalde tijd het zwerfafval verzameld. Voor de middelbare schooljeugd duurt een ronde meestal twee of drie uur. Maximaal werken de jongeren 4 uur in de week. Hiervoor gaan ze dan één of twee keer in de week, vaak op een vaste dag, de straat op. Wanneer er bijvoorbeeld voor wordt gekozen om wekelijks een vaste dag te werken zorgt dit voor structuur bij de jongeren.
De basisschoolleerlingen ruimen per keer maximaal één uurtje zwerfafval op.

Contract
De jongeren tekenen vaak een (vrijwilligers)contract waarmee wordt gezorgd voor vastigheid voor de jongeren. Door dit contract zijn de jongeren vaak ook verzekerd via een vrijwilligersverzekering. Het is daarom aan te raden om de jongeren een contract te laten tekenen. Op deze manier is het mogelijk om de jongeren te verzekeren, maar zullen de jongeren zich ook meer verplicht voelen om deel te blijven nemen.
Bij het Zakgeldbureau moeten de ouders ook het contract ondertekenen i.v.m. de minderjarigheid van de jongeren.

Besluitvorming
De zakgeldprojecten zijn vrij kleine projecten waarvoor besluitvorming niet van toepassing is.

Kosten van een zakgeldproject
De kosten voor het project zijn onder meer afhankelijk van het aantal jongeren dat deelneemt aan het zakgeldproject.

Hieronder wordt een overzicht van de kosten gegeven van enkele voorbeeldprojecten.

Het Geerdink
In 2012 heeft de gemeente Hengelo de subsidie teruggeschroefd en moest men bij de externe partij 'Stichting Het Geerdink' aanvullende bronnen van inkomsten zoeken bij bedrijven en instellingen. Daarom wordt ook op het bedrijventerrein schoongemaakt.
Inschatting is dat de kosten jaarlijks € 10.000 bedragen. Daarvoor werken 8 jongeren maximaal 4 uur in de week in de wijk de Hengelose Es. In deze wijk wonen 10.500 inwoners en de kosten per inwoner bedragen € 0,95 per inwoner.

Gemeente Oirschot
De kosten voor de gemeente Oirschot bedragen ongeveer € 8000-9000 per jaar. € 5000-6000 hiervan gaat naar de reinigingsdienst WSD (medewerker van de WSD en inzet van een bus van de WSD). De overige kosten zijn voor de vergoedingen en is dus afhankelijk van het aantal jongeren dat meedoet gedurende het jaar. In Oirschot nemen gemiddeld 5-6 kinderen deel aan het project. De eenmalige aanschafkosten van de materialen (hesjes en grijpers) bedroegen bij aanvang van het project € 520.
Omdat in dit project een medewerker van de reinigingsdienst is betrokken hebben de resultaten van het zakgeldproject invloed op de werkzaamheden van de reinigingsdienst.
In Oirschot wonen ongeveer 18.000 inwoners en het bedrag per inwoner bedraagt ongeveer € 0,50 per inwoner.

Zakgeldbureau Leiden
De gemeente geeft subsidie aan het zakgeldbureau. Dit bedraagt ca. €60.000. De rest van de inkomsten komt via de opdrachtgevers (woningbouwcorporaties) en dit bedraagt ca. €40.000.
Van dit bedrag worden de jongeren uitbetaald en de begeleiding bekostigd. Vanuit het bureau is er 1,5 Fte beschikbaar en wordt veel gebruik gemaakt van stagiairs. Er wordt wekelijks in 14 Leidse wijken (waar woningbouwcorporaties woningbezit hebben) met 45 jongeren schoongemaakt gedurende 46 weken per jaar. Doordat het zakgeldbureau het project uitvoert hoeft er vanuit de gemeente op het gebied van projectmanagement zeer weinig uren worden ingezet. Het zakgeldbureau is onderdeel van Libertas Leiden, een organisatie op het gebied van zorg, wonen en welzijn.
De kosten bedragen in de projecten tussen de € 1.000 en € 2.000 per jongere per jaar. In Leiden wonen ongeveer 118.000 inwoners en het bedrag per inwoner bedraagt ongeveer € 0,84 per inwoner, waarvan € 0,51 afkomstig van de gemeente.

Het is voor gemeenten mogelijk om gebruik te maken van de Zwerfafvalvergoeding uit de Raamovereenkomst Verpakkingen 2013-2022.

Beloningssysteem - zakgeldprojecten

Het maatschappelijke praktijkvoorbeeld van "zakgeldprojecten"	
22. Beschrijving van het systeem	Het principe van een zakgeldproject is dat (meestal) kinderen of jongeren enkele uren in de week zwerfafval verzamelen in ruil voor 'zakgeld'. Projecten waar de vergoeding substantieel hoger is dan zakgeld (of een vrijwilligersbijdrage) zijn niet in dit praktijkvoorbeeld opgenomen.
23. Toepasbaarheid systeem (stedelijkheidsklasse, type zwerfvuilproblematiek)	Een zakgeldproject kan in elke wijk worden opgezet. Het is niet altijd specifiek gericht op zwerfafval, al zijn er ook zakgeldprojecten waarbij dat wel het geval is.
24. Totale kosten per inwoner (systeem en ambtelijke overhead)	De kosten bedragen in de projecten tussen de € 1.000 en € 2.000 per jongere per jaar. Omgerekend per inwoner ligt dit bedrag tussen de € 0,50 tot bijna € 1,-. In projecten waar de reinigingsdienst is betrokken bij het project levert dit meteen een besparing voor de reinigingsdienst.
25. Effect op schoon (in ruimte en tijd)	Ervaringen van beheerders van beloningssystemen geven aan dat de omgeving schoner wordt en dat dit gedeeld wordt door de actieve deelnemers van de systemen. Er zijn echter geen cijfers die dit onderbouwen, een goede monitoring ontbreekt. Er wordt aangeraden om de reinigingstaak van de gemeente te betrekken bij het zakgeldproject.
26. Neveneffecten binnen het domein (educatief/opvoedkundig effect)	Deelnemers worden geactiveerd om het gewenste gedrag uit te gaan voeren. Het is belangrijk om aandacht te besteden aan de waarom-vraag. Verder wordt door het project door de omgeving, en door andere jongeren, vaak een positieve beeld gevormd van de jongeren.
27. Neveneffecten buiten het domein (sociale cohesie, tegenprestatie, etc.)	Het is een mogelijkheid om jeugd die extra begeleiding nodig heeft om een 'baantje' te vinden en die ook tijdens het uitvoeren extra begeleiding nodig hebben in te zetten bij zakgeldprojecten. Daarnaast worden de werkzaamheden van de jongeren door omgeving gewaardeerd.
28. Welke gewenste effecten op schoon mist het systeem (en waar dus mogelijk aanvullend beleid voor nodig is)	Er is niet altijd samenhang met de reinigingsdienst van de gemeente. Wanneer deze relatie wel aanwezig is dan kan dit een besparing opleveren bij de reinigingsdienst. Ook het effect op gedrag van een zakgeldproject is niet inzichtelijk.

Beloningssysteem – Competities

Uitgebreide toelichting op het beloningssysteem

Werking van competitiesystemen

Competitiesystemen om de buurt schoon te houden worden in verschillende vormen georganiseerd, zowel landelijk als lokaal, voor volwassenen en kinderen. Het principe van dit systeem is een financiële, materiele of zelfs symbolische beloning uit te keren aan een individu, de buurt of school die een opdracht als eerste of beste volbrengt. De prijs kan ook worden uitgekeerd door middel van een loterij waarbij alle deelnemers evenveel kans maken. Een voordeel van competitiesystemen is dat ze gedrag kunnen activeren door middel van een beloning. Daarnaast wordt een basis gelegd voor intrinsieke motivatie, door mensen te verleiden om op een leuke, uitdagende manier met het onderwerp aan de slag te gaan. De prijs of beloning moet echter niet te hoog zijn: de competitie moet leuk genoeg zijn om mensen te activeren. Competitiesystemen kunnen het beste worden ingezet wanneer het gedrag nog niet wordt vertoond of om bestaand gedrag te versterken. Het gebruikmaken van bestaande organisatiestructuren (scholen, verenigingen, jongerencentra etc.) vergroot het bereik van een competitie en laat mensen samen werken aan een oplossing.

Verschillende voorbeelden van competitiesystemen

We onderscheiden de volgende competitiesystemen, soms in combinatie met andere systemen:

Lokale wedstrijden gericht op direct effect op schoon

De gemeente of een externe partij kan een wedstrijd uitschrijven met als doel een schone buurt. De persoon, de school, buurt enzovoort die de opdracht het beste of als eerste volbrengt, wint een prijs. Een dergelijke actie kan verbonden zijn aan een lokale opruimdag: diegene die de meeste vuilniszakken met afval verzamelt, wint de wedstrijd. Maar om echte gedragsverandering te bewerkstelligen, is het beter om goed gedrag (opruimen) of het achterliggende resultaat (een schone straat) te belonen in plaats van de meeste vuilniszakken.

Een voorbeeld van dit type systeem is:

- De Gouden Grijper Trofee in Woerden: http://www.nmegids.nl/algemeen/lesaanbod/itemtonen.php?code=11371
- Wedstrijd voor basisscholen in het kader van de Week van Nederland Schoon in Almere: https://www.almere.nl/wonen/afval/nederland-schoon/

Lokale wedstrijden gericht op bewustwording en gedragsverandering

Wedstrijden zijn een veelgebruikte manier om op een creatieve, uitdagende wijze kinderen en jongeren te bereiken. Als onderdeel van natuur- en milieueducatie besteden veel gemeenten op scholen aandacht aan zwerfafvalproblematiek. Met een wedstrijd daag je kinderen alleen of in een groep uit om aan de slag te gaan met het thema: wat is het probleem en wat kun je zelf doen om dit tegen te gaan? De opdracht vraagt bijvoorbeeld om een filmpje, een foto of om een goed idee om zwerfafval in de gemeente aan te pakken. Het doel van een dergelijke actie is niet een direct effect op schoon maar een gedragsverandering op de lange termijn. Op deze manier overtuigen

kinderen zichzelf van het belang van schoon omdat ze argumenten gaan verzinnen. Ze raken gewend aan het opruimen. Dit heeft een positief effect op ouders en andere buurtbewoners. Ook geven de inzendingen inzicht in de belevingswereld van de kinderen en de manier waarop zij tegen dit probleem aankijken. Dat helpt bij het ontwerpen van een succesvolle aanpak van zwerfafval.

Een wedstrijd kan een manier zijn voor een gemeente om aandacht te genereren voor een grotere actie om zwerfafval tegen te gaan. Een voorbeeld hiervan is de #zwerfie wedstrijd in Nijmegen. Of de fotowedstrijd van ROVA in het kader van de campagne Natuurlijk Schoon. Deze wedstrijden worden georganiseerd om mensen te interesseren voor de grotere opruimactie.

Voorbeelden van dit type systeem zijn:

- #indeton in Enschede: https://www.facebook.com/pages/indeton/138434476221014
- Youtrash in Pijnacker-Nootdorp: https://www.facebook.com/pages/indeton/138434476221014
- Milieubende: http://www.milieubende.nl/
- Actie Schone Waal #zwerfiewedstrijd in Nijmegen: http://www.actieschonewaal.nl/
- Fotowedstrijd Natuurlijk Schoon door ROVA: http://www.rova.nl/nieuws/106,-2092/obs-wonderwijs-in-ijsselmuiden-viert-feest

Loterijsystemen
Een loterij is een ludieke manier om het zwerfafvalprobleem aan te pakken. De Trash Lottery op Lowlands, georganiseerd door Nederland Schoon, is een voorbeeld van een manier waarop je zwerfafval op evenementen tegen kunt gaan. Een volle Lowlands vuilniszak fungeert als lot en na inlevering maakt een notaris bekend wie de winnaar is. De loterij is eenmalig, kost relatief weinig geld, speelt in op de actualiteit door middel van de prijs (bijvoorbeeld speciale plaatsen bij een concert), kost de deelnemers weinig tijd en geeft de organisatie de gelegenheid om zwerfafvalproblematiek onder de aandacht brengen.

Trash Lottery op Lowlands
Bron: Nederland Schoon

Een loterij is niet alleen geschikt om afval op evenementen tegen te gaan. In Engeland zetten gemeenten het loterijsysteem structureel in om gedrag te belonen. Een voorbeeld is de Green Bag Lottery in Engeland. Elke vier weken worden tien huishoudens random geselecteerd. Deze huishoudens moeten drie van de vier weken een groene vuilniszak met recyclebaar afval inleveren. Als er geen vervuiling in de door hen ingeleverde zakken zit winnen ze 100 pond. Elke drie maanden wordt onder de winnaars van die periode nog eens 1000 pond verloot. Dat werkt goed om mensen die letten op recycling extra te motiveren. Het is echter minder effectief om gedrag te activeren bij burgers die zich niet bezig houden met afvalscheiding.

In Louth in Ierland maakt iedereen kans op 100 pond, als ze 'gesnapt' worden door medewerkers van een radiostation als ze iets in de prullenbak gooien. Het goede gedrag wordt dus onverwacht beloond. De beloning geeft hiermee niet de boodschap dat het gedrag moeilijk of vreemd is, want men vertoonde het goede gedrag zonder kennis te hebben van de eventuele beloning.

Voorbeelden van dit systeem zijn:

- Green Bag Lottery in South Holland (UK): http://www.sholland.gov.uk/environment/waste/news/TheGreenBagLottery.htm
- Trash Lottery op Lowlands: http://supportervanschoon.pr.co/83288-s-werelds-eerste-vuilnisloterij-op-lowlands
- Where have you bin in Louth (IER): http://www.louthcoco.ie/en/Services/Environment/WhereHaveYouBin/

Landelijke verkiezingen
Op initiatief van Nederland Schoon zijn er verschillende landelijke verkiezingen met betrekking tot een schone omgeving. Ze betrekken gemeenten, maar ook ondernemers en burgers. Dit communiceert dat "schoon" normaal is, en dat het zo moet blijven. In tegenstelling tot "schoon maken", wat impliceert dat het niet schoon is.

In het licht van een landelijke verkiezing kan een organisatie een lokale wedstrijd organiseren (bijvoorbeeld Het Schoonste Winkelgebied van Utrecht). De gemeente of een externe partij maakt dan gebruik van de bestaande tools en de bekendheid van het landelijke initiatief. Om dergelijke verkiezingen te organiseren, is het belangrijk om partijen aan te spreken die zich verantwoordelijk voelen en een belang hebben zoals lokale ondernemers. Winkelgebieden, stationsgebieden of stranden zijn dan ook uitermate geschikt.

Voorbeelden van dit systeem zijn:

- Schoonste Strand Verkiezing: http://www.nederlandschoon.nl/strandencampagne-2014-stemmen-publiek
- Schoonste Winkelgebied Verkiezing: http://www.nederlandschoon.nl/wat-jij-kan-doen/uitslag-schoonste-winkelcentrum-verkiezing-2014
- Schoonste en beste Strandpaviljoen Verkiezing: http://www.strandnederland.nl/verkiezingen/

Effect op schoon
Op de korte termijn hebben acties om zo veel mogelijk afval in te zamelen effect op de schoonheidsgraad in de gemeente. Een gevaar is echter dat men vooraf bewust afval laat liggen zodat er voldoende kan worden opgeruimd. Er zijn geen cijfers die een structureel effect op schoon onderbouwen. Bij voorkeur wordt er regelmatig gemonitord of de vervuilingssnelheid na verloop van tijd afneemt. Dit is belangrijk om de actie te verbeteren en waar mogelijk op te schalen.

Landelijke verkiezingen, zoals de Schoonste Strand Verkiezing, hebben wel aantoonbaar effect op schoon. De laatste 8 jaar zijn de stranden in Nederlandse gemeenten ruim twee keer zo schoon

De Schoonste Strand Verkiezing 2014
Bron: ANWB

geworden en scoren een zeer hoge gemiddelde schoonheid (een 9,5). De wedstrijd heeft veel aandacht gegenereerd en mensen gemobiliseerd. Een belangrijke succesfactor van de Schoonste Strand Verkiezing is het feit dat de metingen door een onafhankelijke instantie worden uitgevoerd. Daarnaast brengt de verkiezing stakeholders samen zoals gemeenten, paviljoenhouders, Stichting de Noordzee, leveranciers van slimme middelen en de sigarettenindustrie. Hoewel één strand tot winnaar wordt uitgeroepen, kunnen meerdere stranden vier sterren behalen en deze score communiceren. Naast een maatschappelijk belang is het voor een gemeente en de lokale ondernemers ook economisch en imago technisch belangrijk om goed te scoren. Door bewoners en bezoekers van het strand te attenderen op het feit dat ze zich bevinden op een "schoon strand" en dat het strand meedingt naar een topklassering op de lijst van schone stranden, betrek je ze bij het initiatief en zullen ze zich schoner gedragen. Jaarlijks worden kennisdelingsbijeenkomsten georganiseerd voor de stakeholders bij stranden

Effect op gedrag
Competitiesystemen op lokaal of gemeentelijk niveau hebben meestal niet tot doel om zwerfafval op de korte termijn tegen te gaan. Het gaat vooral om gedragsverandering. 'Schoon houdt schoon' en mensen behouden graag een situatie waar zij moeite in hebben gestoken. Als de focus niet geheel op de beloning ligt, zal de motivatie om de buurt schoon te houden kunnen blijven. Juist daarom is het belangrijk om een beloning als bijzaak te zien. Het spel of de competitie op zich moet leuk genoeg zijn om mensen over te halen om mee te doen. Gebruik de beloning als teken van goodwill in plaats van als hoofdbestanddeel van de motivatie. Door extra intrinsiek motiverende elementen aan het systeem toe te voegen kan gedrag ook onafhankelijk van de wedstrijd in stand worden gehouden:

1. De wedstrijd, prijzen en communicatie moeten goed worden afgestemd op de doelgroep en de omgeving;
2. Het achterliggende doel van de actie (zwerfafval tegengaan is goed voor het milieu, voor een aantrekkelijke buurt, voor een aantrekkelijk strand etc.) is duidelijk: meedoen is belangrijk. Door winnen of goed scoren echter (ook) belangrijk en lonend te maken wordt men extra creatief in goede oplossingen voor een schone omgeving;
3. De wedstrijd is leuk en uitdagend en maakt gebruik van onbewuste beïnvloedingstechnieken. Een voorbeeld is *Set Completion*: mensen hebben een sterke neiging om een set compleet te maken. Supermarkten maken hier gebruik van door de eerste paar zegels op een spaarkaart alvast in te vullen;
4. Mensen kunnen zelf bepalen op welke manier zij meedoen aan de wedstrijd, afhankelijk van hun eigen mogelijkheden en talenten;

5. Deelnemers kunnen beter worden en hun winkans beïnvloeden. Wanneer deelnemers zich niet meer kunnen verbeteren, is het voor de motivatie van belang om te zoeken naar een andere vorm of andere categorieën om in te winnen;
6. Iedereen heeft de mogelijkheid om de prijs te winnen, doordat er verschillende aspecten zijn waarvoor een prijs gewonnen kan worden (niet alleen de schoonste buurt, maar ook de gezelligste of de grootste stijger);
7. De winnaars worden zichtbaar gemaakt, waarmee wordt ingespeeld op de behoefte aan sociale waardering. Deelnemers fungeren op die manier ook als ambassadeur van schoon en kunnen anderen 'aansteken'.

Wat is de doelgroep?
Competitiesystemen zijn zeer geschikt om (basisschool)kinderen in groepsverband aan de slag te laten gaan met het onderwerp zwerfafval. Bijvoorbeeld door scholen, klassen of buurten onderling tegen elkaar te laten strijden. Maar er zijn veel win-acties en initiatieven die concurreren om de aandacht en vrije tijd van kinderen. Zorg ervoor dat het leuk is om aan het spel mee te doen. Door een wedstrijd te organiseren in school- of verenigingsverband, spreek je een groep aan op een gedeeld belang: het winnen van de prijs en een schone buurt. Het is van belang om tijdig in gesprek te gaan met het bestuur van de betreffende organisatie over het juiste moment van een wedstrijd en de eventuele takenverdeling. Houd daarbij rekening met de jaarplanning van een school of vereniging.

De doelgroep kan breder zijn dan alleen kinderen, zoals in het geval van de #zwerfie in Nijmegen. Daaraan deed jong en oud mee. Loterijen met grote geldprijzen spreken volwassenen aan. Een loterij werkt ook goed tijdens een evenement, om bezoekers uit te dagen mee te helpen in ruil voor een prijs die op dat moment van toepassing is. Op Lowlands bijvoorbeeld waren dit speciale plaatsen tijdens een concert. Door inzet van social media en aandacht van de pers is de groep die je door de actie bereikt groter dan de groep die direct aan de wedstrijd meedoet. De gemeente kan dit versterken door het publiek te laten stemmen op de beste of mooiste inzending, zoals bij Youtrash in Pijnacker-Nootdorp. Zo kan een wedstrijd met tien inzendingen zich door de gemeente verspreiden als een olievlek doordat de deelnemers zelf aandacht voor de actie vragen.
Door prijzen te hebben voor verschillende categorieën, kun je niet alleen 'de beste' in het zonnetje zetten maar bijvoorbeeld ook de grootste stijger of gezelligste buurt. Op die manier worden verschillende doelgroepen bereikt en aangezet tot samenwerking.

Omvang gebied en opschaling
Competitiesystemen zijn geschikt voor zowel grote als kleine gebieden. Zoals gezien zijn er voldoende voorbeelden van competities op gemeente-, regio- of landelijk niveau. Competitiesystemen kunnen ook worden gebruikt om aandacht te vragen voor zwerfafval in een specifiek gebied, zoals een recreatiegebied, snoeproute, winkelcentrum of station. Bepaalde wedstrijden kun je goed opschalen of 'verplaatsen', zoals in het geval van de Milieubende of de Schoonste Strand Verkiezing. In andere gevallen is het lokale element belangrijk voor het succes. Een voorbeeld is de Actie Schone Waal in Nijmegen, waarbij bekenden elkaar uitdagen om mee te

doen aan de actie, in een voor hen belangrijk gebied. Ook dit kan wellicht uitgebreid worden bijvoorbeeld in samenwerking met IVN en anderen die met het project Schone Waal bezig zijn in de Betuwe.

Welke prijzen stel je beschikbaar?
Het is belangrijk dat de organisator bij het bepalen van de prijzen rekening houdt met de doelgroep van het competitiesysteem. Bijvoorbeeld door aan de doelgroep te vragen wat voor prijs ze willen hebben. Geef de keuze uit verschillende soorten prijzen zodat er voor ieder wat wils is. Een school of buurt heeft weinig aan één Ipad, terwijl dit voor tieners een extra prikkel kan zijn. Een grote prijs, zoals een geldprijs of een dure telefoon, kan jongeren en volwassenen prikkelen om aan de actie mee te doen. Zeker wanneer er behoefte is aan extra inkomen. Een hoge beloning kan daarentegen ook de boodschap communiceren dat het moeilijk is om te winnen en daarmee juist afschrikken. Ook remt een hoge prijs de verinnerlijking van het gedrag.

Bij een wedstrijd voor kinderen is het van belang om rekening te houden met de leeftijd van de kinderen en de wensen van de ouders. Kinderen zijn, naar gelang van de situatie, gevoelig voor beloningen. Moet een kind eigenlijk op school zitten? Dan is een wedstrijd op zich al belonend genoeg. Kan het kind thuis achter zijn spelcomputer zitten? Dan is er meer nodig om hem aan het "prikken" te krijgen. Ook over de beloning an sich moet je goed nadenken. Kinderen tot een jaar of 12 zullen eerder geneigd zijn mee te doen als er 10 keer 25 euro wordt verloot. Dat is voor hen een aanzienlijk bedrag. Als ze eenmaal in de brugklas zitten en aan hun eerste krantenwijk beginnen, is 25 euro plotseling niet meer zo veel. In dat geval is het beter om 1 keer 250 euro te verloten. Het is ook mogelijk, en wellicht de beste optie, om beide mogelijkheden te hanteren. Hanteer zowel een kleine kans op een grote prijs, als een grote kans op een kleine prijs.

De Zwaluw Afval Fiets in Amstelveen
Bron: NME Amstelland Meerlanden

De beloning kan naast financieel of materieel ook sociaal of van symbolische aard zijn hetgeen inspeelt op de intrinsieke motivatie. Bij de Milieubende in Amstelveen wordt het beste idee daadwerkelijk uitgevoerd. De gemeente toont hiermee waardering voor de creativiteit van de kinderen. Een voorbeeld is een scheidingsfiets met verschillende afvalbakken. Die wordt aan de school geschonken en geeft daarmee weer een impuls aan het onderwerp. De fiets kan ook uitgeleend worden en ingezet bij andere schoonmaakacties in de gemeente.

Er kan een voorwaarde aan een prijs worden gesteld. De school die een geldprijs wint, zou deze kunnen besteden aan een lokaal sociaal project, zoals koken en eten met ouderen. De prijs die ten grondslag ligt aan de Schoonste Strand Verkiezing is de titel van Schoonste Strand van Nederland.

Een titel die effect heeft op de eer, uitstraling en omzet van lokale ondernemers. Dit is een goed voorbeeld van een situatie waarbij een symbolische prijs van groter belang is dan een geldprijs.

Zie voor meer informatie over de hoogte van een beloning ook Hoofdstuk 2 "Beloningen" in het Schoon Belonen rapport.

Communicatie en bekendheid

Het is van belang om tijdens de uitvoering van de competitie goed met de doelgroep te communiceren. Als er met kinderen wordt gewerkt, kan er promotiemateriaal worden uitgedeeld aan scholen. Ook kun je langs klassen gaan om kinderen op te roepen om mee te doen. Een dergelijk bezoek kan gepaard gaan met een interactieve les over de oorzaken en gevolgen van zwerfafval. Tijdens de Gouden Grijper Trofee in Woerden maakten de Buitengewoon Opsporingsambtenaren grote indruk in hun uniform.

Youtrash flyer
Bron: Pijnacker-Nootdorp

Denk niet alleen aan traditionele media, zoals persberichten en websites, maar ook aan social media, zoals twitter, facebook en instagram. Dit is een goede manier om met jongeren en volwassenen te communiceren en in korte tijd veel bekendheid te genereren. Veel mensen zullen anderen willen laten zien dat zij positief staan tegenover een schone omgeving. Om mensen te stimuleren om de actie op social media te promoten, kan er ook een loterij onder de likers en sharers worden uitgeschreven. Een prijs kan "jezelf van de goede kant laten zien" ondermijnen. Zorg er dus voor dat een soort van reputatie boost hier de beloning is voor liken en sharen. Zoals bijvoorbeeld een meet & greet of een dag samen opruimen met een BN'er.

Sluit met de actie aan bij bestaande netwerken die een belang hebben bij de actie, zoals verenigingen, sportclubs en Jeugd en Jongerenwerk. Bekende Nederlanders kunnen de actie meer reuring geven, door een prijsuitreiking te presenteren of mee te helpen tijdens een opruimdag. Zij hebben een voorbeeldfunctie en kunnen anderen motiveren. Je kunt met deze competities goed aanhaken op de middelen van Nederland Schoon en de uitstraling van Supporter van Schoon.

Welke partijen zijn betrokken?

Ambtenaren kunnen een wedstrijd bedenken en organiseren op basis van de specifieke zwerfafvalproblematiek in een gemeente. In dat geval is het aan te raden te zoeken naar externe partijen die een belang hebben bij een schone omgeving en die de actie willen promoten of sponsoren. Denk hierbij aan ondernemers, sportverenigingen, beheerders van en exploitanten in recreatiegebieden. Ook kunnen bestaande netwerken van jongeren of volwassenen worden ingezet in de communicatie.

Een gemeente of bedrijf kan ook samenwerken met externe partijen die een format aanbieden zoals de Milieubende en Hou 't Schoon. In het project wordt wel aandacht besteed aan de lokale problematiek. De projectleiding ligt in handen van de externe partij die de deelnemers benadert en de uitvoering van het project begeleidt. De opdrachtgever zal input leveren aan de externe partij en meestal zorg dragen voor de prijzen en de prijsuitreiking.

In andere gevallen kunnen inwoners, ondernemers of een lokale stichting een competitiesysteem initiëren. De gemeente of een bedrijf kan de actie in dit geval faciliteren door de organisatoren financieel te ondersteunen. De gemeente Nijmegen zorgt ervoor dat de #zwerfie wedstrijd kan plaatsvinden door de lokale stichting die de wedstrijd organiseert te compenseren voor de kosten van de website. Ook kun je een initiatief promoten door er aandacht aan te besteden in de lokale krant en op de website, en door medewerkers, een lokale sportheld, wethouders of een directeur te laten meedoen.

Nederland Schoon trekt de landelijke schoonwedstrijden en is contactpersoon bij de Schoonste Strand Verkiezing of de Schoonste Winkelgebied Verkiezing. Nederland schoon is de competities begonnen door te meten in deze gebieden en ranglijsten op te stellen. Op basis van de reacties wordt de verkiezing weer versterkt en/of lokaal uitgebreid en wordt kennisuitwisseling gestimuleerd. Een gemeente kan hetzelfde laten doen binnen haar gemeente of met buurgemeenten door bijvoorbeeld de omgeving van scholen of sportvelden te meten en te vergelijken op een ranglijst.

Besluitvorming

Burgemeesters en wethouders zijn over het algemeen enthousiast over acties die educatie, participatie en een schone stad verbinden en doen graag mee. De acties zijn vaak mediageniek en hoeven niet veel te kosten.

Kosten van competitiesystemen

De kosten van een competitiesysteem hangen af van de omvang van de wedstrijd en de prijzen. Het is een eenmalige actie of keert jaarlijks terug maar er zijn geen structurele kosten aan verbonden. Bij competities die de schoonheid meten en dit communiceren zijn de belangrijkste kosten de meetkosten en de kosten voor het onder de aandacht brengen van de resultaten.

Een lokale wedstrijd kun je met weinig middelen organiseren, in sommige gevallen door middel van sponsoring door organisaties en bedrijven die ook een belang hebben bij een schone buurt. Een grootschalige actie met alle scholen of buurten kost meer geld aan projectleiding en promotiematerialen. Ook kan een standaard format worden aangekocht. De Milieubende kost een gemeente €16.000,-. Er doen tien klassen met ongeveer 30 kinderen mee aan de wedstrijd. Daarnaast worden er nog kosten gemaakt voor de projectleiding, de prijsuitreiking en de prijzen. De precieze kosten van veel wedstrijden, afgezet tegen het aantal door de actie bereikte mensen,

zijn niet bekend. De meeste kosten zitten in de organisatie van een wedstrijd door ambtenaren. Dergelijke uren worden niet apart doorberekend.

Inschatting kosten versus impact voor genoemde voorbeeldprojecten:

- **Milieubende – Amstelveen**
  Kosten: €16.000 + 60 uur projectleiding + €2000 aan prijzen, ongeveer €23.000.
  Aantal inwoners Amstelveen: 85.749 inwoners
  Kosten per inwoner: €0,27 per inwoner
  Kosten per actieve deelnemer: €77 (300 kinderen).
- **Gouden Grijper - Woerden**
  Kosten: ongeveer €8000,- aan uren. Daarnaast worden er grijpers gekocht, ongeveer €500 in totaal aan materiaal. De winnende school krijgt €150.
  Aantal inwoners Woerden: 50.593 inwoners
  Kosten per inwoner: €0,17 per inwoner
  Kosten per actieve deelnemer: €14,50 (600 kinderen)
- **Actie Schone Waal - Nijmegen**
  Kosten: €450,- voor server website, prijzen werden gesponsord en het meeste werk is vrijwilligerswerk.
  Aantal inwoners Nijmegen: 168.840 inwoners
  Kosten per inwoner: €0,002 per inwoner
  Kosten per actieve deelnemer: €17 (27 deelnemers).
- **Youtrash – Pijnacker Nootdorp**
  Kosten: ongeveer €3000 aan projectleiding en prijzen.
  Aantal inwoners Pijnacker Nootdorp: 51.148 inwoners
  Kosten per inwoner: €0,06 per inwoner
  Kosten per actieve deelnemer: €250 (12 in 2014).
- **Green Bag Lottery – South Holland (UK)**
  Kosten: £20.000 inclusief prijzen en promotie.
  Aantal huishoudens South Holland: 39170 huishoudens
  Kosten per huishouden: £0,51 per huishouden
- **#Indeton - Enschede**:
  Kosten: €1200 aan prijzen plus uren van de ambtenaren (onbekend),
  Aantal inwoners Enschede: 158.004 inwoners, 30 inzendingen.

Beloningssysteem - Competitiesystemen

Het maatschappelijke praktijkvoorbeeld van "competitiesystemen"	
Beschrijving van het systeem	Het principe van een competitiesysteem is dat er een financiële, materiele of symbolische beloning wordt uitgekeerd aan het individu, de buurt, de school etc. die de opdracht het eerste of beste volbrengt. De prijs of beloning moet niet te hoog zijn: de competitie op zich moet leuk genoeg zijn om mensen uit te dagen om mee te doen. Deze wedstrijden kunnen ook plaatsvinden in het licht van landelijke verkiezingen voor het Schoonste Strand of Schoonste Winkelgebied.
Toepasbaarheid systeem (stedelijkheidsklasse, type zwerfvuilproblematiek)	Wedstrijden worden vaak georganiseerd voor groepen kinderen en jongeren, om hen op een creatieve manier uit te dagen met het onderwerp aan de slag te gaan. Sommige wedstrijden zijn specifiek gericht op het opruimen van zwerfafval, bijvoorbeeld als er sprake is van veel afval rond scholen. Andere wedstrijden willen jongeren, maar ook volwassenen bewust maken van hun gedrag en intrinsieke motivatie aanwakkeren door middel van een leuke competitie. Wedstrijden vinden zowel plaats in grote als kleine gemeenten op basis van schoonste gebieden, zoals een straat, sportvereniging, een park, stranden, of geadopteerde gebieden.
Totale kosten per inwoner (systeem en ambtelijke overhead)	De kosten zijn beperkt, maar hangen van de uitvoering af. Er zijn veel manieren om een wedstrijd te optimaliseren en slim te organiseren. Meer deelnemers betekent over het algemeen meer materiaal, meer beloningen etc. Hooguit deel je wat kosten voor communicatie.
Effect op schoon (in ruimte en tijd)	Er zijn geen cijfers die dit onderbouwen, een goede monitoring ontbreekt (behalve bij de landelijke verkiezingen, daar is een objectieve of subjectieve meting onderdeel van de verkiezing). Wedstrijden zijn een manier om door middel van plezier, groepsgevoel, competitie en de kans op een prijs (extrinsieke motivatie) onbewust intrinsieke motivatie aan te wakkeren.
Neveneffecten binnen het domein (educatief/opvoedkundig effect)	Vaak worden lokale wedstrijden specifiek georganiseerd voor educatieve doeleinden: bewustwording, participatie en gedragsverandering op de lange termijn.
Neveneffecten buiten het domein (sociale cohesie, tegenprestatie, etc.)	In het kader van landelijke verkiezingen van het Schoonste Strand of het Schoonste Winkelgebied gaan ondernemers en burgers samen aan de slag om hun gebied zo schoon mogelijk te houden. Een voorbeeld van goede samenwerking is Stichting Strandexploitatie Noordkop met lokale stakeholders in Den Helder. Groepsopdrachten kunnen bestaande groepen, zoals verenigingen, scholen en buurten samen aan de slag laten gaan en cohesie bevorderen.
Welke gewenste effecten op schoon mist het systeem (en waar dus mogelijk aanvullend beleid voor nodig is)	Een goede monitoring op schoon en ook op gedrag ontbreekt. Bij strand en winkelgebieden is die er juist wel. Die resultaten zijn overwegend positief.

Beloningssysteem – Sociale systemen

Uitgebreide toelichting op het beloningssysteem

Werking van sociale systemen

Sociale systemen zijn gericht op het creëren, activeren en faciliteren van intrinsieke motivatie: mensen vinden het leuk om samen aan de slag te gaan of vinden het belangrijk dat de omgeving schoon is. Hierbij wordt ingespeeld op een gevoel van verantwoordelijkheid voor de leefomgeving en betrokkenheid bij de buurt. Vervolgens worden individuen of groepen gefaciliteerd, zodat mensen op de korte en lange termijn in staat worden gesteld om het wenselijke gedrag te vertonen. Een beloning kan een onderdeel zijn van een dergelijke actie. Vaak is het sociale aspect, of het gevoel iets goeds te hebben gedaan, voldoende om mensen te motiveren om mee te doen.

Sociale systemen kunnen zowel *top down* worden georganiseerd door gemeenten of *bottom up*, door betrokken bewoners of verenigingen. Daarbinnen kan de gemeente of een externe partij verschillende rollen spelen, afhankelijk van het zelf organiserend vermogen van bewoners en betrokken partijen. De sociale systemen die hier worden beschreven kunnen ook een positief effect hebben op mensen die niet meedoen met de acties: goed voorbeeld doet (soms onbewust) volgen.

Verschillende voorbeelden van sociale systemen

We onderscheiden de volgende voorbeelden, soms in combinatie met andere systemen:

Eenmalige opruimacties

De gemeente of een externe partij kan een eenmalige of jaarlijks terugkerende opruimactie organiseren. Een (grote) groep mensen gaat op één moment samen aan de slag met het schoonmaken van de gemeente of buurt. Tijdens de actie wordt opgeruimd, zwerfafvalproblematiek onder de aandacht gebracht en uitgelegd wat burgers na deze actie zelf kunnen doen. En andersom: burgers kunnen hier hun prioriteiten aangeven, aan de gemeente uitleggen waar het beter kan, hoe ze slimmer gefaciliteerd kunnen worden etc. Het is effectief om aan te sluiten bij een landelijk evenement, zoals de Landelijke Opschoondag, georganiseerd door Nederland Schoon.

Bus opschoonacties Mooi Schoon
Bron: ROVA

Een buurt, school of vereniging kan ook het initiatief nemen voor een eenmalige actie, waarbij de gemeente faciliteert door materiaal beschikbaar te stellen en de actie breder te verspreiden binnen de gemeente. De gemeente of een andere organisatie kan zijn waardering uiten door middel van een versnapering, een feestje of een financiële of materiele beloning.

Voorbeelden van dit systeem zijn:

- Natuurlijk Schoon Actieweek – ROVA: http://www.rova.nl/natuurlijkschoon
- Zwerfafvaldag in Oude Ijsselstreek: http://gemeente.oude-ijsselstreek.nl/nieuws/2014/02/17/vrijwilligers_gezocht_voor_zwerfafvaldag
- Schoonmaakdag Kudelstaart: http://www.meerlanden.nl/searchnews_nl.html?id=879
- Lege berm, volle knip in gemeente Apeldoorn: http://www.apeldoorn.nl/Lege-berm-volle-knip
- Boskalis Beach Cleanup Tour 2014: http://www.noordzee.nl/tour/

Poster Klasbakkenactie
Bron: Cambio Deventer

Structurele opruimacties individueel

De gemeente of een externe partij kan individuen stimuleren en faciliteren die vaker dan één keer per jaar zwerfafval willen opruimen. Een goed voorbeeld is de adoptieafvalbak in verschillende gemeenten, waarbij bewoners een afvalbak adopteren en schoonhouden. Burgerparticipatie neemt hier de vorm aan van zelfbeheer van de openbare ruimte. Gemeenten kunnen er voor kiezen om te investeren in de adoptanten door middel van uitstraling van de adoptant of het geadopteerde, een leuke verrassende prijs, iets aardigs voor de buurt etc. Adoptanten houden niet alleen de afvalbak schoon, maar voelen zich vaak ook verantwoordelijk voor het gebied eromheen. Zij worden ambassadeurs voor een schone omgeving: een Supporter van Schoon.

De Klasbakkenactie in de gemeente Deventer is een voorbeeld van het faciliteren van enthousiaste individuen. Er worden rood-gele afvalbakken ter beschikking gesteld. Met elke klasbak vol zwerfafval kan men een kaartje voor de eerstvolgende thuiswedstrijd van de lokale voetbalclub Go Ahead Eagles verdienen.

Voorbeelden van dit systeem zijn:

- Adoptieafvalbak in gemeente Rheden: http://www.kenniswijzerzwerfafval.nl/document/overeenkomst-adoptie-afvalbak-rheden
- Klasbakkenactie in gemeente Deventer: http://www.deventerschoonfamilie.nl/Basis.aspx?Tid=2&Sid=1826&Hmi=1826&Smi=0
- Straatvrijwilligers in Antwerpen (BE): http://opsinjoren.be/product/straatvrijwilliger

Structurele opruimacties in groepsverband

De gemeente of een andere organisatie kan structurele opruimacties stimuleren door groepen te organiseren en/of te faciliteren die vaker dan één keer per jaar in sociaal verband zwerfafval willen opruimen. Een gemeente stelt materiaal beschikbaar aan een groep burgers, buurten, scholen, welzijnswerk of verenigingen. Daarnaast kunnen gemeenten een rol spelen door mensen op te roepen zich bij bestaande groepen aan te sluiten of hun eigen groep te vormen. Er kunnen

afspraken worden gemaakt met de betreffende groepen over een eventuele beloning en op welke manier die wordt uitgekeerd. Zo houden de eindexamenleerlingen van het Valuascollege in Venlo de snoeproute schoon, in ruil voor een financiële bijdrage voor het eindexamenfeest. In Den Haag krijgt een buurt nieuwe planten voor in het plantsoen. Het werk van groepen kan ook erkend worden door middel van een stukje in de lokale krant of de uitreiking van een ZwerfAfvalPakkersspeldje. Voor versterking van een actie kan men zowel de uitstraling als materialen van Supporter van Schoon gebruiken.

Voorbeelden van dit systeem zijn:

- De Snoeproute in Venlo: http://www.valuascollege.nl/actueel/nieuws/snoeproute/540/
- Netheidspact - schone school (BE): https://www.ivago.be/thuisafval/10-scholen-gaan-voor-een-schone-buurt.htm-0
- Mooi Schoon initiatieven – ROVA: http://www.mooi-schoon.nl
- Programma Schoon en Handhaving in Den Haag: Programma
- ZwerfAfvalPakkers (ZAP'pers) in gemeente Papendrecht: http://www.papendrecht.nl/actueel/archief/november-2014/zappers-in-het-zonnetje
- Clean River in gemeente Den Haag: https://www.brijder.nl/documents/49717/61788/Clean+River.pdf/b54167bb-2bfd-46ac-8ed2-5626740db5ec
- De BeestenBende: http://www.mijnbeestenbende.nl/
- Troeptrimmen in o.a. gemeente Lisse en Haarlem: http://www.troeptrimmen.nl/

Effect op schoon

Hoe groter de groep mensen die meedoet, en hoe vaker een opruimactie wordt georganiseerd, des te schoner zal de gemeente zijn op de korte termijn. Daarnaast voorkomt een nette buurt het ontstaan van zwerfafval: als er al iets ligt gooit men er makkelijker iets naast. Het korte termijn effect is vaak een nevendoel, het belangrijkste resultaat is betrokkenheid met de buurt en gedragsverandering. Er wordt in sommige gevallen een effect geconstateerd aan de hand van andere indicatoren dan het beeldbestek: in Venlo wordt de snoeproute die de jongeren schoonhouden niet door de gemeente gecontroleerd. Ze krijgen sinds de start van het project echter geen klachten meer van buurtbewoners.

De adoptieafvalbak is een uitzondering. In de gemeente Rheden is schoon wel een hoofddoel en daar blijkt dat het werkt: de gemeente scoort beter op de CROW metingen. Adoptanten voelen zich niet alleen verantwoordelijk voor de afvalbak maar ook voor het gebied eromheen.

Effect op gedrag

Sociale systemen worden ingezet om bij te dragen aan een schone openbare ruimte op de korte en lange termijn, door een gevoel van verantwoordelijkheid en gedragsverandering te bewerkstelligen. Dat is een traject dat meerdere jaren in beslag neemt (maar al snel effect kan oogsten) en een investering vraagt van gemeenten.

Vroeger werd het opruimen van zwerfafval in een hesje en met een prikker gezien als een straf. Verschillende gemeenten en organisaties proberen dit beeld te veranderen: een schone buurt, school en gemeente is de norm. Burgers, zowel volwassenen als kinderen, kunnen daar samen een rol in spelen. Het bedrijf ROVA, de publieke dienstverlener in 21 gemeenten in Midden- en Oost Nederland, zet nu zeven jaar in op deze strategie en ziet effect: burgers komen nu zelf vragen om materiaal om in hun buurt aan de slag te gaan. Doordat deze vrijwilligers het goede voorbeeld geven, worden buren en passanten onbewust positief beïnvloed. Dit leidt automatisch tot beter gedrag. De organisatie die de BeestenBende organiseert heeft onderzoek gedaan naar het effect van hun acties: op de lange termijn is een significante gedragsverandering ten aanzien van zwerfafval te merken bij kinderen die meegedaan hebben met de BeestenBende.

Bij sociale systemen wordt ervan uitgegaan dat er een bepaalde mate van intrinsieke motivatie aanwezig is en aangeboord kan worden, zoals de behoefte aan een schone of betrokken buurt of zorgen om het milieu. Die motivatie kan versterkt worden door bepaalde elementen toe te voegen aan de actie:

1. Stimuleer autonomie: laat mensen zelf bedenken welk probleem ze willen aanpakken, organiseren en budgetteren. Dan voelen ze zich verantwoordelijk en worden ze eerder ambassadeur. Een voorbeeld is de adoptieafvalbak in de gemeente Rheden;
2. Geef mensen de kans om beter te worden in wat ze doen, door deelnemers onderling rollen te laten verdelen aan de hand van ieders talenten;
3. Het is belangrijk dat mensen zich realiseren waarom ze meedoen: een schone straat is gezelliger, veiliger en beter voor het milieu. Maak inzichtelijk hoe deze actie bijdraagt aan dat achterliggende doel en laat deelnemers dit zelf vertellen;
4. Wanneer mensen een rol krijgen, gaan ze zich er vaak vanzelf naar gedragen. De BeestenBende past dit principe toe door kinderen en begeleiders (ouders) uit te roepen tot milieuhelden van de buurt. Doordat de BeestenBende hen in die rol plaatst, gaan ze zich er vervolgens ook naar gedragen;
5. Benadruk de sociale norm: goed voorbeeld doet volgen. Haak aan bij bestaande bewegingen en evenementen, zoals de ZAP'pers en de Buitenspeeldag. Wanneer een grote groep zich inzet voor een bepaald doel, is dat een krachtig signaal naar de rest van de gemeente: Wij doen allemaal mee, u ook?

Wat is de doelgroep?

Sociale systemen zijn geschikt voor mensen die al in bepaalde mate gemotiveerd zijn om het goede gedrag te vertonen. Daarnaast zijn er diegenen die het zien en op die manier positief beïnvloed kunnen worden.

Bestaande structuren kunnen worden aangesproken op een gedeeld belang: een betrokken buurt, een schone straat of fysieke beweging. Denk hierbij aan scholen, jongerenorganisaties, sportverenigingen, bedrijventerreinen, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en senioren. Allemaal kunnen ze worden betrokken bij het schoonhouden van een gebied. Laat mensen zelf aangeven waarom ze het belangrijk vinden om mee te doen, en stem de actie en eventuele beloning daarop af. Zo heeft in Alkmaar een proef plaatsgevonden met het concept Troeptrimmen,

Flyer Troeptrimmen
Bron: Troeptrimmen

waarbij senioren gingen wandelen en ondertussen, door middel van een sportbeweging, zwerfafval oprapen. Het sociale en fysieke aspect van het opruimen zijn goede redenen voor deze doelgroep om mee te doen.

Niet intrinsiek gemotiveerde individuen of groepen zullen misschien niet snel mee doen, maar zij kunnen wel positief beïnvloed worden door in aanraking te komen met goed gedrag van anderen. Verschillende talen en culturen in een gemeente kunnen een extra dimensie toevoegen aan de problematiek. Beïnvloedingstechnieken en lichte sociale druk ("Iedereen doet mee, u ook?") kunnen bijdragen aan een hogere opkomst. Kinderen kunnen daarnaast een rol spelen om andere doelgroepen te bereiken. Zo kunnen kinderen alleen meedoen aan De BeestenBende als ook een ouder zich aanmeldt en mee gaat helpen. Dit blijkt ook goed te werken om de allochtone gemeenschap te bereiken.

De gemeente Venlo zet met de snoeproute bewust in op eindexamenleerlingen. Deze jongeren zijn de oudste kinderen op school en hebben een voorbeeldfunctie. Zij kunnen anderen makkelijker aanspreken op hun verantwoordelijkheid dan kinderen in de brugklas. De beloning voor hun werk, een bijdrage van €2000,- aan het eindexamenfeest, is hoog, maar wordt uitgekeerd op groepsniveau. Daarnaast wordt autonomie gestimuleerd door het organiseren van de actie aan de jongeren over te laten. Jongere klassen zouden ook betrokken kunnen worden bij de actie, waardoor het gedrag meerdere jaren achter elkaar wordt gestimuleerd.

Sociale systemen kunnen worden ingezet om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en mensen die in isolement leven een zinvolle dagbesteding te geven en een kans om sociale contacten op te doen. Voorbeelden hiervan zijn Clean River in Den Haag en Opsinjoren in Antwerpen.

Omvang gebied en opschaling

Een groep moet een gedeeld belang hebben, of dat nu een schone straat is, of de beloning achteraf. Een groepsverband in de vorm van een straat, wijk, school of vereniging is daarom effectief. Een gemeente-brede actie kan ook werken, mits alle wijken en verenigingen er voldoende bij betrokken worden. Dat kan bijvoorbeeld door middel van het meedoen aan een Landelijke Opschoondag, wanneer er ook op landelijke communicatiekanalen aandacht aan het onderwerp wordt besteed. Bij een grootschalige actie is het van belang dat de logistiek op orde is.

Welke beloning stel je beschikbaar?

Intrinsieke motivatie voor een schone straat of school kan ondermijnd worden door financieel of materieel te belonen. Schoon moet de norm zijn, en samen de buurt schoonhouden is niet alleen normaal, maar bovendien makkelijk, leuk en gezellig. Het is goed wanneer een eventuele beloning

een directe link heeft met de actie en de leefomgeving. In de gemeente Den Haag krijgt een buurt planten of extra onderhoud van de plantsoenen wanneer er door vrijwilligers wordt schoongemaakt. Daardoor profiteert de buurt dubbel van de actie. Een gemeente kan het sociale aspect faciliteren en versterken door te zorgen voor een kopje koffie of een ijsje. Het erkennen en waarderen van hulp, bijvoorbeeld door middel van een brief van de burgemeester of een ZwerfAfvalPakkersspeldje, versterkt intrinsieke motivatie. Het versterken van de reputatie heeft ook een positief effect op de motivatie, bijvoorbeeld door deelnemers in het zonnetje te zetten in de lokale krant.

Kijk uit met het financieel belonen van sociale systemen. Dan loop je het risico dat mensen met een zakelijke bril kijken naar de actie: "is dat een eerlijke vergoeding voor mijn tijd?", in plaats van: "heb ik een leuke dag en is mijn buurt geholpen?" Een gemeente kan ervoor kiezen om financieel te belonen per ingeleverd stuk afval, zoals de gemeente Apeldoorn doet tijdens Volle Bak, Lege Berm. Dit kan een manier zijn om de doelgroep te vergroten en motivatie te creëren. Let er in dat geval op dat er elementen aan de actie worden toegevoegd waardoor intrinsieke motivatie wordt versterkt (zoals een duidelijk doel, autonomie et cetera).

Een gemeente kan er ook voor kiezen om een groep als geheel eenmalig financieel te belonen, bijvoorbeeld door middel van een (bijdrage aan een) feestje. In Amstelveen ruimen leerlingen in de bovenbouw van de basisschool twee keer per maand zwerfafval rond de school op. De gemeente faciliteert de school met materialen en geeft een stimuleringsbijdrage van € 1.000. Let hierbij op dat je als gemeente geen verkeerd signaal afgeeft, doordat de straat of buurt weer wordt vervuild door een feest. Een gemeente kan voorwaarden aan de prijs hangen om dit te voorkomen.

Communicatie en bekendheid

Help Mij! borden in Rheden
Bron: de Gelderlander

Het is van belang om vooraf en tijdens de uitvoering van de actie goed met de doelgroep te communiceren via websites, de krant, social media, de lokale omroep en/of direct contact. Een ludieke actie kan op een goedkope manier veel aandacht creëren voor het onderwerp. Zo waren de 'Help Mij!' borden die uit de afvalbakken in Rheden staken een doorslaand succes, met vele aanmeldingen van potentiele adoptanten tot gevolg.

In het geval van direct contact is het van belang dat de boodschap gebracht wordt door mensen die verbinding kunnen leggen met de doelgroep. Bij de BeestenBende bezoeken jonge enthousiaste mensen de scholen. Bij een actie die wordt georganiseerd door een vereniging, school of buurtcomité, kan de gemeente of een bedrijf zijn communicatiekanalen inzetten om aandacht en deelnemers te genereren. Sluit met de actie aan bij bestaande netwerken die een belang hebben bij de actie, zoals verenigingen, sportclubs en Jeugd en Jongerenwerk. Bekende Nederlanders en aansprekende partners, zoals de Go Ahead Eagles bij de Klasbakkenactie, geven een actie reuring

en bereiken een andere doelgroep. Kijk uit met flyers en posters: het is niet goed als die tijdens de actie moeten worden opgeruimd omdat ze zwerfafval zijn geworden.

Tijdens een actie is het goed om aandacht te vragen voor het goede gedrag van bewoners en verenigingen. Benadruk hierbij dat het betrokken burgers zijn, geen reiniging of strafklanten. Maak de bewoners zelf ambassadeur en laat ze vertellen in interviews, op bijeenkomsten en de website waarom ze het belangrijk vinden om hun steentje bij te dragen. Zet ze zichtbaar in het zonnetje!

Welke partijen zijn betrokken?

De gemeente of een externe partij kan zelf een opruimactie opzetten en samenwerken met scholen, buurt- en wijkcomités, sportverenigingen, ondernemers, bedrijventerreinen et cetera. Het is van belang om te bepalen in hoeverre een school of vereniging zelf een actie kan organiseren en uitvoeren. Wanneer een gemeente weinig *bottom up* initiatieven kent is het belangrijk om zelf het goede voorbeeld geven door opschoonacties te organiseren en deelnemers te werven. Ga hierbij uit van bestaande structuren en intrinsieke motivatie om een bepaald doel te bereiken. Kijk hoe je bestaande belangen kunt versterken in plaats van mensen dwingen: waar zit de energie, hoe buig je een klaagcultuur om in een participatiecultuur?

Gemeenten kunnen ook bestaande formats aankopen met de Zwerfafvalvergoeding uit de Raamovereenkomst Verpakkingen 2013-2022, zoals De BeestenBende (kinderen en hun ouders worden de helden van de buurt) en Troeptrimmen (waarbij de nadruk ligt op bewegen en het sociale aspect bij eenmalige acties en ook op bewustwording bij structurele acties). In dat geval ligt de organisatie in de handen van een extern bureau.

Wanneer burgers initiatief nemen, kun je dat faciliteren en versterken door de actie te ondersteunen door middel van communicatiematerialen en schoonmaakspullen. Kijk daarbij kritisch naar wat een buurt of school nodig heeft: willen ze graag maar weten ze niet hoe ze dat kunnen organiseren of kunnen ze het zelf en hebben ze alleen materiaal nodig?

Besluitvorming en rol van de gemeente

aak willen gemeenten niet extra investeren in reiniging of moeten ze zelfs bezuinigen. Er wordt ingezet op preventie. Dit traject, dat past binnen de huidige trend om verantwoordelijkheid terug te leggen bij de burger, neemt vaak meerdere jaren in beslag en dat vraagt een investering van gemeenten. Het is van belang om als gemeente uit te leggen dat het niet (alleen) een bezuiniging betreft, maar draait om een lange termijnoplossing van gedeelde verantwoordelijkheid: schoon moet de norm zijn, anders is er niet tegenop te reinigen.

Betrek bewoners vanaf het begin, leg uit waar je mee bezig bent en waarom: wanneer mensen geen zicht hebben op de problematiek, zullen ze er eerder tegenin gaan. Investeer in de buurt door bereikbaar te zijn voor vragen en te communiceren over wat er al gebeurt op het gebied van schoonmaakacties en wat de mogelijkheden voor burgers zelf zijn. Het is goed wanneer de burgemeester of de directeur van een bedrijf, of een (lokale) beroemdheid betrokken wordt bij de opruimdag(en) om te laten zien dat je dit als gemeente samen oppakt.

Persoonlijk contact is belangrijk wanneer je als gemeente wilt investeren in een lange termijn relatie, bijvoorbeeld met adoptanten of straatvrijwilligers. Sociaal contact kan een drijfveer zijn voor mensen om mee te doen. Daarnaast is het een blijk van waardering en geeft het de gemeente een inkijk in de buurt. Als een bezuiniging betekent dat een gemeente geen ogen en oren meer heeft in bepaalde buurten, kan het contact tussen een wijkbeheerder en een actieve ZAP'per dat deels opvangen.

Kosten van sociale systemen

Een lokale opruimactie kan met weinig middelen worden georganiseerd. Denk hierbij aan het faciliteren van materiaal, het ophalen van het zwerfafval en een kopje koffie of een ijsje (of eventueel een financiële beloning). Afhankelijk van het zelf organiserend vermogen van mensen, kost de organisatie meer of minder tijd. Het is echter van belang om altijd open te staan voor de ideeën en klachten waarmee bewoners komen, en daar snel en effectief op te kunnen reageren. Persoonlijk contact met actieve bewoners is belangrijk om de relatie op de lange termijn te behouden en versterken. Daar moet een gemeente of een bedrijf FTE voor uittrekken, bijvoorbeeld in de vorm van een wijkbeheerder. In sommige gevallen kunnen kosten gedragen worden door middel van sponsoring door organisaties en bedrijven die ook een belang hebben bij een schone buurt. Een grootschalige actie waarbij alle scholen of buurten worden betrokken kost meer geld aan projectleiding en promotiematerialen.
Er zijn bestaande formats, zoals de BeestenBende en Troeptrimmen, die door externe bureaus worden uitgevoerd. Die zijn vaak duurder, maar kosten de gemeente intern veel minder tijd.

Beloningssysteem – Sociale systemen

Het maatschappelijke praktijkvoorbeeld van "sociale systemen"	
Beschrijving van het systeem	De kern van de sociale systemen is het creëren, activeren en faciliteren van intrinsieke motivatie om aan de slag te gaan met hun eigen leefomgeving. Mensen worden op de korte en lange termijn in staat gesteld om het wenselijke gedrag vertonen. Sociale systemen kunnen zowel *top down* worden georganiseerd door een gemeente of een externe partij of *bottom up*, door betrokken bewoners of verenigingen.
Toepasbaarheid systeem (stedelijkheidsklasse, type zwerfvuilproblematiek)	Sociale systemen zijn geschikt voor gemeenten met sterke sociale cohesie, omdat de nadruk ligt op samen schoonmaken, vaak zonder (directe) financiële vergoeding. De systemen kunnen worden ingezet voor verschillende zwerfafvalproblematiek, zowel bij algemeen zwerfafval als zwerfafval met een duidelijk aanwijsbare oorzaak, zoals op een snoeproute. Kijk goed wat een individuen en groepen nodig hebben: hoeveel kunnen en willen mensen zelf doen? Vervolgens zijn er drie opties: 1. Het goede voorbeeld geven door opschoonacties te organiseren. Met of zonder extern bureau. 2. Initiatief uit de buurt of school ondersteunen door mee te denken, aan te jagen en (communicatie)materiaal aan te bieden. 3. Zelfbeheer door een groep of individu: organisatie zoveel mogelijk bij de bewoners leggen en zichtbaar maken opdat anderen het zien en positief beïnvloed worden.
Totale kosten per inwoner (systeem en ambtelijke overhead)	Een lokale opruimactie kan met heel weinig middelen worden georganiseerd. Het is belangrijk om te zorgen voor voldoende contactmomenten met de vrijwilligers, om de lange termijn relatie te versterken. Het inhuren van een extern bureau kost meer geld, maar scheelt tijd.
Effect op schoon (in ruimte en tijd)	Eenmalige of structurele opruimacties dragen bij aan de schoonheidsgraad in de gemeente. Vaak heeft de gemeente als doel om bewustwording en gedragsverandering op de lange termijn te bewerkstelligen. Daarvoor is het belangrijk om intrinsiek motiverende elementen toe te voegen aan de acties, zoals een mate van autonomie, een duidelijk achterliggend doel en nadruk op de sociale norm. Maak de acties zichtbaar, omdat het een positief effect heeft op anderen in de buurt. Bedenk dat dit een proces is, dat meerdere jaren zal kosten om gemeengoed te

	worden (maar ook op de korte termijn al positieve effecten heeft).
Neveneffecten binnen het domein (educatief/opvoedkundig effect)	Het educatieve aspect is een belangrijk onderdeel van sociale systemen. Een schone buurt, school en gemeente is de norm en volwassenen en kinderen worden zich bewust van het probleem en de rol die ze daarin kunnen spelen.
Neveneffecten buiten het domein (sociale cohesie, tegenprestatie, etc.)	Door samen belangeloos aan de slag te gaan voor een gezamenlijk doel, wordt de sociale cohesie in een groep, buurt of gemeente versterkt. Daarnaast zijn mensen niet alleen sociaal bezig, maar ook fysiek aan het bewegen. Sociale systemen kunnen ook worden ingezet om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en mensen die in isolement leven een zinvolle dagbesteding te geven en een kans om sociale contacten op te doen.
Welke gewenste effecten op schoon mist het systeem (en waar dus mogelijk aanvullend beleid voor nodig is)	Een goede monitoring op schoon en ook op gedrag ontbreekt. Dit systeem is vooral geschikt voor bestaande netwerken die intrinsiek gemotiveerd zijn om samen aan de slag te gaan met hun directe leefomgeving. Ze hebben een zijdelings effect op groepen of individuen die (nog) niet intrinsiek gemotiveerd zijn of geen onderdeel uitmaken van een sociaal netwerk.

Beloningssysteem – Funsystemen

Uitgebreide toelichting op het beloningssysteem

Werking van funsystemen

Funsystemen zijn er op gericht om gedragsverandering te bewerkstelligen door het gedrag leuk te maken. Een beroemd voorbeeld van de *funtheory* is de pianotrap: Volkswagen wilde mensen stimuleren om de trap te nemen en maakte er een piano van. Door een grappige of verrassende draai aan het gedrag te geven, kun je mensen stimuleren. Gemeenten en bedrijven kunnen een funsysteem bijvoorbeeld inzetten tijdens evenementen, of om aandacht te trekken voor andere acties om zwerfafval tegen te gaan.

Verschillende voorbeelden van funsystemen

We bespreken drie voorbeelden van funsystemen met betrekking tot zwerfafvalpreventie, ter inspiratie:

Bijzondere afvalbakken

Holle Bolle Gijs in de Efteling
Bron: de Efteling

Een afvalbak die iets toevoegt aan het traditionele concept, doorbreekt het automatische gedrag van mensen. De bak verrast, vraagt aandacht en maakt anders onzichtbaar gedrag zichtbaar. De bekendste pratende afvalbak is Holle Bolle Gijs in de Efteling. Holle Bolle Gijs verleidt kinderen en hun ouders tijdens hun dagje uit om hun afval in de bak te gooien, met een 'dank u wel' als beloning.

Gemeenten en andere organisaties kunnen dit principe ook toepassen. Vijf gemeenten in Friesland zetten 'pratende' afvalbakken op evenementen. Dit is onderdeel van het project Samen Fryslân Schoon, waarbij de gemeenten, in samenwerking met de Friese Milieufederatie, de strijd aangaan met zwerfafval. Als iemand afval in de afvalbak gooit, zegt de bak bijvoorbeeld 'dankjewel' of hoort men het afval vallen in een diepe put met een afsluitende plons.

In Engeland plaatste Keep Britain Tidy pratende vuilnisbakken in London en Liverpool. Beroemde Britten feliciteren mensen die iets in de bak gooien. Een prullenbak in Liverpool speelt een liedje van de (Liverpoolse) Beatles als mensen er afval ingooien. In Québec in Canada ging het heel ver: als iemand in een winkelcentrum een plastic flesje van de grond opraapte en weggooide, begon het hele gebouw massaal te klappen en te joelen. Iemand voelt zich dan voor even een held. Het filmpje gaat de hele wereld over en inspireert mensen om hetzelfde gedrag te vertonen.

Meer informatie is te vinden op:

- Holle Bolle Gijs in de Efteling: http://www.efteling.com/NL/sprookjesbos/Sprookjesbos-Holle-Bolle-Gijs.html
- Pratende afvalbakken in Friesland: http://www.friesemilieufederatie.nl/projecten/landschap/samen-fryslan-schoon/
- Keep Britain Tidy afvalbakken in Engeland: https://www.youtube.com/watch?v=iP2wTzIktX8
- Flashmob plastic flesje in Québec (CAN): https://www.youtube.com/watch?v=nNXG8AxqJuU

TrashUre Hunt

In Den Haag wordt regelmatig een TrashUre Hunt georganiseerd. Daarbij gaan groepen kinderen, surfers en families erop uit om van het afval dat zij tegenkomen op het strand schatten te maken. Voordat de troep de prullenbak in gaat, maken ze er kunstwerken van. Zoals plastic kastelen, exotische dieren van touw, autobanen van blik en ook verkleedpakken van visnet, achtergelaten speelgoed en nog veel meer. De zoektocht laat zien dat opruimen en plezier goed samen kunnen gaan. De kinderen leren spelenderwijs wat wel en niet op het strand thuishoort en dat spullen hergebruikt kunnen worden. Een keerzijde is dat het benadrukken van afval op de grond het gevoel kan versterken dat veel mensen afval veroorzaken. Dit kan een averechts effect hebben op gedrag.

Bron: TrashUre Hunt

- Website TrashUre Hunt: http://enterdreams.com/trashure-hunt/

#Zwerfie

De #zwerfie actie is een reactie op de populariteit van de selfie (een foto van jezelf, selfie was het woord van het jaar 2013): je maakt en deelt een foto van het opruimen van afval. In 2014 kon je meedoen aan de 30-dagen #zwerfie challenge: als je iedere dag een #zwerfie deelde, kreeg je na afloop een Dopper waterfles cadeau. Dat zorgt ervoor dat mensen het gedrag langere tijd volhouden. Het is belangrijk om bij een dergelijke actie te focussen op een schone omgeving, in plaats van op het fysieke stuk zwerfafval dat wordt opgeruimd. Ook hier geldt: het benadrukken van de hoeveelheid zwerfafval op straat kan een negatief effect hebben op gedrag.

- Website Stichting KLEAN: http://www.stichtingklean.nl/

Effect op schoon en gedrag

Er is geen onderzoek gedaan naar het effect van dergelijke systemen op de schoonheidsgraad in een gebied of het gedrag op de lange termijn. Kinderen en volwassenen komen op een leuke manier in aanraking met het onderwerp, het doorbreekt het automatische gedrag en daagt ze uit om mee te doen. Dat roept een positieve associatie op bij het opruimen van afval en dat heeft effect op het gedrag op de langere termijn. Zo zijn er kinderen die ook op eigen houtje TrashUre Hunts ondernemen. Na 30 dagen #zwerfies nemen en delen, valt zwerfafval je steeds meer op.

Dat kan ook verkeerd uitpakken: wanneer zwerfafval je steeds meer opvalt, kun je het idee krijgen dat iedereen zwerfafval veroorzaakt. Dat kan een negatieve invloed hebben op je motivatie om op te ruimen.

Pratende afvalbakken zullen effectiever zijn op evenementen dan in een alledaagse omgeving, vanwege het verrassingseffect. Denk er dus aan om ze te verplaatsen of te veranderen door de geluidjes aan te passen. Naast fun kan dit ook ingezet worden als een bevestiging van goed gedrag: een compliment.

Wat is de doelgroep?
Iedereen kan worden verrast door een funsysteem. Wel is het goed om rekening te houden met de doelgroep. In de Efteling werkt Holle Bolle Gijs goed voor jongere kinderen. Wellicht vinden adolescenten het leuker om afval naar een wandelende prullenbak te gooien of door een hoepel te schieten. Stem het geluid van de afvalbak bijvoorbeeld af op het evenement waar de bak staat. Kinderen kunnen ook een vliegwiel zijn om andere doelgroepen te bereiken. Zo trekken enthousiaste kinderen die mee hebben gedaan aan de TrashUre Hunt er met hun ouders op uit.

Communicatie en bekendheid
Wanneer de verrassing een belangrijk onderdeel is van het funsysteem, is het belangrijk om van tevoren niet teveel te communiceren over het funsysteem. Bij een actie als de #zwerfie of TrashUre Hunt is het wel van belang dat er over gecommuniceerd wordt via de lokale krant, websites en social media.

Rol van stakeholders
Een gemeente of een externe partij kan zelf initiatief nemen en samen met bijvoorbeeld de provinciale milieufederatie (zoals in Friesland) afvalbakken aanschaffen en inzetten. Daarnaast kunnen externe organisaties, stichtingen of individuen ondersteund worden door middel van financiële middelen, communicatiemiddelen of materiaal. Gemeenten en bedrijven kunnen organisaties zoals de TrashUre Hunt inhuren om een dag op pad te gaan met medewerkers of scholen.

Kosten van funsystemen
Een pratende afvalbak kost ongeveer €1.000. TrashUre Hunt kost een organisatie of school €5 per persoon om mee te doen aan de georganiseerde zoektocht. In het algemeen zijn funsystemen duurder dan opruimen door middel van het bestaande reinigingssysteem, indien het omgerekend wordt naar kosten per opgeruimde ton zwerfvuil. De meerwaarde van funsystemen zit vooral in vergroting van de bewustwording en doorbreking van ongewenst automatisch gedrag. Wat dit oplevert aan minder zwerfafval is moeilijk te kwantificeren.

Beloningssysteem – Funsysteem

Het maatschappelijke praktijkvoorbeeld van "funsystemen"	
Beschrijving van het systeem	Funsystemen zijn er op gericht om gedragsverandering te bewerkstelligen door het gedrag leuk te maken. Daardoor wordt er een positieve associatie opgeroepen bij het opruimen van afval en dat heeft effect op het gedrag op de langere termijn.
Toepasbaarheid systeem (stedelijkheidsklasse, type zwerfvuilproblematiek)	Gemeenten of bedrijven kunnen een funsysteem inzetten tijdens evenementen, of als versterker voor andere acties om zwerfafval tegen te gaan.
Totale kosten per inwoner (systeem en ambtelijke overhead)	In het algemeen zijn funsystemen duurder dan opruimen door middel van het bestaande reinigingssysteem, indien het omgerekend wordt naar kosten per opgeruimde ton zwerfvuil. De meerwaarde van funsystemen zit vooral in vergroting van de bewustwording en doorbreking van ongewenst automatisch gedrag. Wat dit oplevert is moeilijk te kwantificeren.
Effect op schoon (in ruimte en tijd)	Er is geen onderzoek gedaan naar het effect van dergelijke systemen op de schoonheidsgraad in een gebied of het gedrag op de lange termijn. De positieve associatie bij het opruimen van afval heeft vermoedelijk effect op het gedrag op de langere termijn.
Neveneffecten binnen het domein (educatief/opvoedkundig effect)	Funsystemen kunnen ook een opvoedend effect hebben. Tijdens de TrashUre Hunt worden kinderen en volwassenen zich al spelend bewust van de zwerfafvalproblematiek.
Neveneffecten buiten het domein (sociale cohesie, tegenprestatie, etc.)	
Welke gewenste effecten op schoon mist het systeem (en waar dus mogelijk aanvullend beleid voor nodig is)	Er is geen onderzoek gedaan naar het effect van dergelijke systemen op de schoonheidsgraad in een gebied of het gedrag op de lange termijn.

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Bijlage 3

Matrix met voorbeelden

Bijlage 3 Matrix met scala aan Nederlandse en internationale voorbeelden van beloningssystemen (project Schoon Belonen)

Datum 2-6-2015

Type beloningssysteem	Systeem	Naam voorbeeld	Systeem categorie	Type systeem	Hoofddoel	Incidenteel of structureel	Type doel zwerfafval	Doel tav zwerfafval	Doelgroep	Opbouw doelgroep	Omvang doelgroep	Locatie(s)	Beheer	Periode	Gedragsmaatregelen	Technische werkwijze	Communicatie	Resultaten op Schoon	Investering & inzet gemeenten	Evaluatie & Toekomstperspectief	Bronnen
Financieel Wedstrijd Opruimactie Fun				inleveren participatie eenmalig investeren			hoofd neven	preventief opruimen	Volwassenen Jongeren Organisaties Winkeliers	Individueel Groep			intern extern beide						Hoog (>50.000) Middel (10-50.000) Laag (<10.000)		
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Milieubende zwerfafval	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval >bewustwording	>Incidenteel	hoofd	>preventief	>jongeren	>Groep	300	Amstelveen	extern	2013, 2014	> De kinderen worden uitgedaagd om creatief aan de slag te gaan met het onderwerp: hoe zou het beter kunnen, wat kun je zelf doen? De drie beste ideeën worden tijdens een prijsuitreiking in de raadszaal bekend gemaakt. >De beste ideeen worden beloond en uitgevoerd.	Stichting Milieubende gaat 10 scholen langs om in 10 groepen een voorstelling over het milieu op te voeren. De leerlingen krijgen een boekje met tips en tricks. Één pagina van het boekje kan worden aangepast door de opdrachtgever, in dit geval de gemeente.			Middel		http://www.natuurmilieuweb.nl/2014/11/de-zwaluw-nes-aande-amstel-wint-milieubende-2014/. >interview www.milieubende.nl
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Gouden Grijper Trofee	>Sociaal >Financieel	>inleveren >participatie	>Zwerfafval >bewustwording	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>jongeren	>groep	400	Woerden	intern	2013,2014,2015	> Kinderen maken samen met de klas één dag de buurt rondom de school schoon. >De school met de meeste vuilniszakken wint de trofee en 150 euro.	Een maand voor het einde van het schooljaar begint in de gemeente Woerden de Gouden Grijper Trofee. Basisscholen melden zich aan met een klas of meerdere klassen (groep 1-8). De actieperiode duurt twee weken, waarbij de school één dag kiest waarop ze de omgeving gaan schoonmaken met die klas(sen). De bovenbouw groepen krijgen les van BOA-bikers (buitengewone opsporingsambtenaren), die doen een quiz met de leerlingen en vertellen over hun werk. De school krijgt 5 grijpers om de schoolomgeving blijvend schoon te kunnen houden (en 20 grijpers in bruikleen tijdens de wedstrijd). Daarnaast kan de school gebruik maken van het lespakket `Zwerfafval mooi niet!`.		88 vuilniszakken	Laag		http://www.woerden.tv/tv/Actueel/6302/Gouden_Grijper_Trofee_2013_.html. >interview
>Competitiesysteem	Wedstrijd	divers: Youtrash oa	>Sociaal		>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>preventief >opruimen	>Jongeren	>Individueel		Pijnacker-Nootdorp, Enschede, Maastricht			>Deelnemers uitdagen middels een wedstrijd	>Ontwerp prullenbak, fotowedstrijd, film met creatieve oplossing voor oplossen zwerfafval, zwerfafvalkunst, bedenken nieuwe aanpak.			Laag		https://www.facebook.com/pages/indeton/138434476221014
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Sportclubactie	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Sporters	>Groep		Nederland	extern	Doorlopend	>Sportclubs worden uitgedaagd een schoonmaakactie te houden, in ruil voor kans maken op sportclinic	Deelnemende sportclubs dienen lid te worden van SupporterSchoon.	Website		Laag		http://www.nederlandschoon.nl/wat-jij-kan-doen/sportclubactie
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Trash Lottery	> Sociaal	>eenmalig	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	> kampeerders	>Individueel		Biddinghuizen - Lowlands	extern	week	> kampeerders krijgen vuilniszak die ze met bon van programmaboekje kunnen inleveren. Maken kans op verschillende prijzen			Evaluatie volgt nog			project van NLS en Mojo http://supportervanschoon.pr.co/83288-s-werelds-eerste-vuilnisloterij-op-lowlands
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Schoonste strandpaviljoen'				>Incidenteel	hoofd	>preventief >opruimen	> strandpaviljoenhouders	>Individueel		Stranden	extern	zomer							http://www.strandnederland.nl/verkiezingen/
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Hou 't Schoon	>Sociaal	>eenmalig	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Jongeren	>Groep		Amstelveen, Zaanstad	extern	een dag	>Deelnemers uitdagen middels een wedstrijd met als prijs een buurt BBQ	> Kinderen kunnen zich aanmelden voor de casting > in totaal acht kinderen strijden om de schoonste woonwijk in een tv-spelshow > ze nemen het in een spannende, humoristische, leuke en educatieve spelshow tegen elkaar op met als doel: schoonste wijk	>Online media		Laag		http://www.houtschoon.nl/
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Actie Schone Waal	>Sociaal	>eenmalig	> Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel	300 Nijmegenaars?	Nijmegen, Waal	extern		> Actie Schone Waal roept Nijmegenaars op de Waal schoon te houden door middel van een gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid, acties en een wedstrijd. >Deelnemers uitdagen om zwerfafval op te ruimen langs de Waal en daar een #zwerfie van te posten. De mooiste zwerfies winnen een prijs. De eerste prijs: een winterovernachting voor twee bij Oortjeshekken	Damiaan Messing, voorzitter van pelgrimsroute 'Walk of Wisdom' roept mensen op om mee te helpen.	>Online media		laag		http://www.actieschonewaal.nl/
>Financieel systeem	Inleversysteem gericht op afvalscheiding	Afval Loont	Financieel	>inleveren	>Afvalscheiding	>Structureel	neven	>preventief	>Volwassenen >Organisaties	>Individueel	7000 deelnemers, waarvan 40% huishoudens	Avalex - Pijnacker-Nootdorp	extern	09.2011 t/m 11.2012	>Bewoners ontvangen een vergoeding per ingeleverde hoeveelheid afval.	>Bewoners kunnen zelf gescheiden afval aanbieden bij een filiaal	>Communicatiecampagne (flyers, posters, gemeentelijke kanalen, promotieteams op straat	>#grondstoffen +31%, restafval -9%. >Mogelijke afname aantal bijplaatsingen?	>Hoog >Niet bekend of investering wordt terugverdiend	>Pilot Pijnacker-Nootdorp gestaakt ivm overschreiding budget. Wethouder Nico Oudhof is vanwege deze affaire opgestapt. >Er loopt nu een nieuwe proef in Rotterdam-Hoogvliet, tot medio 2015. Evaluatie start in jan. 2015 >Barendrecht volgt waarschijnlijk in oktober 2014. Andere optionele gemeenten zijn Noordwijk, Zwolle, Valkenswaard. >Systeem wordt ook verkend voor buurt, kerk, verenigingen, scholen. > Etten-Leur heeft soortgelijk systeem in eigen beheer. Evaluatie in okt 2014. Tussen resultaten positief op schoon.	http://www.afvalloont.nl/
>Financieel systeem	Inleversysteem gericht op afvalscheiding	Retourette	>Financieel	>inleveren	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel	30 locaties. Per locatie verzorgingsgebied van ca. 7500 inwoners	versies 1.0 en 2.0 bij supermarkten. 1e locatie is Schiedam in 1995. Versie 3.0 diverse locaties in NL	extern	>start in 1995	>Gebruikers kunnen max. 20 stromen inleveren (glas, PET, frituurvet, cardridges, batterijen,etc.) >Per ingeleverde retourstroom steunt de gebruiker een gekozen goed doel (5% van de winst gaat naar goed doel)	>Ingeleverde stromen komen in retourkist terecht. Zodra er voldoende kisten vol zijn, opgehaald door vrachtwagen voor sortering.	>Via website Retourette	n.b.	>Hoog >60.000 per jaar per locatie.	>Inzet werknemers met afstand tot arbeidsmarkt bij het sorteren mogelijk. > Oude vestigingen worden gesloten. Verder met nieuw concept, hierover in gesprek met Rotterdam ivm vestiging in centrum. >Toekomst niet duidelijk. Rotterdam besluit in sept. 2014 over opening vestiging in centrum. >Locatie Oostzaan gesloten vanwege vele	http://www.retourette.nl/
>Financieel systeem	Inleversysteem gericht op bestrijding zwerfafval	Emballageautomaat	>Financieel >Sociaal (vergoeding aan goed doel)	>inleveren	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	>Individueel	alle hh in NL	Supermarkten, scholen	extern (Tomra)	Doorlopend	>Bij aanschaf product wordt statiegeld betaald. Gebruikers leveren plastic flessen in via een automaat. Per ingeleverde fles ontvangt gebruiker een vergoeding.	>Emballage automaat in supermarkt neemt flessen met statiegeld in. Gebruiker krijgt geld retour bij kassa met embalagebon. Systeem ook geschikt voor kleine PET-flessen, blik en drankenkartons.		n.b.	Laag	>Inmiddels emballageautomaten TOMRA bij supermarkten voor lege flesjes en blikjes zonder statiegeld. Gemeengten Eerbeek, Gorcum, Vledder, Oldenzaal. Apeldoorn en Veghel gaan dit najaar van start. >Ook emballageautomaten bij scholen i.c.m. loterijprogramma. In Veghel start 1 sept 2014 proef Green-Upsysteem. >In Raamovereenkomst is afgesproken dat statiegeld wordt afgeschaft indien bedrijfsleven aan gestelde voorwaarden voldoet.	

Type beloningssysteem	Systeem	Naam voorbeeld	Systeem categorie	Type systeem	Hoofddoel	Incidenteel of structureel	Type doel zwerfafval	Doel tav zwerfafval	Doelgroep	Opbouw doelgroep	Omvang doelgroep	Locatie(s)	Beheer	Periode	Gedragsmaatregelen	Technische werkwijze	Communicatie	Resultaten op Schoon	Investering & inzet gemeenten	Evaluatie & Toekomstperspectief	Bronnen
>Financieel systeem	Inleversysteem gericht op afvalscheiding	Ecoeuro's	>Financieel >Sociaal (vergoeding aan goed doel)	>inleveren	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	>Individueel	vooralsnog stations R'dam Alexander en Schiedam	Stations, maar kan oook op supermarkten, scholen, bedrijfskantines	extern (Ecoeuro's)	Doorlopend	> Inleveren van flesjes en blikjes levert een tegoedbon op.	> Flesjes (250ml tot en met 500ml) en blikjes kunnen in de Ecoeuro Machines worden ingeleverd. Per item ontvangt men een kortingsbon van € 0,15. Deze kan woren ingeleverd bijde Brood Express, de Ezprezzo, en de Bram Ladage. Of men kan ervoor zorgen om een donatie te doen aan Diergaarde Blijdorp. Men is bezig om ook bij scholen automaten te plaatsen waarmee gespaard kan worden voor Eco-euro's die grbuikt kunnen worden om spullen vor de klas te kopen.	In media Social media	n.b.	Niet bekend		http://www.ecoeuros.nl/voorbeeld-pagina/
>Financieel systeem	Inleversysteem gericht op bestrijding zwerfafval	Plasticpunt	>Financieel >Sociaal (vergoeding aan goed doel)	>inleveren	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	>Individueel		Proef bij supermarkt in Horst a/d Maas	extern (Idcan)		>Ter plekke krijgt gebruiker een bon die in supermarkt gebruikt kan worden of voor een goed doel				Middel-hoog	>Mogelijk ook getoetst in Veghel	http://www.plasticpunt.nl/
>Financieel systeem	Inleversysteem	Terra-Cycle	>Financieel >Sociaal (vergoeding aan goed doel)	>inleveren	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>opruimen	>Jongeren	>Individueel		Landelijk	extern		> Bewustmaking van kinderen om snoeppapiertjes en snoepverpakkingen niet weg te gooien. Met de snoeppapiertjes kan gespaard worden voor een goed doel.	> Aanmelden op Terra-Cycle. >Snoeppapiertjes/verpakkingen verzamelen en deze in een doos gratis sturen aan Terra-Cycle (hiervoor wordt een verzendlabel aangeboden) > Sparen voor een goed doel	> Folders	> Bewustwording	Laag		http://www.terracycle.nl/nl/brigades/snoep-brigade.html
>Financieel systeem	Locale munt	Deventer Schoonfamilie (DSF)	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval >Leefomgeving	>Structureel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	>Individueel >Groep	>4000 huishoudens zijn lid (10% van #hh in Deventer) >Winkeliersverenigingen, corporaties, scholen, bedrijven lid	Deventer, Cambio	intern	>start in 2002	>Iedere gebruiker ontvangt munten (Cambi) per ingeleverde zak zwerfafval voor gereedschap, diensten en Go-Ahead producten gekocht kunnen worden >Tevens programma "Clean it" voor jongeren 13-23 om eigen hangplek schoon te houden	>Aanmelden via aanmeldingskaart of tijdens actie. >Zwerafval wordt opgehaald door Cambio >Lidmaatschap DSF wordt verlengd indien 1X/jaar een koeriersopdracht wordt ontvangen.	>Gerichte mailings >folders incl. aanmeldingskaart >Uitingen gericht op familie. Bijvoorbeeld Oma Baps, Boy Blindganger (tienerzoon).	>10% lidmaatschap	n.b.	>Koppeling schone leefomgeving aan duurzaamheid. >Cambio heeft franchiseformule ontwikkeld voor geinteresseerde gemeenten	
>Financieel systeem	Locale munt	Makkies	>Financieel >Sociaal	>participatie		>Structureel	neven	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel		Amsterdam Oost	extern		>Mensen kunnen door het verlenen van diensten, bijvoorbeeld zwerfvuilacties, Makkies verdienen	>Mensen melden zich aan >eEr zijn verschillende klussen om uit te voeren, waaronder zwervuilacties >De makkies kun je weer gebruiken om wederdiensten te vragen of beloningen (bv bioscoopkaartjes) te ontvangen	>folders >sociale media		Laag		http://www.makkie.cc/
>Financieel systeem	Locale munt	Schapekoppen	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval >Leefomgeving	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Volwassenen	>Individueel		Dordrecht	intern		>Voor werkzaamheden ontvangen bewoners punten. Daarmee ontvangen zij bijvoorbeeld een tweede bioscoopbon gratis.	>Ondernemers wordt gevraagd een aanbieding te doen.					
>Financieel systeem	Locale munt	Crownies	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval >Leefomgeving	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Jongeren vanaf 8 jaar >Volwassenen >Winkeliers	>Individueel	350 deelnemers sinds start	Den Haag	intern		>Verdienen van Crownies voor vrijwilligerswerk. In te ruilen voor vrijkaartje zwemmen, skateles, etc. >Diverse buurtinitiatieven om zwerfafval op te ruimen (Opgeruimd staat netjes, Zijdekids Bouwlust, Koningin Sophiepark, veegploeg Hondiusstraat) >Zijdekids: Naast opruimen worden foto´s gemaakt van zwerfafval zodat iedereen kan zien	>Helder stappenplan voor ondersteuning en starten initiatieven >Afspraken voor initiatieven vastgelegd in een deal >Overzicht alle initiatieven via website >Participatiegids met succesvolle initiatieven >Verdiende munten uit te geven in participatiewinkel	>Website >participatiekaart >Participatiegids				www.crownies.nl www.participatiekaart.nl denhaag.nl/aandeslag
>Financieel systeem	Vergoeding voor groepsinzet	Gulden Klinker	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval >Leefomgeving	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Winkeliers	>Groep	ca. 100 locaties	Den Haag	intern	>start in 2002	>Bewoners ontvangen een aandenken als na een jaar de deal is uitgevoerd.	>Een steen in de straat + € 1.000 vergoeding als aanmoediging voor verbetering leefomgeving door groep	>website				
>Financieel systeem	Zakgeld	Zakgeld project	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval >Kennismaken arbeidsproces door kinderen >Verminderen overlast door jongeren	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Jongeren (evt. kansarm)	>Individueel		Amsterdam, Rotterdam, Tilburg, Hengelo, Oirschot, Oss, Ede	intern		>Kinderen krijgen een vergoeding (bv 2,50 per uur) voor opruimen zwerfafval	>Onder begeleiding worden maatschappelijke taken zoals prikken zwerfafval uitgevoerd.	>Scholen >Jongeren/jeugdwerk	>Postief tav schoonhouden wijk en verminderen overlast >Werkervaringsaspect minder belangrijk	Laag	>Verschilt per gemeente	http://www.hengelose-es.nl/archief/kerst-editie/523-zakgeld-project-geerdink
>Fun systeem	Funfactor	#Zwerfie	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel			extern	>2014	Mensen worden uitgedaagd 30 dagen lang elke dag een stuk zwerfvuil op te rapen de te delen. Als ze dat volhouden krijgen ze een Dopper.		Website KLEAN				http://www.kleanworldwide.nl/klean-zwerfie-challenge/
>Fun systeem	Funfactor	Treasure Hunt	>Sociaal	>eenmalig	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Groep		Scheveningen e.o	extern	>sinds 2013	Wekelijks trekken kinderen, surfers en families erop uit om van het afval dat zij tegenkomen ware schatten te creëren. Voor kinderen is de afvalbak vanaf nu een schatkist, oftewel een echte TrashUre Chest!	TrashUre Hunters zijn de piraten, de schatzoekers en alles wat niet in de natuur hoort zijn de schatten. Voordat de troep de prullenbak in gaat, worden er kunstwerken en schatten van gemaakt	>Website >Facebook		Laag	Wordt door NLS niet meer ondrsteund	Trashurehunt.org
>Fun systeem	Funfactor	Holle Bolle Gijs	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Jongeren	>Individueel		Efteling	intern		>Inzameling (zwerf)afval belonen door "dank u wel"				Laag		http://www.efteling.com/NL/sprookjesbos/Sprookjesbos-Holle-Bolle-Gijs.html
>Fun systeem	Funfactor	Haagse Hopjes	>Sociaal	>participatie	>Goed gedrag >Zwerfafval	>Structureel	neven	>preventief >opruimen	>Jongeren	>Individueel		diverse in Den Haag		sinds 1996	>Uitleen van sport- en spelmaterialen op pleinen in ruil voor goed gedrag.						
>Fun systeem	Funfactor	Friesland Schoon	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel		Friesland		2014-2015	>Inzameling (zwerf)afval belonen door "dank u wel"	Als iemand afval in de afvalbak gooit, zegt de bak bijvoorbeeld 'dankjewel' of hoort men het afval vallen in een diepe put met een afsluitende plons. Worden ingezet bij evenementen			Laag		http://www.friesemilieufederatie.nl/nieuws/pratende-afvalbakken-voor-een-schoon-fryslan/
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent groep	Snoeproute Valuascollege	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval >Leefomgeving	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Jongeren	>Groep		Venlo, Valuascollege	intern		>Leerlingen uit HAVO 5 en VWO 6 ruimen afval op en als beloning ontvangt men een bijdrage aan afstudeergala. >Preventie (de leerlingen hebben er baat bij dat het schoon blijft/schoner wordt); >hogere jaars geven het goede voorbeeld en hebben makkelijker de mogelijkheid om andere leerlingen aan te spreken op hun gedrag (want zij zijn nu belanghebbend);	>Leerlingen uit HAVO 5 en VWO 6 ruimen afval op in ruil voor een beloning (bijdrage aan afstudeergala – alleen vaste lasten, geen bijdrage aan drankkosten o.i.d.). >Gemeente (geld uit afvalfonds), school en ondernemer waren bereid om geld hiervoor ter beschikking te stellen. >De leerlingen hebben e.e.a. zelf georganiseerd (bv. schema met "wie gaat wanneer schoonmaken?").		>Positief en ook de omgeving reageert positief	Laag		http://www.omroepvenlo.nl/nieuws/artikel/27353/valuascollege-pakt-zwerfafval-aan-met-snoeproute http://www.valuascollege.nl/actueel/nieuws/snoeproute/540/
>Sociaal systeem	Opruimactie - eendags groep	Zwerfafvaldag	>Sociaal	>eenmalig	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	>Groep	350 inwoners	Oude Ijsselstreek	intern		>Beloning via publicatie en leefbaarheidsbonnen voor projecten in de buurt.	>Eenmalig opruimen zwerfafval in een groep. >gemeente faciliteert met middelen		500 volle afvalzakken in één ochtend.	Middel		http://gemeente.oude-ijsselstreek.nl/nieuws/2014/02/17/vrijwilligers_gezocht_voor_zwerfafvaldag
>Sociaal systeem	Opruimactie - eendags groep	Beach Clean Tour	>Sociaal	>eenmalig	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Groep		Alle kunstplaatsen NL	extern		>Beloning met een mooie dag op het strand (soms met lunch, lezingen of andere beloningen)	Van Cadzand naar Schiermonnikoog in één maand. Elke dag 10 km.	>Online media	2013: 563 vrijwilligers, 6590 kg zwerfafval	Laag		
>Sociaal systeem	Opruimactie-eendags groep	Schoonmaakdag	>Sociaal	>eenmalig	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>jongeren	>Groep	>Groep 7 van Antoniusschool, 72 kinderen	Kudelstaart	intern	een dag	>Beloning in de vorm van een ijsje	>Eenmalig opruimen zwerfafval in een groep. >gemeente faciliteert met middelen		200 kilo zwerfafval	Laag		http://www.dichtbij.nl/amstelland/regionaal-nieuws/artikel/3716137/antoniusschool-haalt-200-kilo-zwerfvuil-op.aspx http://www.meerlanden.nl/searchnews_nl.html?id=879
>Sociaal systeem	Opruimactie-eendags Individueel/ groep	Apeldoorn Rein Lege berm, volle knip	>Financieel	>inleveren	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel >groep is mogelijk	Gericht op inwoners, verenigingen en scholen van de gemeente Apeldoorn	Apeldoorn	Beide (Tomra)		>Bewoners meer betrekken bij het opruimen en schoonhouden van hun eigen omgeving.	>Tijdens de actiedag Lege berm, volle knip ontvangt men per ingeleverd blikje of flesje 10 cent.	>website gemeente >Website Tomra >social media	> Bewustwording			http://www.apeldoorn.nl/Lege-berm-volle-knip

Type beloningssysteem	Systeem	Naam voorbeeld	Systeem categorie	Type systeem	Hoofddoel	Incidenteel of structureel	Type doel zwerfafval	Doel tav zwerfafval	Doelgroep	Opbouw doelgroep	Omvang doelgroep	Locatie(s)	Beheer	Periode	Gedragsmaatregelen	Technische werkwijze	Communicatie	Resultaten op Schoon	Investering & inzet gemeenten	Evaluatie & Toekomstsperspectief	Bronnen
>Sociaal systeem	Opruimactie-eendags Individueel/ groep	Apeldoorn Rein Het geld ligt op straat…	>Financieel	>inleveren	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>opruimen	>Jongeren	>Individueel >groep is mogelijk	Gericht op inwoners onder 16 jaar van de gemeente Apeldoorn	Apeldoorn	intern		>Bewoners meer betrekken bij het opruimen en schoonhouden van hun eigen omgeving.	>Op nieuwsjaardags kunnen jongeren tot 16 jaar vuurwerk inleveren op verschillende punten in de stad. Hiervoor ontvangen ze €0,50 per zak.	>website gemeente >social media	> Bewustwording	laag		http://www.apeldoorn.nl/ter/digitaallok et/inwoners-Apeldoorn-Rein/Apeldoorn-Rein.html
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent groep	Beestenbende	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Groep		Cuijck, Doetichem, Leiden, Leidschendam-Voorburg, Middelburg, Vlissingen, Oss, Wijchen, Winterswijk			>Opruimen zwerfafval door kinderen in eigen buurt in ruil voor sparen voor cadeaus/deelname evenementen.	>Overeenkomst tussen gemeente en straat/wijk >Team met kinderen onder begeleiding van een volwassene.			Hoog		www.mijnbeestenbede.nl
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent individueel	Adoptieafvalbak	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief	>Volwassenen >Ondernemers	>Individueel		Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Groningen, Houten, Sliedrecht, Velp	intern	divers	>Bewoners die zelf willen verantwoordelijk voor leegmaken van afvalbakken,	>Gemeente faciliteert de bakken en schoonmaakmiddelen	>website >Locale krant >Bijeenkomsten		Laag		
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent groep	Bedrijven Investering Zone (BIZ)	>Sociaal	>investeren	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd		>Bedrijven	>Groep	19 winkelgebiedenen 1 bedrijventerrein	Den Haag		>2010-2012	>Gezamenlijk investeren in kwaliteit bedrijfsomgeving	>Activiteiten aanvullend op die van gemeente >Als een meerderheid voor deelname is, betalen alle ondernemers verplicht mee.			Laag	>In 2014 meer duidelijkheid over vervolg	
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent groep	Inzamelen door scholen	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Scholieren	>Groep		>Den Haag: Zandvlietcollege >Nijkerk: Accent Praktijkonderwijs		DH:sinds 2009 NK:sinds 2013	DH: Leerlingen ruimen zelf op en houden ook toezicht (zonder expliciete beloning) NK: Leerlingen ruimen zwerfafval op voor een beloning	DH: Convenant met diverse stakeholders DH: Milieu-educatie en extra afvalbakken				>Apeldoorn start dit najaar een spaarsysteem op scholen met beloning van leerlingen.	
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent groep	>Clean River >High Clean	>Sociaal	>participatie	>Dagbesteding >Zwerfafval	>Structureel	neven	>opruimen	>dak- en thuislozen >(ex)verslaafden	>Groep		Den Haag			>Dak- en thuislozen ruimen openbare ruimte op tegen een vergoeding						
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent groep	Oranjefeesten	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>opruimen	>Jongeren	>Groep		Oss		>2014	Kinderen ruimen zelf afval op in ruil voor beloning	Betreft een evenement! Na afloop van Oranjefeesten ruimen kinderen zelf het afval van de vrijmarkt op en krijgen als beloning een medaille		Evenemententerrein is schoon	Laag		
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent - groep	Natuurlijk Schoon	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval >bewustwording	>Structureel	hoofd	>preventief >opruimen	>Basisschoolleerlingen	>Groep	16.000 kinderen in 2014	Gemeenten in provincie Overijssel	extern	2010-2015	>Met klas of school een week lang aandacht besteden aan zwerfafval en samen opruimen	>ROVA faciliteert scholen met spullen om zwerfafv al te verzamelen in de week van Natuurlijk Schoon	>Via scholen, facebook en website		>Laag	>Steeds meer leerlingen en scholen doen mee	http://www.rova.nl/natuurlijkschoon/w erkwijze
>Sociaal systeem	Opruimactie - individueel	Klasbakkenactie	>Sociaal >Financieel	>inleveren >participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	Individueel	Ca 3000	Voorstad Oost Deventer	extern	2014-2015	>Inwoners van Voorstad Oost kunnen zich aanmelden voor een speciale Go Ahead Eagles afvalbak en verdienen voor elke volle bak een gratis toegangskaartje. De echte opruimdiehards kunnen zelfs sparen voor een prachtige Go Ahead Eagles bike!	>Aanmelden bij Deventer Schoon Familie, klasbak ophalen bij basisschool	Website, flyers		Laag		http://www.deventerschoonfamilie.nl/B asis.aspx?Tid=2&Lid=3&Lit=VIEW&Hmi=3&Smi=0&STIJL=2&Act=846&Query=DSF U_nieuws.Id=211
>Sociaal systeem	Opruimactie - individueel	Zwerfafval Afval Pakkers-speldje	>Sociaal	>participatie	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>preventief >opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel		Dordrecht, Houten, Leeuwarden, Oude Ijsselstreek, Rotterdam, Wageningen			>ZAP-spelt om vrijwilligers in zonnetje te zetten.				Laag		www.nederlandschoon.nl/zap

Internationaal

Type beloningssysteem	Systeem	Naam voorbeeld	Systeem categorie	Type systeem	Hoofddoel	Incidenteel of structureel	Type doel zwerfafval	Doel tav zwerfafval	Doelgroep	Opbouw doelgroep	Omvang doelgroep	Locatie(s)	Beheer	Periode	Gedragsmaatregelen	Technische werkwijze	Communicatie	Resultaten op Schoon	Investering & inzet gemeenten	Evaluatie & Toekomstsperspectief	Bronnen
>Financieel systeem	Retoursysteem	Reverse Vending Machine	Financieel	>inleveren	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel	proef: 10 automaten doel voor komende jaren is 2000 automaten	China (INCOM), Urbaan, nabij openbaar vervoer. Oa bij universiteiten, winkelcentra, bedrijven en in wijken	extern		>Per ingeleverde fles ontvangt gebruiker een vergoeding. Tegoed wordt op hun metrokaart gezet of gedoneerd aan goed doel.	>Camera identificeert de plastic flessen. Flessen worden factor 3 verdicht en gesorteerd. Zodra machine gevuld is, ontvangt afvalinzamelaar een signaal. Automaat ook geschikt voor papier en blik.	n.b.	n.b.	n.b.	>Pilots in Shanghai, Suzhou, Wuxi, Hanzhou	>China Daily (2012)
>Financieel systeem	Retoursysteem	Recyclebank	>Financieel	>Inleveren >Participatie	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief	>Volwassenen	>Individueel	300 gemeenschappen met 4 mln leden.	Verenigde Staten (VS) en Groot-Brittanie (GB). 1e pilot in 2 wijken van Philadelphia	extern	>start in 2004	>Beloning van groene acties zoals recyling, donatie kleding, etc. >Ook punten te verdienen met online onderwijs via invullen quizen en lidmaken vrienden. >Iedere gebruiker ontvangt punten per actie. Punten leveren korting bij winkels.	>Locale overheden zorgen voor inzameling.	>Website >Nieuwsbrief >Reclame		Laag		www.recyclebank.com
>Financieel systeem	Retoursysteem	Einwegpfand	>Financieel	>inleveren	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	>preventief	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel	Bevolking Duitsland	Duitsland	intern	2003-heden	>Voor ingeleverde wegwerpverpakkingen ontvangt de inleveraar geld. Hierdoor worden minder verpakkingen weggegooid	>Alle winkels die wegwerpverpakkingen verkopen moeten ook alle wegwerpverpakkingen aannemen. Het statiegeld bedrag is €0,25	>P op verpakkingen met pfand (statiegeld)	>95% van de wegwerpverpakkingen wordt geretouneerd	Laag	Het aantal herbruikbare verpakkingen is aanzienlijk gedaald sinds de invoering van dit systeem. Statiegeld op herbruikbare verpakkingen is vrijwillig.	http://de.wikipedia.org/wiki/Einwegpfand
>Financieel systeem	Retoursysteem	Greenmoney	>financieel	participatie	>afvalscheiding	>Structureel	Neven	preventief	>Volwassenen >Jongeren >Winkeliers >organisaties	Individueel	Inwoners Australië	Australië	extern		>Burgers worden beloond voor het scheiden van afval. Locale bedrijven worden aangemoedigd om zich aan te melden door naamsbekendheid te beloven.	>Burgers die zich aangemeld hebben op de website leveren gescheiden afval via hun persoonlijke recycling container. Hier krijgen ze punten voor die ze kunnen verzilveren voor allerdaagse producten van bedrijven die zich hebben aangesloten bij greenmoney.	website, krant, magazines				https://www.greenmoney.com.au/
>Financieel systeem	Retoursysteem	Retour is terug	>Financieel	>inleveren	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel		>preventief	>Volwassenen	>Individueel	ca. 7200 huishoudens	Zonhoven (Belgie)	intern	2011-2004	>Aankoop van drank in herbruikbare verpakkingen beloont met punten via een elektronisch spaarsysteem.	>Inwoners die drank in retourverpakking kopen krijgen korting op afvalstoffenheffing. Per grootte fles bepaalde hoeveelheidpunten. Max. korting is € 8,75 pppj.	>communicatiecampange (mailing, folder, affiche, strooibriefje, point of sales materiaal, infostand markt, informatiestickers glasbak, PR, acties)	>30% bevolking participeert >1/3 aankoop met retourverpakkingen	>Hoog (ca € 21-26 phhpj om ¨proef)	Bij landedelijke uitrol zouden kosten en maatschappelijke baten in evenwicht zijn.	
>Financieel systeem	locale munt	e-portemonnee	>financieel	participatie	>milieuvriendelijk gedrag stimuleren	>Structureel	neven	>opruimen	>Volwassenen >Jongeren	Individueel	Bevolking Belgisch Limburg	Belgisch Limburg	extern		>Burgers worden beloond voor milieuvriendelijk gedrag, hieronder valt ook het organiseren van een zwerfvuilopruimactie.	> Burgers kunnen punten verdienen voor het organiseren van een zwerfvuilopruimactie. Deze kunnen ze verzilveren voor duurzame producten (spaarlampen, douchetimers, etc..)	website				http://www.e-portemonnee.be/hoe-het-werkt
>Groepsactiesysteem	Opruimactie - eenmalig	Ren Strand Dag	>Social	Participatie	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel > Groep	2000 vrijwilligers	Strand van Denemarken	extern	2014	>Deelnemers kunnen een prijs winnen als ze foto's nemen en de bijbehorende app gebruiken	>Groepen die zich aanmelden krijgen handschoenen en tassen. Er is een app gemaakt. Deelnemers kunnen prijzen winnen als ze foto's maken van het opruimen	App, posters, website	10500 stukken puin werden in 2013 opgeruimd			https://www.holddanmarkrent.dk/renstrand dag
>Sociaal systeem	Opruimactie permanent	Adopt-a-street	>social	participatie	>Zwerfafval	>Structureel	Hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Winkeliers	Groep	Inwoners Seatlle 650.000	Seattle (en vele andere Amerikaanse steden)	intern	1988	>Burgers worden aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid voor het schoon houden van hun eigen straat. De gemeente verstrekt benodigde producten.	>Vrijwilligers kunnen zich aanmelden en ontvangen een uitgebreide clean-up kit. Additionele producten kunnen met een formulier besteld worden	website, nieuwsbrief		hoog		http://www.seattle.gov/util/environmentco nservation/getinvolved/adoptastreet/
>Sociaal systeem	Opruimactie individueel	let's do it in de vuilbak	>sociaal	participatie	>Zwerfafval	>Structureel	Hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren	Individueel	bevolking west Vlaanderen	West Vlaanderen	extern	2012 - heden	>Burgers worden aangemoedind om een stuk grond op te eissen dat ze schoon gaan houden. Er wordt op een sneeuwbaleffect gehoopt	> Individuen kunnen zich aanmelden op de website waar ze een stuk grond kunnen claimen. Ze krijgen een opruimkit van de gemeente. Social media wordt ingezet voor het beoogde sneeuwbaleffect	website, social media				http://www.letsdoitindevuilbak.be/Buurt/D ecampagne.aspx
>Sociaal systeem	Opruimactie	senpro	>financieel >sociaal	participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	opruimen > preventie	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	groep	bevolking Beringen	Beringen	intern		>individuen, verenigingen, buurtcomitees, of bewonersinitiatieven worden aangespoort om mee te doen met zwerfvuilprojecten voor een finaciële vergoeding	>Deelnemers krijgen afhankelijk van het project een vergoeding: opruimen €1 per uur + €5 per m3; beheerswerken (jongeren): €1 per uur, in natuurgebieden €2 per uur; huur herbruikbare bekers: <500 bezoekers €75, >500 bezoekers €100; aankoop herbruikbare bekers: 50% investering. Maximaal €250. Tevens worden materialen uitgeleend.	website				http://www.beringen.be/nl/content/record/ 80-191/opruimacties-senpro.html
>Sociaal systeem	Opruimactie	schone bende	>financieel >sociaal	participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	groep	Bevolking Mechelen	Mechelen	intern		>verenigingen, buurtcomitees, of bewonersinitiatieven worden aangespoort om mee te doen met zwerfvuilprojecten voor een finaciële vergoeding	>Deelnemende groepen krijgen benodigd materiaal en moeten 2 of 3 maal per jaar aan een zwerfvuilproject meedoen. Afhankelijk van de grootte van het project krijgen ze een financiele toelage (max 675 euro voor 270 tot 315 uren werk)	website				http://www.mechelen.be/_uploads/Diensten/Wijk__en_dorpszaken/downloads/20140117_SB_reglement_nieuw.pdf
>Sociaal systeem	Opruimactie permanent	Netheidscharter	>social	participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	opruimen	>volwassenen	>groep	Bevolking Gent	Gent	extern		>Burgers worden aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid voor het schoon houden van hun eigen straat. De gemeente verstrekt benodigde producten.	>Deelnemers krijgen een herkenbare outfit, het benodigde materiaal, en een verzekering burgerlijke aansprakelijkheid en lichamelijke ongevallen	website				http://www.gent.be/netheidscharter

Type beloningssysteem	Systeem	Naam voorbeeld	Systeem categorie	Type systeem	Hoofddoel	Incidenteel of structureel	Type doel zwerfafval	Doel tav zwerfafval	Doelgroep	Opbouw doelgroep	Omvang doelgroep	Locatie(s)	Beheer	Periode	Gedragsmaatregelen	Technische werkwijze	Communicatie	Resultaten op Schoon	Investering & inzet gemeenten	Evaluatie & Toekomstperspectief	Bronnen
>Sociaal systeem	Opruimactie permanent indivudueel	Straatvrijwilliger	>social	participatie	>Zwerfafval	>Structureel	Hoofd	Opruimen	>Volwassenen	>Individueel	Bevolking Antwerpen	Antwerpen	intern		>Burgers worden aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid voor het schoon houden van hun eigen straat. De gemeente verstrekt benodigde producten.	>Deelnemers krijgen een herkenbare outfit, het benodigde materiaal, en een verzekering burgerlijke aanspraakelijkheid en lichamelijke ongevallen	website, e-loket				http://opsinjoren.be/product/straatvrijwilliger
>Sociaal systeem	Opruimactie - eenmalig	Ren Strand Dag	>Social	Participatie	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel > Groep	2000 vrijwilligers	Strand van Denemarken	extern	2014	>Deelnemers kunnen een prijs winnen als ze foto's nemen en de bijbehorende app gebruiken	>Groepen die zich aanmelden krijgen handschoenen en tassen. Er is een app gemaakt. Deelnemers kunnen prijzen winnen als ze foto's maken van het opruimen	App, posters, website	10500 stukken puin werden in 2013 opgeruimd			https://www.holddanmarkrent.dk/renstranddag
>Sociaal systeem	Opruimactie - eenmalig					>Incidenteel		opruimen	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel > Groep	Oud Heverlee	Oud Heverlee	intern	2014	>Deelnemers krijgen een opruimkit en worden bij het onthullen van een zwerfvuilkunstwerk in het zonnetje gezet	>Deelnemers krijgen een opruimkit en worden bij het onthullen van een zwerfvuilkunstwerk in het zonnetje gezet					
>Sociaal systeem	Opruimactie - eenmalig	Keerbergen ruimt	>Social	>participatie	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren	Groep	Keerbergen	Keerbergen	intern	2014							
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent	The Great Nova Scotia Pick-Me-Up	>Social	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	Groep	Alle inwoners van Nova Scotia	Nova Scotia	intern		> Deelnemers krijgen een grais clean up kit	> Deelnemers krijgen een cleanup kit	website, posters		middel		http://www.halifax.ca/recycle/litter.php
>Sociaal systeem	Opruimactie - permanent individueel	Netheidsverantwoordelijk	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval	>Structureel	hoofd	opruimen	>Volwassenen >Jongeren >Organisaties	>Individueel > Groep	Alle straten in gemeente Mol (BE), 35 000 inwoners	Mol (Belgie)	intern	2013-heden	>Individuen krijgen een waardebon van maximaal 30 euro. >Hiervoor dient men minimaal 3 keer per jaar 500 meter straat schoon te maken. >Voor verenigingen of scholen gaat het vaak om een meervoud. >Hun financiële beloning hangt rechtstreeks af van het aantal kilometer straat dat wordt proper gehouden.	>Je verzamelt het afval op een afgesproken plaatst waarna de gemeentedienst het daar ophaalt.	>Website >Brochure	>75% van de straten worden schoon gehouden door netheidsverantwoordelijken.	Laag		http://www.gemeentemol.be/product/955/netheidsverantwoordelijken-vrijwilligers
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Where have you bin?	>Financieel	>participatie	>Zwerfafval	>Incidenteel	hoofd	>preventief	>Volwassenen >Jongeren	>Individueel	Jong volwassenen in Louth	Louth (Ierland)	intern		>Individuen kunnen 100 euro winnen als ze worden 'gesnapt' terwijl ze iets in de vuilnisbak gooien.	>Lokale radio-omroep houdt bepaalde vuilnisbakken in de gaten en verrast mensen met beloning	>Radio >Website		Laag		http://www.louthcoco.ie/en/Services/Environment/WhereHaveYouBin/
>Competitiesysteem	Wedstrijd	Green Bag Lottery	>Financieel	>inleveren	>Afvalscheiding >Zwerfafval	>Structureel	neven	>preventief	>Volwassenen	>individueel	South Holland	South Holland (UK)	intern		>10 Huishoudens worden maandelijks geselecteerd. >Zij moeten 3 van de 4 weken hun afval correct recyclen. >Dan winnen ze 100 pond en maken ze kans op 1000 pond.		>Website		Middel		http://greenbaglottery.sholland.gov.uk/how-it-works/